Direktoratet for **naturforvaltning**

Håndbok 24 – 2003

Marka

Planlegging av by- og tettstedsnære naturområder

VEILEDER











Marka

Planlegging av by- og tettstedsnære naturområder

VEILEDER

Håndbok 24 – 2003

Utgiver:
Direktoratet for naturforvaltning

Antall sider: 112

ISSN 0802-8370
ISBN 82-7072-554-4
TE 1073

Emneord:
Marka, friluftsliv, brukerinteresser, arealplanlegging, tilrettelegging

Direktoratet for naturforvaltning
7485 Trondheim
Telefon: 73 58 05 00
Telefaks: 73 58 05 01
http://www.dirnat.no

Refereres som:
Direktoratet for naturforvaltning 2003. Marka. Planlegging av by- og tettstedsnære naturområder. Håndbok 24-2003.

Fotografer
Der fotografer ikke er oppgitt er det Erik Stabell som har tatt bildene. Bruk av bildemateriale må avtales med fotografene.

Ekstrakt
Dette er en veileder om planlegging av marka, de by- og tettstedsnære naturområder. Den henvender seg til de som arbeider med arealplanlegging og naturforvaltning, de som forvalter interesser i markaområdene og de som driver tilrettelegging for friluftsliv. Flere fagtemaer som er viktige i markaområdene er gjennomgått, mens det er lagt særlig vekt på å gi en faglig bakgrunn for utvikling av forholdene for friluftslivet.

Veilederen er delt i tre hoveddeler.
Del 1 tar for seg begrepet "marka" og viser hvor forskjellige forholdene er i norske byer og tettsteder. Her gjennomgås oppslutninga om friluftsliv og markas samfunnsmessige betydning, bl.a. som utgangspunkt og begrunnelse for å utarbeide markaplan.

Del 2 viser hvordan arbeidet med en markaplan kan legges opp. Denne delen av veilederen gir anbefalinger om oppstart av planarbeidet, hvilke registreringer og faganalyser som bør gjennomføres, hvordan en kan inndele marka i soner, hva som bør være innholdet i markaplandokumentet, hva som bør vedtas og hvordan markaplanen må følges opp for å få gjennomført de rammer og mål som markaplanen har fastlagt.

Del 3 inneholder utdypende informasjon om og ideer til faganalysene for aktuelle temaer. Friluftsliv, som utgjør en markaplans hovedtema, er gjennomgått spesielt.

I veilederen er ulike temaer forklart og illustrert med utdrag fra bl.a. planarbeid fra kommuner som har drevet markaplanlegging. Veilederen er beregnet brukt som oppslagsbok.

Forord

Tilgang på nære naturområder er viktig for de som bor i byer og tettsteder. De fleste byer og tettsteder har nære naturområder av noe størrelse. "Marka" brukes som fellesbenevnelse på de by- og tettstedsnære friluftslivsområdene.

Marka er viktig for alle aldersgruppers muligheter til å drive friluftsliv og andre fritidsaktiviteter. De er områder for barns lek og opplevelser, læring og fysiske utvikling. Marka er en av hovedarenaene for det tradisjonelle turfriluftslivet. Områdene vil ofte dekke behovet både for aktiviteter og opphold, småturer og lengre heldagsturer. De nære naturområder representerer en avgjørende trivselsfaktor for mange mennesker, og muligheter for mange flere.

Det er et nasjonalt politisk mål at alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv som helsefremmende, trivselskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og i naturen forøvrig. Både St.meld. nr. 39 (2000-2001) "Friluftliv – Ein veg til høgare livskvalitet" og St. meld nr. 23 (2001-2002) "Bedre miljø i byer og tettsteder" klargjør at markaområdene er områder som er viktige å ta vare på og forvalte helhetlig og langsiktig. Fra St.meld. nr. 39 refereres fra punkt 7.4 Marka:

Omsynet til friluftsinteressene kan oppsummerast i to hovudmål:

- *Å verne mot omdisponering til utbyggingsføremål.*
- *Å halde natur- og kulturmiljøet i alle delar av marka mest mogleg intakt, variert og opplevingsrikt.*

Ei heilskapleg og langsiktig forvaltning av markaområda er naudsynt for å nå desse måla. Kommunane bør derfor setje klare mål for forvaltninga gjennom juridisk bindande planar der omsynet til friluftslivsinteressene blir lagt større vekt på. Gjennom planen bør marka avgrensast og delast inn i fleire soner som blir forvalta på ulikt vis når det gjeld tiltak som krev løyve, til dømes etter skoglova og plan- og bygningslova. Ein slik plan med ei markagrense mellom utbygging og viktige friluftsområde bør etablerast i alle kommunar med tettstadnære markaområde innan 2006. Det er viktig at planen og grensa blir vedteken med juridisk binding. Til hjelp i dette arbeidet vil kommunane få ei ny handbok i planlegging og forvaltning av markaområda som er under utarbeiding i Direktoratet for naturforvaltning.

Energi- og miljøkomiteen slutta seg til at alle større kommuner med "markagrense" utarbeider en egen plan for forvaltning av sine "markaområder" med vekt på å sikre disse områdene mot inngrep og for et aktivt friluftsliv.

Ved Stortingets behandling av St.meld. nr. 23 viste flertallet i energi- og miljøkomiteen til verdien av at alle større kommuner med grense mot skog og utmark utarbeider plan for forvaltning av disse områdene innen 2006.

Det er behov for planlegging av marka for å oppnå en målretta og langsiktig forvaltning, utvikle forholdene for friluftsliv, ivareta forholdene for mange interesser og å kunne håndtere motsetninger mellom interessene. Veilederen gjør greie for hvordan planlegginga kan legges opp. Det legges vekt på den faglige gjennomgangen av friluftsliv, som er den avgjørende begrunnelse for å utvikle en egen markaplan.

Markaveilederen kan også være nyttig ved planlegging av nære naturområder til større områder med hytte- og fritidsbebyggelse og reiselivsanlegg.

I tillegg til denne veilederen om markaplanlegging, har Direktoratet for naturforvaltning gitt ut to veiledere om planlegging av grønnstrukturen i byer og tettsteder og en, sammen med Riksantikvaren, om kulturlandskap i kommuneplanlegginga. Bak disse til sammen fire veilederne ligger tanken om en helhetlig planlegging og forvaltning av de grønne arealene i og ved byer og tettsteder.

I veilederen har vi illustrert ulike poenger med bilder, skisser og kart og vist eksempler fra markaplaner. Planeksempler er fra Molde, Bodø, Oslo og Trondheim. En overvekt av illustrasjoner og planeksempler er henta fra Trondheim. Vi har gjort dette av praktiske årsaker og fordi Trondheim har utvikla en markaplan som gjennomgår og dokumenterer viktige faglige forhold på en god måte. Bl.a. har planen et godt kartmateriale

DN takker alle de som har bidratt til arbeidet med veilederen og vi håper vi har brukt materiale og de råd vi har fått på en respektfull måte.

Trondheim, september 2003
Janne Sollie
Direktør

Innhold

Forord ... 3

Hvorfor markaplan? ... 5

DEL 1: BEGRUNNELSE OG BEGREPER

1. Marka
   - 1.1 Begrepet "marka" ... 9
   - 1.2 Marka og de andre grønne områdene i og ved byer og tettsteder ... 10
   - 1.3 Markas størrelse og form ... 12

Mål

2. Bruken av marka
   - 2.1 Oppslutninga om friluftsliv ... 19
   - 2.2 Motiver for å drive friluftsliv ... 21
   - 2.3 Friluftsliv, marka og folks helse ... 22
   - 2.4 Presset på markaområdene ... 22

DEL 2: PLANARBEID OG PLANDOKUMENT

3. Oppstarten
   - 3.1 Behovet for markaplan ... 27
   - 3.2 Avveging av planform ... 29
   - 3.3 Informasjon og medvirkning ... 32

4. Registreringer og analyse
   - 4.1 Registreringer
     - 4.1.1 Avgrensing av registreringer ... 33
     - 4.1.2 Registreringstemaer ... 34
   - 4.2 Faganalyser ... 35
     - 4.2.1 Tema Friluftsliv ... 37
     - 4.2.2 Tema Miljøverdier ... 39
     - 4.2.3 Tema Jord- og skogbruk ... 40
     - 4.2.4 Tema Idrett og andre fritidsaktiviteter ... 41
     - 4.2.5 Andre temaer: Hytter og boligbebyggelse, ulike typer virksomheter, forsvarets anlegg, drikkevannsforsyning ... 42
   - 4.3 Markagrense og områdeinndeling
     - 4.3.1 Markagrensa ... 43
     - 4.3.2 Sonedeling – områder med ulikt behov for forvaltning ... 45
     - 4.3.3 Områder med særlig oppfølgingsbehov ... 50
     - Mulighet til å styre arealbruk og bebyggelse ... 54
     - Rett til å ferdes og til å legge til rette ... 56

5. Plandokument og oppfølging av plan
   - 5.1 Plandokumentet
     - 5.1.1 Innhold ... 59
     - 5.1.2 Kart i plandokumentet ... 60
     - 5.1.3 Planframstilling og bruk av data ... 61
     - Markaplaneksempler ... 61
   - 5.2 Oppfølging av markaplan
     - 5.2.1 Prosesser og styringsverktøy ... 71
     - 5.2.2 Temaer for videre oppfølging ... 72

DEL 3: UTFYLLENDE GJENNOMGANG AV FAGANALYSENE

6. Analysetemaene
   - 6.1 Tema Friluftsliv
     - 6.1.1 Nærmere om analysen for friluftsliv ... 74
     - 6.1.2 Markaområdene ... 75
       - Størrelse, form og beliggenhet ... 75
       - Den tilgrensende grønnstrukturen ... 76
       - Kulturlandskapet i og ved marka ... 76
       - Marka og nabokommuner ... 77
       - Verdier og opplevelseskvaliteter ... 78
       - Tilgjengelighet til og påvirkning av miljøverdiene ... 79
       - Eiendomsforhold ... 80
     - 6.1.3 Nåværende bruk av marka ... 80
       - Bruken av marka ... 80
       - Hvordan folk kommer seg ut ... 81
       - Motsetninger mellom utøvergrupper ... 82
       - Friluftslivsundersøkelser for marka ... 84
     - 6.1.4 Tilrettelegging, atkomster og sammenhenger ... 86
       - Nærhet til marka ... 86
       - Atkomster og innfallsporter ... 87
       - Sammenhenger innen og mellom markaområder ... 91
       - Inndelinger, hindre og barrierer ... 91
       - Gjenomgang av sti- og løypenettet ... 93
       - Annen tilrettelegging ... 94
     - 6.1.5 Potensiell bruk og nye områder ... 95
       - Potensialet for økt bruk ... 95
       - Nye områder ... 95
   - 6.2 Tema Miljøverdier
     - Naturmiljø – biologisk mangfold ... 96
     - Kulturminner og kulturmiljøer ... 97
     - Landskapsbilde ... 98
     - Stillhet ... 99
     - Renhet ... 99
   - 6.3 Tema Jord- og skogbruk
     - Skogbruk ... 100
     - Annen landbruksvirksomhet ... 105
   - 6.4 Tema Idrett og andre fritidsaktiviteter
     - Aktiviteter ... 105
     - Anlegg ... 106
   - 6.5 Andre temaer: Hytter og boligbebyggelse, ulike typer virksomheter, forsvarets anlegg, drikkevannsforsyning osv. ... 108

Hvorfor markaplan?

De fleste byer og tettsteder har nære naturområder av noe størrelse. "Marka" brukes her som en felles betegnelse på by- og tettstedsnære friluftsområder. Mange steder brukes andre begreper enn "marka". I Bergen er "byfjellene" betegnelsen, på Sørlandet brukes "heia" osv.

Markaplanlegginga bør ha som mål å klargjøre verdier og interesser som grunnlag for å:

- sikre markaområdene,
- utvikle en god tilrettelegging for friluftslivet,
- avveie og samordne ulike brukerinteresser,
- håndtere bebyggelse, anlegg og virksomheter inne i marka og
- bidra til avklaring av by- og tettstedsutvikling i forhold til marka.

Det bør være like naturlig for en kommune å utarbeide planer for målretta forvaltning av sine markaområder, som å ha planer for bolig- og næringsutvikling, vegutbygging, avfallsbehandling, drikkevannsforsyning osv.

Utgangspunkter for planlegginga må bl.a. være:

- hvordan marka brukes til friluftsliv,
- forholdene for friluftsliv fra boligområder og bydeler,
- ansvar og oppgavefordeling for forvaltning og tilrettelegging,
- muligheter for å forbedre og videreutvikle forholdene,
- kunnskap om aktuelle områder som kan utvikles,
- oversikt over muligheter som finnes i kombinasjonen av grønnstruktur, kulturlandskap og markaområder,
- god kunnskap om de ulike brukerinteresser,
- oversikt over bebyggelse, anlegg og virksomheter i marka og
- oversikt over hvor det er utbyggingspress på markaområdene.







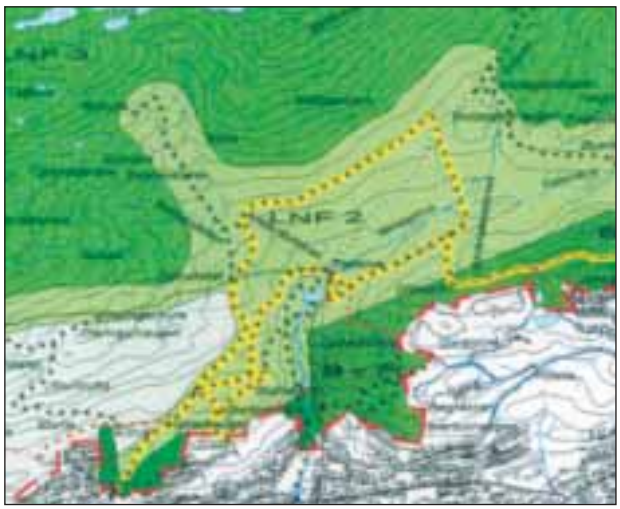




Det er markas funksjon for friluftslivet som begrunner utarbeidelsen av en egen markaplan. I markaplanen må det trekkes opp rammer og mål for sikring av markaarealene og for videreføring av tilrettelegginga i marka.



Vi søker gode opplevelser, vakker natur, stillhet og ro i marka. Gjennom målretta forvaltning kan naturens variasjon og opplevelsesrikdom ivaretas og utvikles. Markaplanen må ha dette som ett viktig siktemål.



En markaplan må trekke opp grensene for markaområdene og den bør fastlegge rammer og mål for forvaltninga bl.a. for tilrettelegging, ulike sektorers virksomhet og bebyggelse i marka. Noen rammer og mål bør gjelde for hele marka, andre bør differensieres i soner. Eksempel fra markaplan fra Molde.

Planform

En markaplan er et verktøy for å få fastlagt rammer for en ønsket og målretta forvaltning av markaområdene.

For å oppnå en god faglig, politisk og formell forankring og for å ivareta informasjon og medvirkning fra ulike interesser, bør markaplanen utarbeides som kommunedelplan etter plan- og bygningsloven (pbl.) med rettsvirkning for arealbruken.

Dersom en isteden velger å utarbeide en markaplan som en ***temaplan*** eller et forenklet ***strategisk dokument*** uten formell behandling etter pbl. eller uten direkte rettsvirkning etter pbl. når det gjelder arealbruken, får en ikke den formelle styring av arealbruken som en plan etter pbl. gir. Denne veilederen tar utgangspunkt i at status som kommunedelplan velges.

Hovedrammer og -mål og arealbruk i en markaplan bør innarbeides i kommuneplanens langsiktige del og arealdel. Markaplan uten pbl-forankring bør følges opp gjennom en egen kommunedelplan for marka.

"Planformen" strategisk dokument kan velges som en 1. generasjons markaplan. Denne bør i tillegg til å angi viktige hovedmål og -prinsipper, også legge opp rammer for det videre arbeidet med en markaplan – og kan derved utgjøre et "planprogram" for denne.

Videre i veilederen brukes begrepet markaplan som betegnelse på plandokumentet – uansett om den utvikles som ***kommunedelplan*** eller som ***temaplan*** eller ***strategisk dokument*** uten formell forankring i plan- og bygningsloven.

De innretninger som er valgt i planarbeidet og hovedinnholdet fra de faglige analysene og avveginger som er foretatt som grunnlag for planens mål og rammer, må tas inn i plandokumentene.

Forankring

God oppfølging av markaplanen forutsetter at den er godt forankret politisk og administrativt. Den vedtatte planens gjennomslagskraft vil ofte være avhengig av på hvilket nivå den er vedtatt og at politikerne har bidratt til planarbeidet undervegs i prosessen. Det er også viktig at de mange administrative ledd og organisasjoner som en er avhengig av for å oppnå en god oppfølging av planen, er med i og identifiserer seg med planarbeidet.

Faganalysene

Kjernen i det faglige markaplanarbeidet er faganalysene. Gjennom analysene skal en finne fram til hvordan områder bør forvaltes, grenser trekkes, tilrettelegging videreføres, interesser samordnes osv. Analysene vil utgjøre begrunnelser for de avveginger og vedtak en legger opp til.

Et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag må foreligge som utgangspunkt for analysen. At de som driver planlegginga har god lokalkunnskap, er en stor fordel. Men det er viktig at en sterk forankring til det eksisterende ikke "gjør blind" i forhold til behovet for bl.a. videreutvikling og utnyttelse av nye muligheter når det gjelder friluftslivsbruk og tilrettelegging, for omstilling og samordning mellom interesser.

For å oppnå oppslutning om å prioritere marka, er det ikke bare viktig å få fastlagt rammer og mål for bevaring av områder, forvaltning og tiltak, men også å begrunne ***hvorfor***. Hovedinnholdet i analysene må derfor tas med i plandokumentet.

Markaplanens innhold

Markaplanen er et dokument som sammenfatter kunnskapen om marka, analysen av verdier, muligheter osv. og den arealbruk og de mål og rammer som vedtas.

Markaplanen bør legge opp til beslutninger om:

- markagrensa – grensa mot byggesonen og øvrige områder
- overordnete mål og rammer for forvaltning og bruk for
  - hele marka
  - evt. også differensiert i soner for
    - ulike former for friluftsliv
    - andre brukerinteresser
    - avveining mellom interesser
- opplegg for oppfølging gjennom videre planlegging etter plan- og bygningsloven, tiltaksplaner og innarbeidelse i virksomhetsplaner, handlingsprogrammer, forvaltningsrutiner osv.

Arbeidet med en markaplan vil bygge på og være en videreutvikling av det som har foreligget av mål og rammer for marka i gjeldende planer og vedtak. Arbeidet med å fastlegge markagrensa mot byggesonen vil f.eks. i praksis i stor grad være en gjennomgang av de arealbruksgrenser for landbruks-, natur- og friluftsområdene (LNF-områdene) som er trukket opp i gjeldende kommuneplan.

En markaplan bør fastlegge markagrensa og gi mål og rammer for tilrettelegging, forvaltning og ulike brukerinteresser og virksomheter. En arealdifferensiert oppfølging og forvaltning av marka kan ivaretas ved å knytte mål og rammer til ulike delområder - soner. Sonene vil ikke være juridisk bindende for arealbruken etter pbl., men geografisk avgrense politisk fastlagte arealdifferensierte mål og rammer for forvaltning og oppfølging innen ulike virksomhetsområder. Kart og illustrasjoner bør brukes aktivt både for å formidle viktig informasjon om marka, som kartfesting av steder, områder og sammenhenger, og for å kartfeste eller illustrere mål og rammer.

I en forenklet markaplan kan det være tilstrekkelig med en grov kartlegging av bruken av arealene, potensialet for utvikling og verdiene i marka.

Markagrensa skiller marka fra kommunens øvrige arealer. Markagrensa vil tilsvare kommuneplanens formålsgrense mellom LNF-områder og byggeområder, båndlagte områder mm. Områder avsatt til friområder i reguleringsplan etter pbl. som ligger i grensa mellom marka og byggesonen kan en velge å legge på markasida eller bebyggelsessida ut fra funksjon.



Markaplanen trekker opp hovedrammer og -mål for ulike temaer. Det trengs oppfølgende arbeid for å finne fram til hvordan markaplanen skal følges opp gjennom den praktiske forvaltning og tiltak. Eksempel fra markaplan for Trondheim.

En kan også velge bare å definere markagrensa som skillet mellom marka og by- og tettstedsbebyggelsen. Grensa fastlegges ut fra en avveging hvor ikke friluftslivsinteressene alene er viktige, men også behovet for f.eks. å avgrense by/tettstedsvekst, verne om drikkevatnet, verne om biologisk mangfold, ivareta landskapsestetiske verdier og forvalte skogressurser.



Marka er en knapp ressurs som skal dekke mange menneskers behov. Markaplanen bør trekke opp klare rammer for virksomheter, anlegg og bebyggelse som ikke krever å ligge i marka eller legger beslag på store områder.

Mål og rammer bør primært gis for ivaretakelse og utvikling av verdier, områder og forhold for friluftslivet, men også for andre virksomheter i marka og for avveginger mellom ulike brukerinteresser. Hvor detaljerte eller overordna mål og rammer bør være, må bero på hvilken funksjon en ønsker markaplanen skal ha som politisk styringsinstrument og hvordan oppgaver og oppfølging er organisert. Gjennomgående bør mål og rammer legges på et overordna nivå, men for noen temaer, områder eller løsninger kan det være behov for å være mer detaljert.

Arealbruken i marka bør fastlegges med utgangspunkt i formålene for arealdelen til kommuneplan. Når markaplanen fremmes som kommunedelplan, anbefales det at den fastlegger arealbruken i en arealdel med juridisk bindende virkning. En **sonering av markaområdene** er aktuelt for å oppnå en differensiert og treffsikker forvaltning. Noen mål og rammer bør gjelde hele marka eller alle markaområdene, mens andre knyttes til ulike soner. Soneavgrensinga bør bl.a. ivareta behovet for en differensiert oppfølging av plan- og byggesaker innen marka. En slik sonering vil ikke ha juridisk bindende virkning etter pbl., men vil være retningsgivende for videre planlegging, enkeltsaksbehandling og områdeforvaltning.

Som ledd i arbeidet med revisjon av plan- og bygningsloven vurderes også å bedre mulighetene for differensiering mellom ulike formål og hensyn innen LNF-områdene i kommuneplanen.



Det har tradisjonelt vært interessemotsetninger mellom skogsdrift og friluftsliv i markaområdene. En aktiv skogforvaltning er samtidig en forutsetning for mange av kvalitetene folk søker i marka. Det er en utfordring til markaplanleggинga og skogforvaltninga å legge opp rammer og mål for skogsdrifta som ivaretar og utvikler gode opplevelsesverdier.

10 gode grunner for å lage en markaplan

- ✔ Etablere et godt grunnlag for en målretta forvaltning av markaarealene
- ✔ Bidra til god politisk styring og medvirkning fra viktige brukerinteresser
- ✔ Sikre en målretta innsats for å bedre tilrettelegginga for friluftsliv
- ✔ Begrunne hvorfor det må avsettes ressurser til friluftsliv
- ✔ Bidra til at ressurser blir brukt målretta til formål som er diskutert og prioritert
- ✔ Unngå en markaforvaltning som baserer seg på "gammel vane"
- ✔ Skape forutsigbarhet og trygghet om markas avgrensing
- ✔ Unngå bit-for-bit utbygging og fragmentering
- ✔ Sikre at særlig viktige steder, områder og forbindelser blir ivaretatt og utviklet
- ✔ Bidra til at brukermotsetninger blir avveid og avklaret



Direktoratet for
naturforvaltning

7485 Trondheim Telefon: 73 58 05 00 Telefaks: 73 58 05 01
www.dirnat.no

Brosjyre for DN-håndbok nr. 24 – 2003: Marka. Planlegging av by- og tettstedanære naturområder Utgitt av Direktoratet for naturforvaltning . September 2003 Grafisk utforming og trykk: Skipnes AS 50173/0903

Del 1
Begrunnelse og begreper

1. Marka

1.1 Begrepet "marka"

"Marka"
brukes ofte som betegnelse på de større friluftslivsområdene som grenser til byer og tettsteder, og som har direkte atkomst herfra. Marka mot de bebygde områdene er nærturområder for befolkninga. Samtidig kan marka mange steder være stor nok til både heldags- og overnattingsturer.

Markaområdene er av våre mest brukte friluftslivsområder. I dag bor 75 prosent av Norges befolkning i tettsteder og byer, og andelen øker. Den nasjonale friluftslivspolitikken framhever hvor viktig det er å kunne drive friluftsliv i nærområdene. Å ha gode markaområder er av stor verdi for befolkninga i byene og tettstedene.

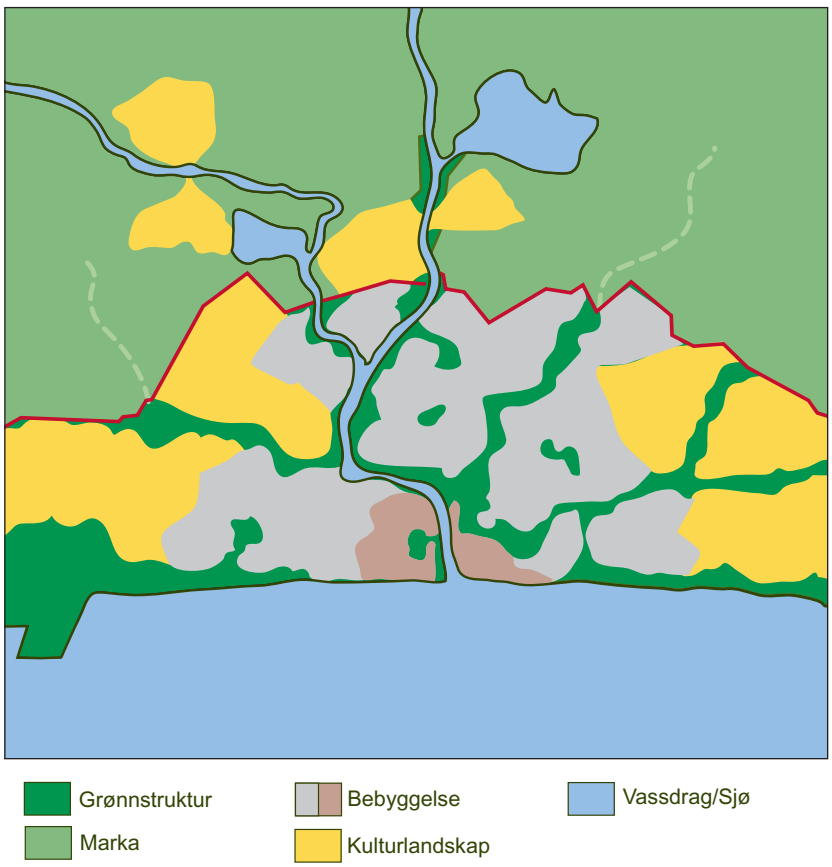
I den nasjonale miljøvernpolitikken er marka prioritert som en viktig kvalitet ved stedene. Det er av nasjonal betydning at markaområdene ivaretas og utvikles for friluftslivet. Dette har Stortinget understreket ved flere anledninger. Vi viser bl.a. til behandlinga av de stortingsmeldinger det er vist til på slutten av dette kapittelet.



I dag bor ca 75 % av Norges befolkning i byer og tettsteder. At den nære naturen ivaretas og utvikles for friluftslivet er avgjørende for deres muligheter for å komme seg jevnlig ut og utvikle forståelse for naturen.

Selv om markaområdene er svært ulike fra sted til sted, er det en rekke likhetstrekk:

- De utgjør naturen inntil byer og tettsteder
- De grenser helt eller delvis direkte mot bebyggelsen
- Det er mange steder direkte atkomst fra boligområder via grøntdrag mot marka
- Det drives mange typer friluftsliv og fritidsaktiviteter her
- De er viktige for folks opplevelse av dyr og planter – det biologiske mangfoldet
- De er viktige for høsting av sopp og bær
- Det er ofte verdifulle kulturminner og kulturmiljøer i marka
- Det er mange brukerinteresser i markaområdene i tillegg til friluftsliv
- Deler av markaområdene har stor verdi for skogsdrift
- Det inngår ofte jordbruksområder i marka
- Delområder er eller har vært drikkevannskilde
- Det finnes ofte mange typer tekniske anlegg her
- Det er ofte større og mindre motsetninger mellom ulike brukerinteresser og friluftslivet
- Det er et press på markaområdene fra ulike typer utbyggings- og utnyttingsinteresser
- De ses på som aktuelle områder for "mange gode formål".



Idealisert by eller tettsted med marka, kulturlandskapet og grønnstrukturen og med sjø- og vassdragsområder.

1.2 Marka og de andre grønne områdene i og ved byer og tettsteder

Grønnstrukturen, marka og det nære kulturlandskapet utgjør det overordna mønster av grønne områder i byer og tettsteder. Elvekorridorer og strandområder langs vatn og sjø utgjør viktige deler av disse grønne områdene. Områdene er viktige som omgivelser for mennesker, for dyre- og plantelivet i og ved byene og for lokalklima og vannsystemer. De er samtidig en forutsetning for friluftslivet i byer og tettsteder.

Kulturlandskap er en betegnelse som brukes på alt landskap som er påvirket av menneskers virksomhet, men begrepet kulturlandskap avgrenses ofte til jordbrukslandskapet som er eller har vært i aktiv bruk. Jordbrukslandskapet kan både danne overgangen mellom bebyggelsen og marka, inngå som en del av marka eller ligge som innslag i de bebygde områdene.

Begrepet **grønnstruktur** brukes om nettverket av store og små naturpregede områder som er integrert i byen eller tettstedet. Grønnstrukturen kan bestå av mange ulike arealtyper og kan variere fra små isolerte områder til sammenhengende strukturer og større områder. For friluftslivet er de større enkeltområdene og de sammenhengende turdrag med turisti- og løypekorridorer de viktige elementene i grønnstrukturen.

De grønne områdene i byer og tettsteder reduseres stadig. En undersøkelse fra 1996 for fire byer viser at bare 20-30% av de naturområdene som fantes i tettstedene på 50-tallet var i behold. Den parkmessige andelen øker på bekostning av områder med naturlig topografi og vegetasjon. I tillegg går grønne lommer stadig til fortetting og utbygging. ("Endringer i grønnstrukturen i noen utvalgte byer og tettsteder fra 50-tallet

til i dag", Halvorsen Thorén og Nyhuus 1996.)

Selv i kommuner som har et uttalt mål å ta vare på grønnstrukturen, behandles i praksis grønnstrukturen som aktuelle områder for lokalisering av "mange gode formål" som skoler, barnehager og idretts- og aktivitetsanlegg. Dette er en del av grunnen til den omfattende reduksjon av arealer og oppbrutte sammenhenger i grønnstrukturen som skjer over tid.

Bevaring og utvikling av grønne områder må ses både i forhold til landskapsbilde, dyre- og plantelivet, kulturmiljøet og for friluftsliv og andre uteaktiviteter. Det ideelle perspektivet er at grønne forbindelser bør ivaretas fra strandsone og elvekorridor, opp gjennom grønnstrukturen og kulturlandskapet og opp til og inn i marka / opp på fjellet / heia. Sammenhengen mellom de grønne arealene er viktig både for planter og dyr og for friluftslivet. Områdene gir dyr og planter mulighet til spredning og vandring mellom ulike områder. For folk er de grønne forbindelsene viktig til kortere turer i nærområdet eller som atkomst inn i marka. De utgjør også gangvegsforbindelser og snarveier til fots eller på sykkel, og må ses i sammenheng med gangvegnettet og sykkelforbindelsene.

For utvikling og forvaltning av grønnstrukturen viser vi til veilederne fra Direktoratet for naturforvaltning "Planlegging av grønnstruktur i byer og tettsteder", DN-håndbok 6-1994 og "Grønn by ... arealplanlegging og grønnstruktur", DN-håndbok 23-2003.

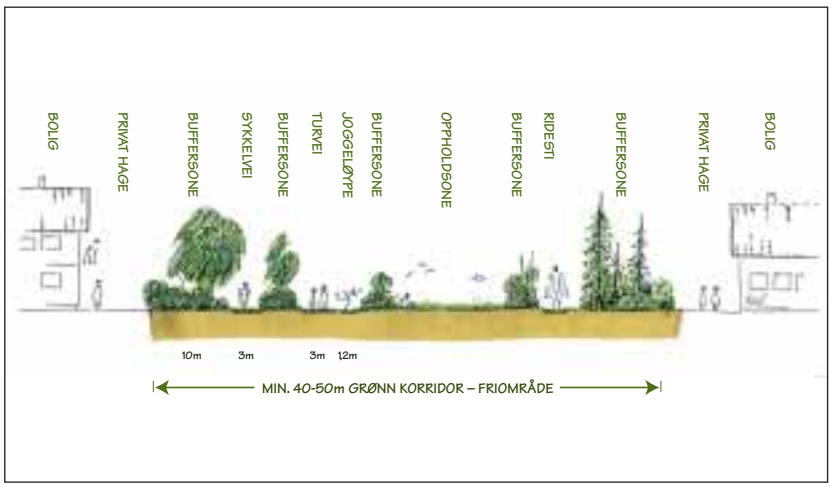
Det vil variere hvordan det er mest hensiktsmessig å utvikle egnet plangrunnlag for forvaltning av de grønne områdene i og ved byer og tettsteder. Forvaltning av marka innebærer ofte andre utfordringer enn grønnstrukturen og kulturlandskapet, så det er ikke alltid hensiktsmessig å behandle disse i en felles plan.



Aktivt drevne jordbrukslandskap er viktig både som grønne områder inne i eller som omgivelse til byen eller tettstedet. Med ferdselsmuligheter langs et nett av gamle og nye veger, opparbeida stier osv. fungerer de mange steder som viktige turområder sammen med grønnstrukturen, marka og områder langs sjø, vatn og elver.



Kulturlandskap som er gått ut av jordbruksdrift er mange steder noen av de mest attraktive deler av marka. De er blitt tilgjengelige områder, men med kulturlandskapets verdier intakt. Det er åpne områder med et rikt planteliv og mange historiske minner. Det er en utfordring å forvalte områdene slik at kulturlandskapsverdiene ivaretas og videreføres også uten aktiv landbruksdrift.



Dersom et turdrag skal oppleves som et skjerma område og inneholde en variert tursti / skiløype med naturlig og variert vegetasjon, må den ha en bredde på 30 – 50 meter. Dersom draget gjennomgående har god bredde, kan det være så smalt som 25 m over korte passasjer. Dersom grøntdraget også skal inneholde flere funksjoner som leikeområder, sykkelsti, ridesti, brøyta turveg / gangveg og skiløype osv. må bredden være større. Dette gjelder også dersom draget går langs trafikkert veg eller langs høgere bebyggelse. Eksemplet er fra Stavanger kommune.
Se ellers DN-håndbok 6-1994 Planlegging av grønnstrukturen i byer og tettsteder og 23-2003 Grønn by ... arealplanlegging og grønnstruktur.



Mange turdrag kunne vært mer attraktive dersom det var satt av mer plass, og bebyggelse og virksomheter var trukket mer tilbake, eller det var gjort andre tiltak for å skjerme turferdselen.

Områdene må likevel sees i sammenheng, og overgangene eller overlappen mellom dem må ivaretas. Typiske eksempler på slike sammenhenger er:

- grøntdrag, turstier og skiløyper som går fra bebyggelsen, gjennom kulturlandskapet og fortsetter innover marka
- vassdrag som kommer fra eller passerer gjennom marka og renner gjennom byen
- parker og grønne områder ved skoler, institusjoner osv. som ligger med tilknytning til marka.

Nærområdene til bebyggelsen, der grønnstrukturen når marka, utgjør nøkkelområder både i grønnstrukturen og marka. Denne sonen må ivaretas spesielt både innen marka- og grønnstrukturplanlegginga slik at den ikke "faller mellom to stoler". På samme måte vil overgangsområder i kulturlandskapet mot marka eller grønnstrukturen mange steder utgjøre viktige overgangsområder.



En innsats for å tilrettelegge turdragene med stier og løyper ville "realisert" store verdier som mange steder ligger unyttet. Mange steder er arealene sikret i plan, ofte eies de også av kommunen, mens ressurser til tilrettelegging ikke blir prioritert. Her er grøntdraget langs bekken sikra i reguleringsplan, men er ikke opparbeida med sti og løype.

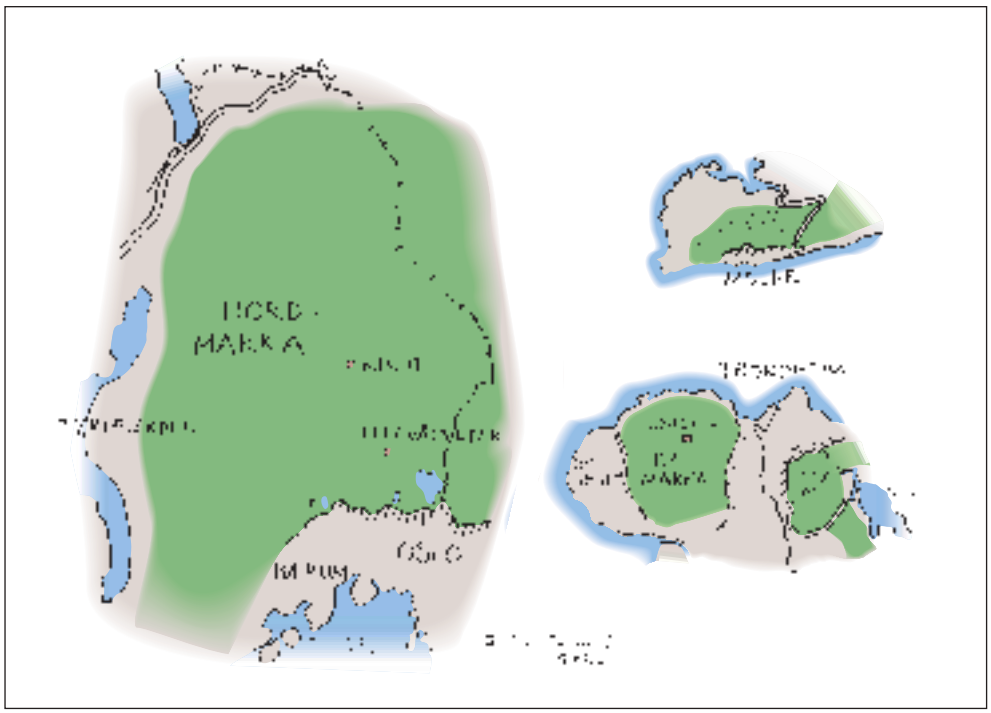
1.3 Markas størrelse og form

Størrelsen og formen på det vi kaller markaområder varierer mye. For noen byer eller tettsteder utgjør marka ett større sammenhengende område. Andre steder kan det være flere større eller mindre områder med eller uten forbindelse mellom. Beliggenheten til marka i forhold til byen eller tettstedet varierer også. Marka for en by eller tettsteds innbyggere kan helt eller delvis ligge i nabokommuner og flere tettsteder kan ha felles markaområder.

Marka assosieres gjerne med skogsterreng. Men fjell og hei, kulturlandskap og strand- og sjøområder kan mange steder utgjøre marka eller være viktige deler av markaområdene. Mange markaområder er klart definert – i forhold til byggesonen og av topografi, eller gjennom en allmenn oppfatning av avgrensinga. I andre tilfeller er avgrensinga uklar. Marka kan gå over i andre omliggende naturområder eller være oppdelt av eller utgjøre "øyer" i jordbrukslandskapet.

Markaplanlegginga bør omfatte arealene som har funksjon som markaområder ved at de er mye brukt til friluftsliv og andre fritidsaktiviteter. I mange tilfeller bør markaplanen også omfatte arealer som går ut over det som tradisjonelt er oppfattet og i dag brukt som markaområder. Den bør ta med områder som det kan være ønskelig å sikre eller utvikle som deler av marka for framtida eller som kan bli viktige som "erstatningsområder" der utbygginger i marka vurderes. Dette er viktig der det er knappe markaområder. Naturområder eller tilgrensende kulturlandskap som er til diskusjon som utbyggingsområder med behov for arealbruksavklaringer, er det særlig viktig å gjennomgå i planarbeidet.

Størrelsen og formen på marka-områdene varierer mye. Skissen viser utstrekninga av en del av Osloområdets markaområder i samme målestokk som marka-områdene i to andre typiske "markabyer", Molde og Trond-heim.



DEFINISJONEN AV FRILUFTSLIV

"Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse."
St.meld. nr. 40 (1986-87) Om friluftsliv.

"Friluftsliv blir utøvd av store delar av befolkninga, har lite preg av organisert konkurranse, har få negative miljøkonsekvensar og krev som regel ikkje store private investeringar."
St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet.

I markaplanarbeidet vil det være nyttig å ha klart:

- hvilke aktiviteter som er definert som friluftsliv,
- at det finnes mange fritidsaktiviteter som foregår på samme vilkår som friluftsliv i marka,

men også

- at det er fritidsaktiviteter som har interesser i marka som kan være i konflikt med friluftslivet og
- at det kan være konflikter mellom ulike typer friluftsliv.

Når en legger forholdene til rette for friluftslivet, ivaretas også mange andre fritidsaktiviteter som foregår på omtrent samme vilkår som friluftslivet. En del aktiviteter innen idretten ligger i grenselandet mot friluftsliv. Det gjelder f.eks. løpe- og skitrening etter stier og løyper i marka. Det er ikke tvil om at utøvere i skirenn og o-løp, på samme måten som turgåere, setter pris på natur-opplevelsene under sin utøvelse av sporten. Likevel defineres aktivitetene som idrett og ikke friluftsliv.

Motoriserte aktiviteter og fritidsaktiviteter som foregår innen arenaer og på arealer som ikke fungerer som allment tilgjengelige områder, f.eks. alpinbakker og golfbaner, defineres heller ikke som friluftsliv. Men mange typer idrettsaktiviteter kan foregå med utgangs-punkt i tilrettelegginga for friluftsliv uten at det skaper motsetninger. Det kan gjelde mindre barneskirenn på arealene ved en romslig innfallsport til marka, et o-løp midt i uka fra en utfartsparkeringsplass osv. Mens det ikke er tvil om at f.eks. hopp- og alpinbakker, mye brukte arenaområder for langrenn og golfbaner må ses på som idrettsområder, selv om de i perioder vil være tilgjengelig for allmenn ferdsel og friluftslivsbruk i noen grad kan ivaretas.

Utøvelse av en del former for friluftsliv kan også komme i konflikt med andre. Når f.eks. tursykling og turridning får stort omfang eller foregår lite hensynsfullt, f.eks. i stor fart eller etter stier med mange turgåere, vil disse friluftslivsaktivitetene være i konflikt med turgåerne. Jakt i marka vil være konfliktfylt. Det gjelder særlig i områder nært til bebyggelsen og dersom det jaktes i helgene.

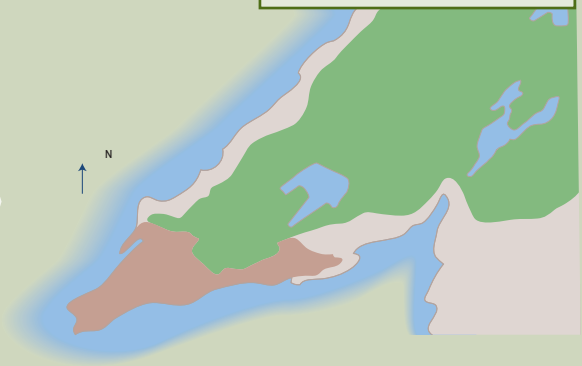
MARKAS STØRRELSE OG FORM

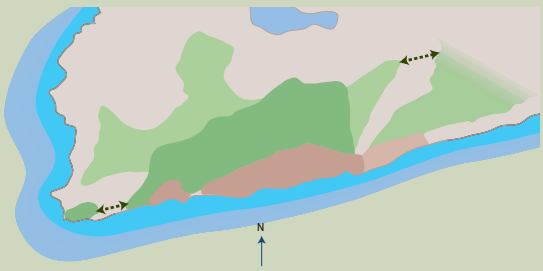
Her er noen eksempler på ulike typer marka-situasjoner:

I illustrasjonen av hvordan markaområdene kan variere i form, beliggenhet og størrelse har vi tatt utgangspunkt i områdenes geografiske utstrekning, hva som defineres og oppfattes som "marka", men også på områder som kan utgjøre et potensiale og muligheter for utvidelser eller aktivisering av nye områder.



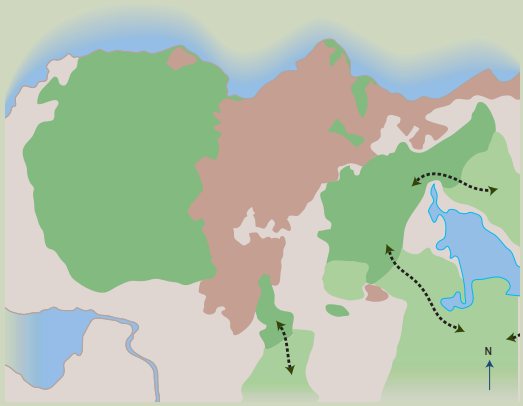
Bodø, 40.000 innbyggere, ligger med en klassisk stor og variert mark nær inn til byen. Det som regnes som marka har et areal på ca 150 km². Her er både skog og fjell og en variert natur med vatn og vassdrag. Bodømarka har sammenheng med større skog- og fjellområder.

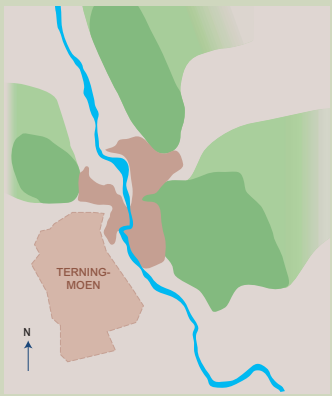




Molde, 25.000 innbyggere, har et lite, men høgkvalitets markaområde som ligger inntil byen på nordsida. Det som regnes som marka har et areal på ca 30 km². Her er varierte skogområder og åpne øvre områder. Moldemarka har sammenheng med større kuperte skog- og fjellområder mot nordvest, nord og nordøst.

Trondheim, 155.000 innbyggere, har høgkvalitets markaområder både på øst-, vest- og sørsida av byen. Bymarka, på vestsida av byen, er et variert og avgrensa område på ca 80 km². Strindamarka øst for byen er et kupert område på ca 35 km². Denne har forbindelse øst- og sørover mot meget store naturområder i nabokommuner som er lite tilrettelagt. Tillermarka sør for byen er et slakt lite område som fortsetter videre sørover mot det kuperte Vassfjellet. Her er det et stort potensiale for økt bruk og tilrettelegging.

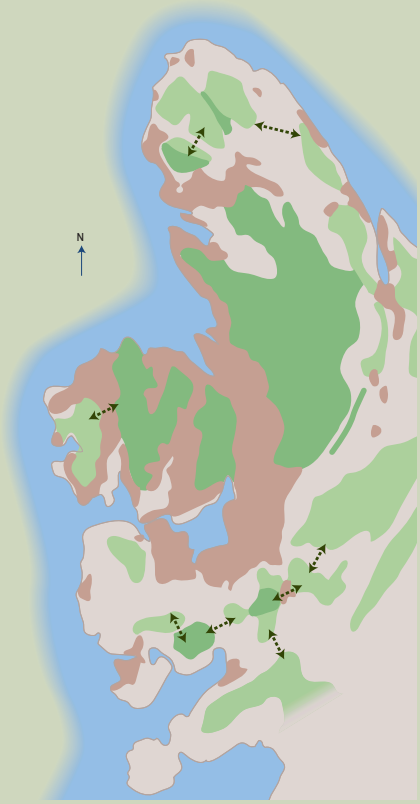


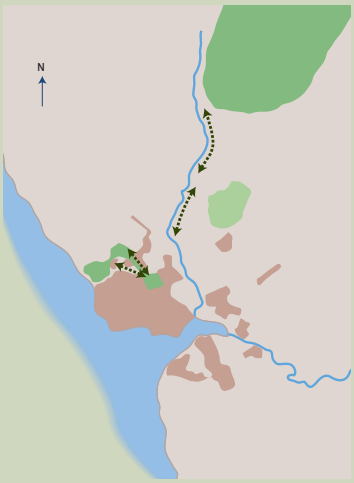


Elverum, 20.000 innbyggere, har nær ubegrensa naturområder både på øst- og vestsida av Glåmma. Deler av områdene på sørvestsida av sentrum er forsvarets øvingsområde Terningmoen, og har begrensa tilgjengelighet på grunn av forsvarets virksomhet. Områdene som er tilrettelagt og fungerer som "mark" har en størrelse på ca 50 km². Markaområdene har sammenheng med vide skogsområder østover og mot "Hedmarksvidda" i nordvest.

Bergen, 230.000 innbyggere, har større markaområder – byfjellene – som ligger som store, sammenhengende områder på østsida av byen og en del mindre områder i tillegg. Byfjellene regnes å ha en størrelse på ca 60 km². De stiger bratt opp fra byen og når opp i snaufjell og spredt skog i øvre deler. Noen av byfjell-områdene har sammenhenger til større naturområder.

Andre eksempler på byer med "klassisk" "bymark" er Kristiansand, Oslo, Hønefoss, Lillehammer og Steinkjer.

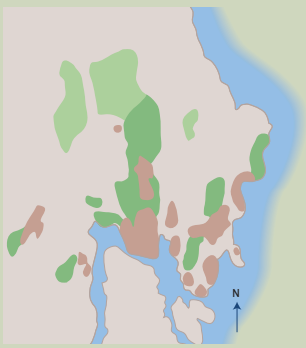


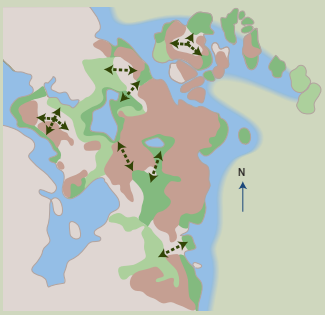


Hamar, 30 000 innbyggere, har Furuberget og Frøbergsberget på ca 2 km² nord for byen som sin viktigste bymark. To øvrige skogteiger ved bebyggelsen og ca 1 mil strandlinje langs Mjøsa utgjør viktige nære turområder i tillegg. Byen er ellers omkransa av høgproduktive jordbruksområder. De utgjør viktige turområder vinters tid og gir muligheter for utvikling av turmuligheter og sammenhenger. Noe er utviklet, bl.a. Ottestadstien sør for byen, og mer kan utvikles, bl.a. forbindelser opp til Vangsåsen. Dagsutfartsområdet Vangsåsen, ca 8 km øst for byen på oversida av jordbrukslandskapet, strekker seg vidt nordover "Hedmarksvidda".

Tønsberg, 35.000 innbyggere, har en rekke mindre naturområder av høg kvalitet i et variert kulturlandskap som sine markaområder. Områdenes størrelse er til sammen ca 7 km². Områdene er i varierende grad tilrettelagt. Det er utviklingsmuligheter ved å tilrettelegge sammenhenger i nye kombinasjoner av natur- og kulturlandskap.

Mange byer og større tettsteder med landbruksarealer som omgivelser bl a i Østfold, Vestfold og Akershus, har en situasjon som likner Tønsbergs med kulturlandskap med begrensa innslag av naturområder som "mark".





Byområder som **Stavanger**, 110.000 innbyggere og 80.000 i nære nabokommuner, kan ikke sies å ha markaområder i tradisjonell forstand. Her utgjør de mindre naturområdene, kulturlandskapet og grønnstrukturen i de bebygde områdene og jordbrukets kulturlandskap som omgir byene, sammen med områdene langs vassdrag og sjø, de nære områder for friluftslivet. I praksis må innbyggerne til nabokommunene for å finne større sammenhengende naturområder.

Nasjonale miljømål:

Overordna miljømål er trukket opp i St.meld. nr. 25 (2002-2003) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand. Hensynet til friluftslivet og natur- og kulturmiljøet er de viktige overordna målene med å forvalte naturen i og ved byene og tettstedene. For disse miljøområdene gjelder følgende mål:

Mål for friluftslivsarbeidet

Strategisk mål:

Alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv som helsefremmende, trivselskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og i naturen for øvrig.

Nasjonale resultatmål:

- Friluftsliv basert på allemannsretten skal holdes i hevd i alle lag av befolkningen.
- Barn og unge skal gis mulighet til å utvikle ferdigheter i friluftsliv.
- Områder av verdi for friluftslivet skal sikres slik at miljøvennlig ferdsel, opphold og høsting fremmes og naturgrunnlaget bevares.
- Ved boliger, skoler og barnehager skal det være god adgang til trygg ferdsel, lek og annen aktivitet i en variert og sammenhengende grønnstruktur med gode forbindelser til omkringliggende naturområder.

Mål for bevaring av biologisk mangfold

Strategisk mål:

Naturen skal forvaltes slik at arter som finnes naturlig sikres i levedyktige bestander, og slik at variasjonen av naturtyper og landskap opprettholdes og gjør det mulig å sikre det biologiske mangfoldets fortsatte utviklingsmuligheter.

Nasjonale resultatmål:

1. Et representativt utvalg av norsk natur skal vernes for kommende generasjoner.
2. I truede naturtyper skal inngrep unngås, og i hensynskrevende naturtyper skal viktige økologiske funksjoner opprettholdes.
3. Kulturlandskapet skal forvaltes slik at kulturhistoriske og estetiske verdier, biologisk mangfold og tilgjengelighet opprettholdes.
4. Høsting og annen bruk av levende ressurser skal ikke føre til at arter eller bestander utryddes eller trues.
5. Menneskeskapt spredning av organismer som ikke hører naturlig hjemme i økosystemene, skal ikke skade eller begrense økosystemenes funksjon.
6. Truede arter skal opprettholdes på eller gjenoppbygges til livskraftige nivåer.
7. De jordressurser som har potensiale for matkornproduksjon, skal disponeres slik at en tar hensyn til framtidige generasjoners behov.

Mål for bevaring av kulturminner og kulturmiljøer

Strategisk mål:

Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljø skal forvaltes og ivaretas som bruksressurser, og som grunnlag for opplevelse og videreutvikling av fysiske omgivelser. Kulturminner av nasjonal verdi skal bevares som kunnskapskilder og som grunnlag for opplevelser for dagens og framtidens mennesker.

Nasjonale resultatmål:

- Det årlige tapet av kulturminner og kulturmiljøer som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall, skal minimeres, og skal innen år 2008 ikke overstige 0,5 prosent årlig.
- Det representative utvalget av kulturminner og kulturmiljøer skal bevares i en tilstand som tilsvarer 1998-nivå, og fredete bygninger og anlegg skal ha ordinært vedlikeholdsnivå innen år 2010.
- Den geografiske, sosiale, etniske og tidsmessige bredde i varig vernede kulturminner og kulturmiljøer skal bedres, slik at svakt representerte og manglende hovedgrupper er representert med flere objekter innen år 2004 i forhold til 1998-nivå.

Det vises ellers til St.meld. nr. 25 (2002-2003), og Stortingsmelding nr. 24 (2000-2001), jf. Internettadresse: *www.odin.dep.no/md/* og Stortingets behandling av Stortingsmelding nr. 24, Innst. S. nr. 295 (2000-2001), *www.stortinget.no*.

Andre overordna rammer for markaforvaltninga:

Stortinget har behandla rammer for forvaltning av bynære markaområder i flere sammenhenger, bl.a. knytta til miljø i byer og tettsteder, friluftsliv og skogbruket. Her refereres noe fra to stortingsmeldinger:

Utdrag fra St.meld. nr. 23 (2001-2002) Bedre miljø i byer og tettsteder

4.3 Bevare og utvikle grønnstruktur og markaområder

En sammenhengende grønnstruktur, supplert med enkeltstående grønne lunger, utgjør et av hovedelementene i en miljøvennlig by- og tettstedsstruktur. For store byområder er det viktig at sammenhengen i grønnstruktur og vannmiljø sikres på overordnet regionalt nivå som element i bystrukturen, på linje med det regionale utbyggingsmønsteret og transportsystemet. Utfordringen om å ivareta grønnstrukturen til beste for befolkningen er særlig viktig i byene og de større tettstedene. Stortinget har pekt på at hensynet til grøntareal for barns lek vil være en viktig politisk premiss ved utformingen av utbyggingspolitikken og transportsystemene.

… … …

Utviklingen av et miljøvennlig transportsystem bør ses i sammenheng med grønnstrukturen. Gang- og sykkelveger kan legges til grønne områder som et godt alternativ til trafikkerte hovedveger, dersom dette samtidig gir raske og effektive forbindelser. Gang- og sykkelvegene må i slike situasjoner utformes på en måte som ikke forringer de grønne områdenes kvaliteter.

Jordbrukslandskapet som omkranser mange byer er attraktive områder for friluftsliv og ferdsel for bybeboerne. Ferdselsnettet i disse områdene bør bevares og videreutvikles som viktige forbindelser mellom grønnstrukturen og de by- og tettstedsnære markaområdene. Avtaler med grunneierne for å sikre varig bruk av lokale ferdselsnett kan være nødvendig.

Naturområdene rundt byene og tettstedene bør ivaretas og utvikles som attraktive bynære markaområder for friluftsliv. I stortingsmelding nr. 39 (2000-2001) om friluftsliv legges det opp til at alle kommuner med tettstedsnære markaområder skal ha en markagrense og en plan for forvaltningen av marka innen 2006. Videre heter det at plan- og bygningsloven skal gjøres bedre egnet til å ta vare på natur-, kulturminne- og friluftsinteressene i slike områder. Det skal utarbeides en håndbok i planlegging og forvaltning av markaområder.

I energi- og miljøvernkomitéens merknader til bymiljømeldinga heter det bl.a.:
Fleirtalet i komitéen, alle unnateke medlemmene frå Framstegspartiet, viser til verdien av at alle større kommunar med grense mot skog og utmark utarbeider plan for forvaltning av desse områda innan 2006. Fleirtalet sluttar seg til at dette planarbeidet vert utført etter denne framdriftsplanen.

Det vises ellers til St.meld. nr. 23 (2001-2002), jf. Internettadresse: *www.odin.dep.no/md/* og Stortingets behandling av denne, Innst. S. nr. 246 (2001-2002) *www.stortinget.no*.

Utdrag fra St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet

7.4 Marka

7.4.2 Utfordringar

Forvaltninga av markaområda byr på mange store utfordringar på grunn av utbyggingspresset, miljøverdiane, dei økonomiske interessene og dei mange brukarinteressene. Det er eit mål å utnytte områda og alle ressursane her på ein samfunnstenleg måte. Ei viktig prioritering er å leggje til rette for at friluftsliv er eit sentralt element i all planlegging, og å sikre at all verksemd i desse områda tek omsyn til friluftsliv og dei verdiane det byggjer på. Plan- og bygningslova er det viktigaste verkemidlet for å handtere desse utfordringane. Omsynet til friluftslivet i markaområda må derfor vurderast i samband med revisjon av plan- og bygningslova, og lova bør endrast slik at det blir betre høve til å ta omsyn til friluftslivsinteressene i markaområde. I planlovutvalet si første delutgreiing ligg det framlegg og føringar som vil kunne betre høvet til å ta omsyn til friluftsinteressene i markaområda.



Landbruksdepartementet arbeider for tida med utforming av ei ny skoglov. Gjeldande lov har ein eigen § 17 b som

kan nyttast til å styre skogbruket i område av særleg verdi for friluftsliv og naturvern. Landbruksdepartementet vil vurdere alternativ for vidare utvikling av denne regelen. Det kan òg vere aktuelt å styrke omsynet til friluftsliv i andre lovreglar, t.d. dei reglane som gjeld omsynet ved hogst meir generelt.

Omsynet til friluftsinteressene kan oppsummerast i to hovudmål:

- Å verne mot omdisponering til utbyggingsføremål.
- Å halde natur- og kulturmiljøet i alle delar av marka mest mogleg intakt, variert og opplevingsrikt.

Ei heilskapleg og langsiktig forvaltning av markaområda er naudsynt for å nå desse måla. Kommunane bør derfor setje klare mål for forvaltninga gjennom juridisk bindande planar der omsynet til friluftslivsinteressene blir lagt større vekt på. Gjennom planen bør marka avgrensast og delast inn i fleire soner som blir forvalta på ulikt vis når det gjeld tiltak som krev løyve, til dømes etter skoglova og plan- og bygningslova. Ein slik plan med ei markagrense mellom utbygging og viktige friluftsområde bør etablerast i alle kommunar med tettstadnære markaområde innan 2006. Det er viktig at planen og grensa blir vedteken med juridisk binding. Til hjelp i dette arbeidet vil kommunane få ei ny handbok i planlegging og forvaltning av markaområda som er under utarbeiding i Direktoratet for naturforvaltning.

I tillegg til å lage ein plan for markaområda med markagrense og soneinndeling, er det sentralt å leggje vekt på samanhengen mellom markaområda, kulturlandskapet, strandsona og grøntstrukturen. Kartlegging og planar for marka må derfor sjåast i samanheng med kartlegging, verdivurdering og planlegging for grøntstrukturen og tilsvarande arbeid for strandsona og kulturlandskapet. Dette er viktig for å unngå å skape barrierar mellom bustadområde og område for friluftsliv og for å leggje opp til miljøvennleg tilkomst til område for friluftsliv frå bustadområde/ lokalmiljø og skular.

Det bør ikkje vere lettvint å byggje ned område for friluftsliv når ein treng nye areal til utbygging. Det må stillast strenge krav om fortetting innanfor eksisterande byggeområde før ein kan ta natur- og friluftsområde i bruk til andre føremål. Ved val av utbyggingsareal må kommunen leggje vekt på å ta vare på område med stor verdi for friluftsliv. Nye bustadområde må òg sikrast tilkomst til marka og daglege gjeremål på ein miljøvennleg måte – gjennom eit attraktivt nettverk av grøntstruktur.

… … …

Når det gjeld kvaliteten på markaområda er det grunn til å merkje seg at befolkninga i større byar og tettstader er dei som i størst grad legg vekt på fråvær av støy i friluftslivsområde. Kommunane må derfor unngå å lokalisere støyande verksemd slik at område brukt til friluftsliv blir ramma. Fleire av markaområda strekkjer seg over fleire kommunar. Interkommunalt samarbeid og engasjement frå fylkesnivået er derfor viktig for å unngå at utbyggingar, skogbruksaktivitet m.m. splittar opp og reduserer kvaliteten på og tilgjenget til markaområde. Det er eit mål at ein i alle fylkesplanar innarbeider retningslinjer for planlegging og bruk av markaområda på friluftslivet sine premissar. Dette bør skje innan 2006.

Det vises ellers til St. meld. nr. 39 (2000-2001), jf. Internettadresse www.odin.dep.no/md/.

Merknader fra energi- og miljøkomiteen til friluftslivsmeldinga

Komiteen … … … mener friluftslivspolitikken må ha som mål å fremme friluftsliv for alle i harmoni med naturen, og der hovedvekten legges på ikke konkurranseprega og ikke motoriserte fritidsaktiviteter som foregår på allment tilgjengelige, naturprega områder. Det å kunne ferdes og oppholde seg i friluft er for mange en viktig del av tilværelsen, og kan ikke erstattes med andre aktiviteter. Det må være et grunnleggende prinsipp at vår egen generasjon har et ansvar for å gi kommende generasjoner like god tilgang til naturopplevelser som vi selv har. Det blir stadig færre områder i Norge som er uberørt av tekniske inngrep og vi må gi sterkere beskyttelse av områder og naturkvaliteter som også våre etterkommere har rett til å oppleve. Friluftslivet har en egenverdi i form av den umiddelbare gleden ved selve friluftslivsaktiviteten, naturopplevelsene og muligheten til rekreasjon, avkopling og samvær med familie og venner. Komiteen mener friluftsliv også er et virkemiddel i det helsefremmende og forebyggende arbeidet. Friluftsliv gir mennesker bedre helse, bedre livskvalitet, bidrar til å bedre forståelsen for en økologisk bærekraftig utvikling og er en viktig ressurs i næringssammenheng for mange distrikter.

Det vises til Inst. S. nr. 114 (2001-2002), jf. Internettadresse *www.stortinget.no*.

Under punkt 6.3 Tema: Jord- og skogbruk er det referert fra St.meld. nr. 17 (1998-99) Verdiskaping og miljø – muligheter i skogbrukssektoren (Skogmeldinga).

2. Bruken av marka

2.1 Oppslutninga om friluftsliv

Store deler av befolkninga har et aktivt forhold til marka og aktiviteter der. For mange er markaturene og muligheten til å komme seg ut i marka en grunnleggende livskvalitet. Mange finner her ro i en hektisk hverdag eller variasjon i en ensformig livssituasjon. Marka er viktig for mange menneskers trivsel og psykiske helse.

Det finnes en rekke undersøkelser som bekrefter at oppslutninga om friluftsliv og markabruken er stor og de forklarer hvilke verdier og prioriteringer som ligger til grunn for den store oppslutninga. Resultater fra noen undersøkelser refereres her. Det vises ellers til St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet, internettadresse: *www.odin.dep.no/md/*. Her er flere undersøkelser referert, mens nettstedstidsskriftet UTMARK med internettadresse: *www.utmark.org* refererer nyere undersøkelser.

En så stor andel som 80 – 90 % av befolkninga har drevet med friluftsliv eller en annen form for utendørs fysisk aktivitet i løpet av et år. Men det er en stor andel av disse, ca 1/3, som likevel må betegnes som inaktive. Omtrent 50 % av befolkninga er på tur i nærmiljøet minst en gang i uka, og ca 15 %



Vatn og vassdrag er attraktive for friluftslivet i marka på mange måter.

"Hverdagsfriluftslivet" – en viktig del av friluftslivet

Typiske aktiviteter innen det folk oppfatter som sitt hverdagsfriluftsliv er kortere turer til fots, sykkelturer og idrettsrelaterte aktiviteter. At folk kommer seg ut jevnlig betyr svært mye for befolkningas helse og trivsel. Og det bidrar til å rekruttere til annen friluftslivsaktivitet. Det aktiviserer folk på årstider da mange er inaktive. Og det aktiviserer grupper av befolkninga som det er særlig viktig er fysisk aktive, som eldre mennesker og barn og unge.

"Hverdagsfriluftslivet" = det dagligdagse friluftslivet som oftest foregår i nærheten av hjemmet. Turer til og fra arbeid eller skole eller turer for å handle regnes ikke med.

Definisjon i Østlandsforsknings rapport 02/2000.

er så godt som daglig ute på tur. Det er mange undersøkelser som bekrefter dette hovedbildet.

Undersøkelsen **"Norsk friluftsliv – på randen av modernisering?"**, Østlandsforskning, 2000, med Trøndelag som studieområde, bidrar til å få fram mer kunnskap om oppslutninga om "hverdagsfriluftslivet". Undersøkelsen bekrefter den store oppslutninga om friluftslivsaktiviteter som korte spaserturer (ca 90 % av befolkninga har siste år vært på korte spaserturer), fotturer (ca 75 %), skiturer (50 - 80 % avhengig av alder) og bær og sopptur (50 - 75 % avhengig av alder). Så mange som ca 90 % har drevet med en eller annen form for friluftsliv i løpet av et år. Den bekrefter også at selv om antallet som har drevet med en aktivitet i løpet av et år er stort, så varierer aktivitetsnivået mye. De aktiviteter folk ser på som "hverdagsfriluftsliv" kan representere langt over halvparten av samlet antall aktiviteter.

"En undersøkelse om bruken av Byfjellene i Bergen" Bergen Turlag, 2002, viser at nær 70 % av de som bruker Byfjellene, gjør det så ofte som daglig eller ukentlig. Så mange som 40% av brukerne kommer til Byfjellene ved å gå heimefra, et tilsvarende antall bruker bil.



70 % av dem som bruker Byfjellene i Bergen gjør det daglig eller ukentlig. Så mange som 40 % kommer seg ut ved å gå heimefra. Nyanlagt sti i nærterrenget til Bergen, Skomakerdiket på Fløyen. Foto: Bergen Kommune.

Muligheter for friluftsliv – et verdifullt gode

Å ivareta markaområdene kan også være viktig for kommunen i forbindelse med reiseliv og turisme og som attraksjon for nye innbyggere.

Å ha mulighet til å drive friluftsliv i nærmiljøet betyr mye også for dem som ikke er så aktive. Langt flere enn dem som er aktive markabrukere, framhever at de anser det å bo nær marka å være en viktig kvalitet ved stedet de bor. Beliggenhet nær marka framheves ofte som en kvalitet i boligannonser, sammen med nærhet til butikk, skole osv.



2.2 Motivene for å drive friluftsliv

Undersøkelser av nordmenns motiver for å gå på tur viser at over halvparten av turgåerne setter pris på å oppleve dyrelivet på nært hold og å oppleve blomster og trær. Forskning viser at naturopplevelser virker positivt på humør og stemninger, og gir mentalt velvære.

I tillegg til naturopplevelser er stillhet og ro en viktig faktor, i følge en undersøkelse fra Oslomarka:

Også andre undersøkelser understreker betydninga av stillhet. Flere undersøkelser, blant dem " Norsk friluftsliv – på randen av modernisering?", viser at å oppleve stillhet og ro er det viktigste motivet for å gå på tur. Befolkninga i byer og tettsteder er de som legger størst vekt på stillhet når de er på tur.

Forskningsprosjektet "**Naturen som læringsmiljø**", Høgskolen i Telemark, 1993 – 2000, viser at barn som får leke i naturen utvikler seg positivt på en rekke områder, sammenlignet med barn som ikke leker i naturpregete områder.

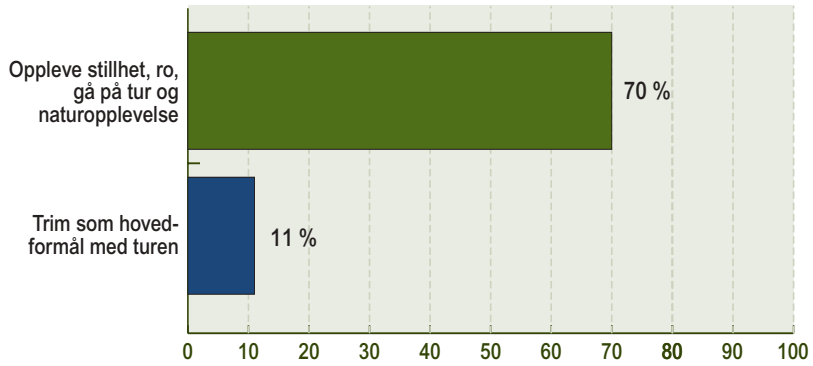
De utvikler bedre:

- egenskaper som:
  - balanse og koordinasjon
  - rom- og retningssans
  - konsentrasjon
  - kreativitet
  - samarbeidsevne
  - mestringsevne
  - evne til å ta utfordringer
- helse, som bl a gir
  - mindre sykefravær,
  - større trivsel og
  - større produktivitet osv.
- trygghet i naturen

Barn blir glade av å være i naturen. Dette påvirker trolig deres holdning til naturen videre i livet.

Ut fra den betydning naturen har som arena for læring og holdningsskaping skal, i følge læreplanen for grunnskolen, naturen i større grad tas i bruk i undervisninga. Naturen skal brukes både til læring og fysisk aktivitet, og elevene skal bli glade i og bidra til å ta vare på naturen. Også rammeplan for barnehager legger vekt på økt bruk av nærområdene og at barna skal bli glade i å ferdes i naturen.

Formålet med bruken av marka – brukernes vektlegging:





Uteskole gir barn erfaring, trygghet og forståelse for naturens verdier.



For mange mennesker er markaturene og muligheten til å komme seg ut i marka en grunnleggende livskvalitet.

2.3 Friluftsliv, marka og folks helse

I friluftslivsmeldinga (St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet) står det:

"... Friluftslivet er eit velferdsgode som skal sikrast og fordelast jamt i befolkninga som eit bidrag til god livskvalitet, auka trivsel, betre folkehelse og ei berekraftig utvikling. Å utøve friluftsliv skaper interesse for kvaliteten i våre utendørs omgivnader. Slik auka medvit er ein føresetnad for ei berekraftig forvaltning av den norske natur- og kulturarven..."

Markaområdene ved byer og tettsteder, evt. sammen eller i kombinasjon med grønnstruktur og nære kulturlandskapsområder, gjør at det de fleste steder er gode nære muligheter og lettvint for mange å drive jevnlig fysisk aktivitet ute. Mange undersøkelser slår fast at friluftsliv og uteaktiviteter gir bedre helse. Jevnlig fysisk aktivitet, også med moderat intensitet og varighet, bidrar til betydelig bedret helse og livskvalitet. Dette bidrar til at folk blir mer opplagte og mindre borte fra jobb og skole. Med dette øker også produktiviteten. Bedre helse i befolkninga reduserer også behovet for en rekke helsetjenester. Dette er igjen avgjørende for å kunne holde nede store samfunnskostnader over helse- og sosialbudsjettene. De grupper som fra før er inaktive eller har liten aktivitet er de viktigste målgruppene å få aktivisert.

Sosial- og helsedirektoratets avdeling for fysisk aktivitet har mye informasjon om dette. Denne informasjonen er tilgjengelig på deres internettsted www.sef.no og www.shdir.no.

I et "bærekraft-perspektiv" er det, i tillegg til friluftslivets helsemessige betydning, også stadig viktigere å fremme friluftsliv som alternativ til en konsumorientert og stressende hverdag og anleggs-, utstyrs- og prestasjonspregede fritidsaktiviteter og for å få befolkninga til å forstå og identifisere seg med hvor viktig det er å ta vare på naturen som vårt livsmiljø.

2.4 Presset på markaområdene

Det er et stort press på arealer og ressurser i markaområdene. Det er generelt knapphet på utbyggingsarealer ved byer og tettsteder. Samtidig vil marka inneholde verdifulle skogressurser. Utbyggings- og utnyttingspress er derfor en gjennomgående utfordring for markaområdene som en følge av dette:

- Utbygginger :
  - boligområder
  - idrettsanlegg
  - hytteområder
  - omdisponering av hytter til boliger
  - industri og næringsområder
  - veger
  - mm.
- Anlegg:
  - kraftledninger,
  - massetak,
  - mobiltelefonmaster
  - mm.

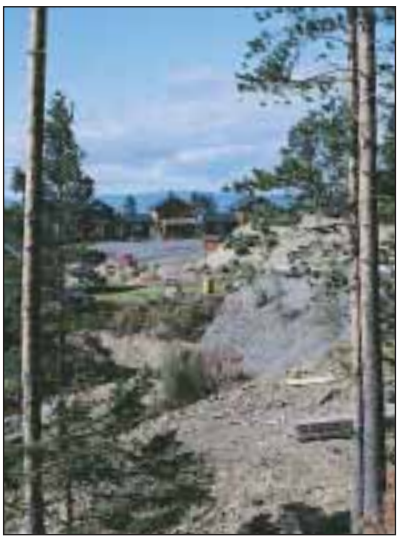


Sosial og helsedirektoratets avdeling for ernæring og fysisk aktivitet har gitt ut mange råd om fysisk aktivitet og helse. Disse utdragene er fra deres brosjyrer "Vekt & helse" og "Mat og mosjon i hverdagen". Jf. ellers Internettstedene www.sef.no eller www.shdir.no og tlf.: 22 24 90 61.

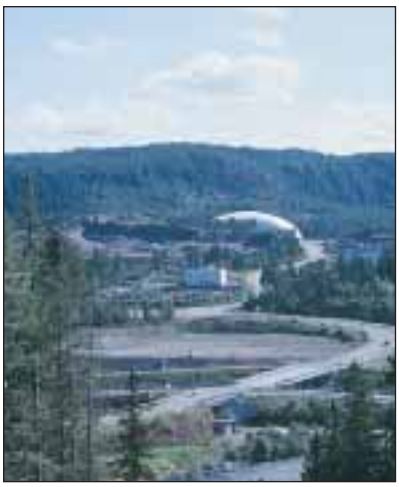
- Landbruksvirksomhet
  - skogsdrift
  - utkjøring av tømmer og skogsvegutbygging
  - grøfting og markbearbeiding
  - foryngelse
  - bygging av skogshusvære
  - bygninger og innretninger for "nye næringer"
  - mm.

I 1991 gjennomførte NIBR en undersøkelse av 10 bynære turområder. Undersøkelsen fra den gang viste at interessemotsetninger mellom friluftsinteresser og skogsdrift var de vanligste konfliktene i marka. Disse konfliktene var primært knytta til de landskapsforandringer flatehogst og bygging av skogsveger innebærer.

Utbygginger og omgjøringer og press for utbygging i randsonene ga opphav til de fleste "alvorlige" konfliktene i følge undersøkelsen. Tekniske inngrep som bygging av idrettsanlegg, veger, kraftledninger, massetak og lignende inngår også i denne kategorien. Mens f.eks. flatehogster gir langvarige endringer i marka, innebærer utbygginger i praksis irreversible reduksjoner av markaområdene.



Det er et press på markaarealene for å dekke behovet for boliger.



Markaarealer og sammenhenger fra bebyggelsen til marka er mange steder presset av behovet industriarealer og omkjøringsveger.



Store hogstflater og veginngrep preger landskapet. Det er ofte lettere å få til en naturtilpasset hogst enn en god løsning for uttransport av tømmeret. Ønsket om bygging av nye skogsveger utgjør et alvorlig press i mange markaområder.



Nærområdene i marka, som er de aller viktigste for mange menneskers daglige turer, er presset av "mange gode formål", som barnehager, ulike institusjoner, skoler og mange typer idrettsanlegg.

Referanser til kapittel 2:

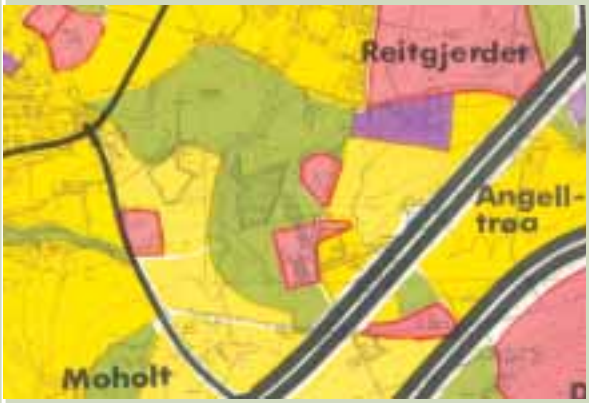
- *Bergen Turlag, 2002. En undersøkelse av bruken av Byfjellene i Bergen.*
- *Bodø kommune, 1999. Plan for Bodømarka,*
- *Den norske turistforening, Fjell og vidde, nr 1-2000.*
- *Direktoratet for naturforvaltning, 1997, Grønnstrukturen i miljøbyprosjektet. Helse i hvert gresstrå.*
- *Fjørtoft, Ingunn, Høgskolen i Telemark Avdeling for lærerutdanning, Naturen som læringsmiljø, Motorisk utvikling gjennom allsidig bevegelsesleik i naturen. En undersøkelse av 6-åringer i barnehagen, 2000.*
- *Langmyhr, Tore, 1991. Bynære turområder – planbehandling i to norske kommuner. Norsk institutt for by- og regionforskning. Notat 1991: 130.*
- *Norling, Ingemar, 2001, Rekreation och psykisk hälsa, Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Göteborg.*
- *Skiforeningen og Oslo og omland friluftsråd, 1999. Vi vil gjerne at en million mennesker bor i Marka ...*
- *Sosial og helsedepartementet (SHD), Barn i bevegelse, tverrsektorielt informasjonsprosjekt under ledelse av SHD, 1996-98. Tema: Naturen forbedrer barna. Internettadresse: http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/shd/1999/publ/030005-990234/index-dok000-b-n-a.html.*
- *Statistisk sentralbyrå, Levekårsundersøkelsen 2001.*
- *Vorkinn, M., 1999. Synspunkter på støy i friluftsområder. Østlandsforskning. Særtrykk.*
- *Vorkinn, M. m.fl. Norsk friluftsliv – på randen av modernisering? Østlandsforskning. ØF-rapport nr. 02/2000.*
- *Teigland, J., 2000. Nordmenns friluftsliv og naturopplevelser. Et faktagrunnlag fra en panelstudie av langtidsendringer 1986-1999. Vestlandsforskning. VF-rapport 7/00.*

Nærmarka, grønnstrukturen og de mange gode formål

Nærområdene i marka og grønnstrukturen i byggesonen er ikke bare presset av "klassiske" utbyggingsformål som veger, boligområder, næringsområder osv. og de mange mindre utbygginger som skjer langs kantene. Når en ser på endringene over tid er slike områder åpnet for "mange gode formål". En kan lese ganske like "inngrepshistorier" av utviklinga for store grøntdrag i byer som Stockholm, Oslo og Helsinki og det samme mønsteret i ulike mindre formater i de fleste byer og tettsteder. Å se på grønnstruktur og nærmark som "arealer til disposisjon" for mange formål har løst noen lokaliseringsbehov, men har bit for bit redusert og klippet opp opprinnelig store og innholdsrike grøntområder til delområder og restområder mellom de gode formål.

Eksempel: Et stort grøntområde i en bydel

En gjennomgang av et stort grøntområde i en av Trondheims bydeler kan illustrere en vanlig utviklingshistorie for et område i grønnstrukturen.



Generalplan fra 1967



Kommuneplan 2001-2012



Turdrag, hovedmønster

Området ble avsatt som grøntområde i samarbeidet mellom de senere sammenslåtte kommunene i grunnutnyttingsplanlegginga allerede på 1950-1960-tallet. Området ble avsatt i tråd med den tids byplanidealer. Det skulle både være et stort nærtur- og aktivitetsområde for bydelen og utgjøre en del av en omfattende grønnstruktur med turdrag fra boligområdene til marka. Området har delvis vært dyrka, men også vært leirtak for et teglverk som var i drift fram til 1960-tallet.

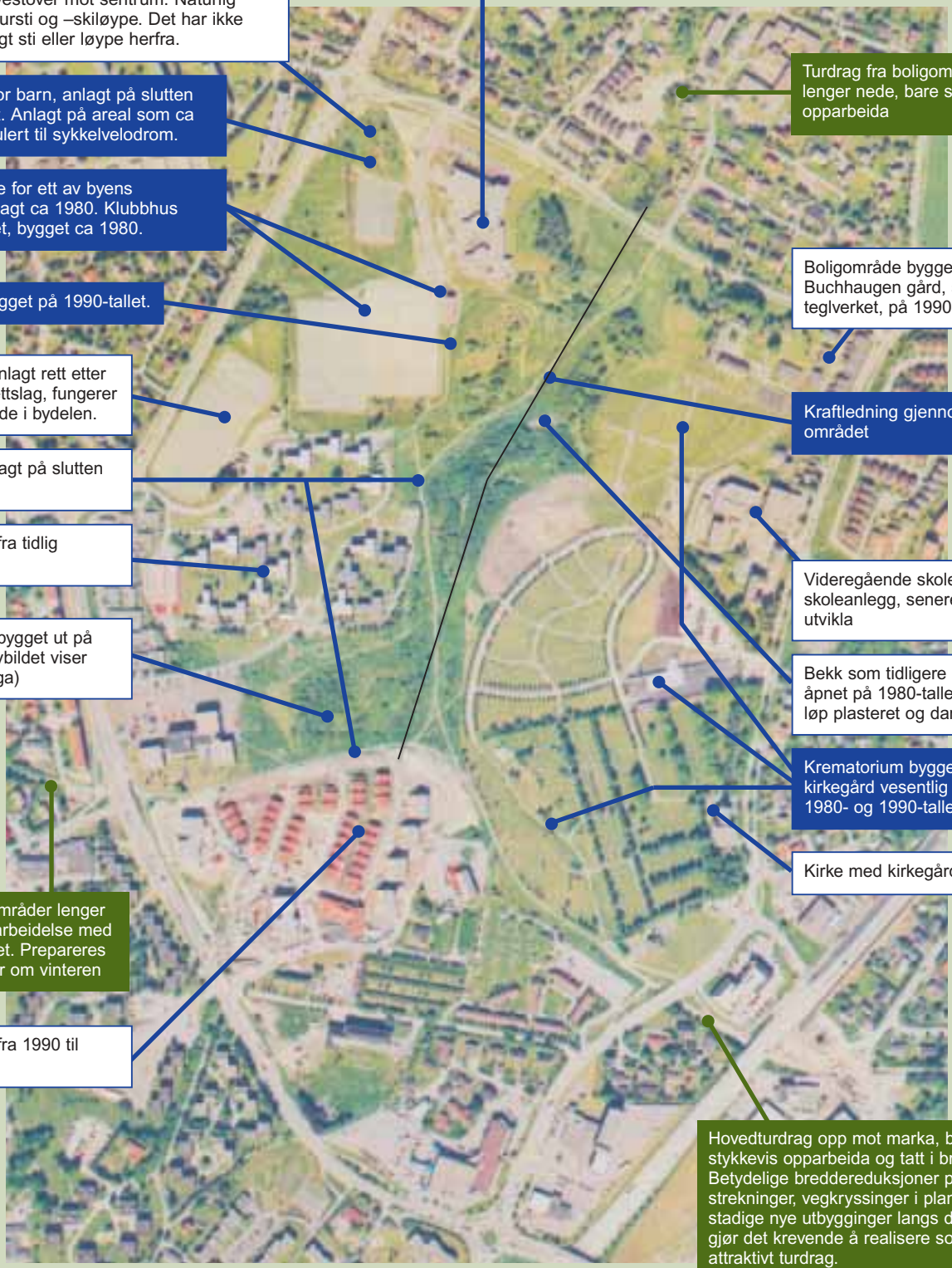
Generalplankartet fra 1967 viser et stort friområde (friarealer, park) avsatt.

En idrettsplass nordvest i området er fra rett etter krigen. Boligblokkene i samme område ble bygget ut på 1970- tallet. Da kom også vegen i nordvest. Området ble utvikla med noen turstiforbindelser i siste del av 1980-tallet. Utbygginga av boliger på sør og vestsida har skjedd fra slutten av 1990-tallet.

Ulike inngrep og utbygginger til "grønne" utbyggingsformål som kirkegård, fotballbane, klubbhus, trafikkbane og skole har kommet over mange år fra 1980-tallet. Anleggene er etablert i tråd med reguleringsplaner. De mange "grønne" bruksformål har på denne måten splittet opp det gjenværende området og begrenser muligheten for å etablere viktige tursti- og løypepunkter og -sammenhenger. Grøntområdets muligheter som nærturområde eller naturpark hadde i utgangspunktet større utviklingsmuligheter enn det har i dag.

Kommuneplanens arealdel for 2001-2012 for Trondheim kommune viser, sammenlikna med generalplankartet fra 1967, at grøntområdene opp gjennom årene er vesentlig redusert. Plankartet viser i tillegg utviklingspotensialet for å styrke de sammenhengende turdrag mot marka og andre grøntområder i bydelen.

Dette er et eksempel på utviklinga av et større grøntområde der en overordna og helhetlig vurdering av områdets funksjon som nærturområde og del av en sammenhengende grønnstruktur burde foreligget som grunnlag for avveininger av om ulike bruksformål burde legges hit og evt. hvordan de kunne legges inn. Mangel på tilrettelegging for bruk som nærturområde kan i utgangspunktet ha gitt området status som "ikke i bruk" og "ledig for utbygging". Området har fortsatt forutsetninger for å bli et godt sammenhengende større grøntområde med god tilrettelegging, der bl.a. aktuelle sammenhengende turdrag ivaretas. Kartet på neste side viser noe av områdets utviklingshistorie.


Barneskole, anlagt i grøntområdet på slutten av 1990-tallet
Nærmeste punkt i grønnstrukturen og kontakten mot marka for konsentrerte boligområder nordover og vestover mot sentrum. Naturlig startsted for tursti og –skiløype. Det har ikke vært tilrettelagt sti eller løype herfra.
Turdrag fra boligområder lenger nede, bare stykkevis opparbeida
Trafikkbane for barn, anlagt på slutten av 1990-tallet. Anlagt på areal som ca 1980 ble regulert til sykkelvelodrom.
Fotballområde for ett av byens idrettslag, anlagt ca 1980. Klubbhus for idrettslaget, bygget ca 1980.
Boligområde bygget ut ved Buchhaugen gård, sete for teglverket, på 1990-tallet.
Mobilmast bygget på 1990-tallet.
Idrettsplass anlagt rett etter krigen for idrettslag, fungerer som ballområde i bydelen.
Kraftledning gjennom området
Gangstier anlagt på slutten av 1980-tallet
Boligområde fra tidlig 1970-tall.
Videregående skole, eldre skoleanlegg, senere videreutvikla
Boligområde bygget ut på 2000-tallet (flybildet viser ikke utbygginga)
Bekk som tidligere lå i rør åpnet på 1980-tallet. Bekkeløp plasteret og dam anlagt.
Krematorium bygget og kirkegård vesentlig utvidet på 1980- og 1990-tallet.
Kirke med kirkegård
Turdrag fra boligområder lenger nede, fullført opparbeidelse med tursti på 1980-tallet. Prepareres delvis med skispor om vinteren
Boligområde fra 1990 til 2000-tallet
Hovedturdrag opp mot marka, bare stykkevis opparbeida og tatt i bruk. Betydelige breddereduksjoner på lange strekninger, vegkryssinger i plan og stadige nye utbygginger langs draget, gjør det krevende å realisere som attraktivt turdrag.

PLANPROSESS

Oppstart

Klargjør behovet for en markaplan
Lag oppstartsnotat med utfordringer og arbeidsgrense
Bidra til motivasjon hos viktige instanser
Etabler samarbeid med viktige bidragsytere

Registreringer og analyse

Definer og avgrens kunnskapsbehovet
Bearbeid eksisterende og innhent ny kunnskap

Analyser viktige interesser, funksjoner og verdier
Suppler evt. med mer kunnskap

Dokumenter analysen som grunnlag for plan

Utforming og behandling av plan

Utarbeid planforslag med:
- markagrense
- sonering
- mål og retningslinjer
- lokaliseringer og tiltak
- opplegg for oppfølging

i tekst og på kart

Foreta høringer og politisk vedtak

Oppfølging av markaplanen

Innarbeid mål og rammer
- i den kommunale markaforvaltninga
- i overordna planer og budsjetter i kommunen
- i brukerinteressenes og organisasjonenes virksomhet

Gjennomfør oppfølgende planlegging
Gjennomfør tiltak

Del 2
Planarbeid og plandokument

3. Oppstarten

3.1 Behovet for markaplan

Behovet for å utvikle et grunnlag for en mer målretta og strukturert forvaltning av marka blir tydelig ved økende behov for å foreta avklaringer i enkeltsaker, prioriteringer i budsjetter osv. på et bredere faglig grunnlag. Både administrasjon, politikere og brukere av marka kan merke dette behovet. Det vil gjerne ta lang tid fra behovet er der til avgjørelsen om å sette i gang planarbeid tas. Ofte vil noen konkrete behov være utløsende for å sette i gang arbeidet med en markaplan.



Ønsket om å sikre og forbedre forholdene for friluftslivet vil være et hovedmål når arbeid med en markaplan settes i gang.

Vi viser ellers til innledninga "Hvorfor markaplan". Vi viser også til Miljøverndepartementets veileder T-1382 Kommuneplanens arealdel. MDs veileder gir informasjon om arealbrukskategorier og bestemmelser og om planprosessen og planbehandlingen. Den vil være til god hjelp for behandling av marka i kommuneplan og utarbeiding av kommunedelplan for marka.

Når en finner at det er riktig å prioritere arbeidet med en markaplan, vil det ofte være ut fra en kombinasjon av mange behov og begrunnelser:

Enkeltsaker og -prioriteringer bør ses i en større helhet, enten det er:

- utbyggingssaker i eller i grenseområdene til marka,
- søknader om motorisert transport,
- budsjetter for tilretteleggingstiltak,
- brukerinteressers planer og aktiviteter
- osv.

Viktige mål for forvaltninga av markaområdene kan bare nås gjennom:

- samordnet og langsiktig innsats fra mange instanser og
- ved at hensyn ivaretas av mange interesser.

Mange kommuner har mer eller mindre faste opplegg for hvordan de praktisk innretter oppstart og planprosess av typen markaplanlegging. Men for å ivareta de spesielle arealbruks- og forvaltningsutfordringer som må stilles til en markaplan og oppnå en best mulig tilpassing av planen til lokale utfordringer, bør prosjektansvarlige likevel bruke en del tid og søke etter andres erfaring når planarbeidet skal legges opp.

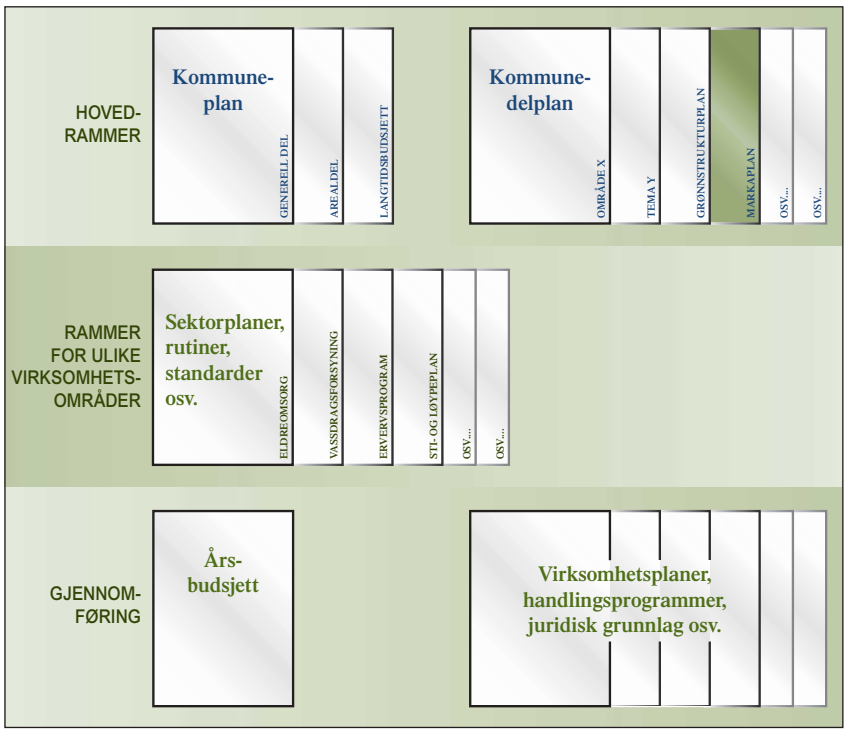
Det er viktig å forankre planarbeidet både administrativt og politisk, samtidig som en trekker inn og oppnår forståelse og engasjement hos representanter for aktive natur- og friluftslivsinstanser, andre aktuelle brukerinteresser og markabrukerne. Det bør settes opp et oppstartsdokument som grunnlag for beslutninger om å sette i gang planlegginga, organisering og hva det skal fokuseres på. Oppstartsdokumentet bør behandles politisk og være en arbeidsbeskrivelse for administrasjonen og gi et mandat for jobben. En politisk behandling av notatet vil involvere politikerne på et tidlig stadium, slik at de kan få et eierforhold til planen.

Et oppstartsdokument bør ha en omtale av:

- Formålet med planen
- Hva planen bør omfatte
- Aktuell planform
- Planstatus, gjeldende planer
- Hva som menes med marka
- Organisering
- Tidsplan
- Ressursbruk
- Hvordan planen skal følges opp

Markaområdene vil allerede ha en "planstatus" i arealdelen til kommuneplanen og det vil i kommuneplan og plan- og måldokumenter for ulike virksomhetsområder være knyttet mål og rammer til arealer og virksomheter i marka. Det vil vanligvis også være gjeldende reguleringsplaner for delområder i marka. Arbeidet med en markaplan må ta hensyn til og bygge videre på slike foreliggende planer. Mange steder vil en også ha en gjeldende markaplan som grunnlag.

Dersom markaplanen skal bli et godt virkemiddel for sikring av markaområdene og en målretta utvikling og forvaltning, bør en allerede i oppstartsfasen ha en oppfatning av hva som bør fastlegges i planen og hvordan planen skal følges opp når den er vedtatt, bl.a. hvilke oppfølgingsverktøy som bør tas i bruk for å ivareta planens mål og rammer. Vi viser til kapittel 5. Plandokumentet og oppfølging av planen.



Det er markaområdenes betydning for friluftslivet i byer og tettsteder som begrunner utarbeidelsen av en egen markaplan. Markaplanen trekker opp mål og rammer for markaforvaltninga. Kommuneplanen fastlegger grenser mellom arealer og hovedmål og rammer bl.a. for forvaltninga av marka. Samtidig foreligger eller utvikles det planer for andre brukerinteresser. Innholdet i markaplanen får betydning for mange virksomhetsområder og krever at hensyn tas eller tiltak gjennomføres innen disse virksomhetsområdene. Det er viktig at planer med arealbruk og mål og rammer for ulike virksomheter avstemmes.

3.2 Avveging av planform

Markaplanen bør legge opp til beslutninger om:

- markagrensa – grensa mot byggesonen og øvrige områder
- overordna mål og rammer for forvaltning og bruk for
  - hele marka
  - evt. også differensiert i soner for
    - ulike former for friluftsliv
    - andre brukerinteresser
    - avveining mellom interesser
- opplegg for oppfølging gjennom videre planlegging etter plan- og bygningsloven, tiltaksplaner og innarbeidelse i virksomhetsplaner, handlingsprogrammer, forvaltningsrutiner osv.

Bakgrunn for planarbeidet i Molde og Bodø:

Molde:

Ideen om en egen plan for Moldemarka er gammel, og debatten om forvaltning av Moldemarka har pågått i flere år. Under orkanen i 1992 blåste mye skog ned, og på grunn av dette ble det planlagt en ny skogsbilveg i den vestlige delen av Moldemarka. Saken utløste en engasjert debatt og behovet for en samlet plan ble aktualisert.

Bodø:

Bruken av Bodømarka har økt, samtidig som nye idretts- og friluftsaktiviteter har meldt sin interesse. I sentrale deler av marka er det en betydelig skogbruksvirksomhet, og her finnes ulike tekniske anlegg. Marka er viktig for det biologiske mangfoldet. Den økte bruken av marka gjør det til en utfordring å bevare de kvalitetene som gjør den til en svært viktig faktor for bodøværingenes trivsel og felles identitet.

Markaplanen bør altså både fastlegge markas avgrensing og fastlegge arealbruken med juridisk bindende virkning etter plan- og bygningsloven, knytte bestemmelser til denne arealbruken, trekke opp hovedrammer for forvaltning og prioriteringer for marka og gi mål- og rammer for den praktiske forvaltning og oppfølging. Ut fra de ulike funksjoner markaplanen skal dekke, anbefales det å utarbeide og vedta planen som kommunedelplan etter plan- og bygningsloven (pbl.) med arealdel som er juridisk bindende for arealbruken. Denne veilederen tar utgangspunkt i at en slik status som kommunedelplan velges.

Planen kan også utarbeides som temaplan uten formell forankring i pbl. eller uten rettsvirkning for arealbruken. En "første generasjons" markaplan kan utformes som en eller annen form for strategisk dokument som underlag til kommuneplanarbeidet og for den praktiske markaforvaltning, men også som utgangspunkt for snarlig igangsetting av arbeidet med en kommunedelplan for marka.

Dersom en velger en helt enkel form for markaplan, er det viktig at en ikke trekker opp vidtrekkende mål og rammer uten grunnlag i nødvendige faglige gjennomganger og diskusjoner. En slik planform er mest egna til å trekke opp helt overordna rammer for hva en ønsker med markaområdene og hvilken videre planlegging som bør gjennomføres.

Dersom en velger en planform som ikke formelt er knytta til pbl., er det viktig at markagrense / arealbruk og hovedrammene for utvikling og forvaltning av markaområdene innarbeides og formaliseres gjennom en senere kommuneplan med arealdel. En bør da i den oppfølgende plan også gjengi viktige deler av det faglige grunnlaget fra markaplanen.



Behovet for å fastelegge eller gjennomgå markagrensa kan være blant grunnene for at en setter i gang arbeidet med å utarbeide en egen markaplan, evt. å revidere denne.



Behovet for å gjennomgå tilretteleggingsbehov og å få dette prioritert og forankret politisk, bør være en av flere viktige grunner til å sette i gang arbeidet med en plan for marka. Foto: Bergen kommune.

Forankring og etablering av samarbeid

Plan- og bygningsloven stiller formelle krav til informasjon og medvirkning i plansaker. Mange kommuner har etablert en praksis for organisering av ulike typer planarbeid, bl.a. for hvordan denne typen områdeplanlegging skal legges opp. For omfattende planprosesser som dette kan det være hensiktsmessig etablere en styringsgruppe som forankrer arbeidet administrativt og politisk.

I tillegg til et informasjonsmøte ved oppstart som annonseres og som alle viktige instanser, organisasjoner osv. får invitasjon til, bør det også etableres en eller flere samarbeidsgrupper. Dette kan ordnes på mange måter. En bør innledningsvis ha oppfatninger om hvordan dette praktisk bør organiseres, men ikke bestemme noe fast opplegg før en har fått diskutert det med aktuelle samarbeidsparter, f.eks. på et oppstartsmøte.

Samarbeidsgrupper bør utnyttes gjennom hele markaplanprosessen, også over i oppfølgingsfasen. De må ha en håndterbar størrelse. De må representere viktige offentlige instanser og interessegrupper, men også kunne ivareta behovet for å få fram viktig kunnskap om brukerinteresser og om konkrete, lokale forhold.

Det må være med representanter for grunneierlag og skogbruksnæring. De viktige organisasjoner på natur- og friluftslivssida som har engasjert seg eller en ønsker skal gjøre det, må være med. Det gjelder bl.a. turlag, lokallag av naturvernforbundet osv. Idretter som har interesser i marka bør være representert. Det samme kan gjelde beboerforeninger, velforeninger, historielag osv. Organisasjonene bør representeres gjennom et begrenset antall personer. For flere av interessene, f.eks. når det gjelder beboerforeninger, idretter og grunneierlag, bør flere organisasjoner la seg representere av en person.

Instanser på kommunalt og regionalt nivå som representerer helse, forurensning, natur og friluftsliv, kulturminner og kulturmiljø, idrett, skoler og barnehagers aktivitet, barnas interesser, evt. nabokommuner osv. bør bidra i samarbeidet. Det er også en del viktige faglige forhold som må ivaretas, f.eks. vannforsyning og annen teknisk infrastruktur. Kommunale etater med oppgaver knytta til byggesaksbehandling og eiendomsforvaltning bør bidra til planlegginga. Flere av etatene vil være viktige bidragsytere til planleggina, men også på ulike måter være avgjørende for oppfølginga og gjennomføringa av en markaplan.
Å invitere bredt til ett eller to informasjons- og diskusjonsmøter som oppfølging av oppstartsmøtet kan være et nyttig. Det kan også gjøre det lettere å begrense størrelsen på samarbeidsgrupper. Konkret medvirkning og bidrag fra noen instanser kan ordnes ved møter der en diskuterer bestemte temaer. Instanser eller ressurspersoner kan delta i arbeidsmøter. Det er mange praktiske måter å sikre kunnskap og ivareta medvirkning på.



Befaringer er viktige i et samarbeid for å oppnå god innsikt i hva ulike grupper ser som viktige utfordringer i markaplanarbeidet.

Dersom det ikke finnes engasjerte natur- og friluftslivsorganisasjoner lokalt, bør kommunen bruke markaplanarbeidet til å få i gang aktivitet. Tilsvarende bør markaplanarbeidet nyttes til å få til et hensiktsmessig kontaktsystem til andre brukerinteresser der dette ikke er etablert fra før, eller der det er utilfredsstillende utviklet. Det vil være behov for et godt fungerende kontaktnett når planen skal følges opp. Kommunen vil da også trenge frivillige organisasjoner, bl.a. til å utføre ulike konkrete oppgaver når det gjelder informasjon, aktiviteter, praktisk tilretteleggingsarbeid osv.

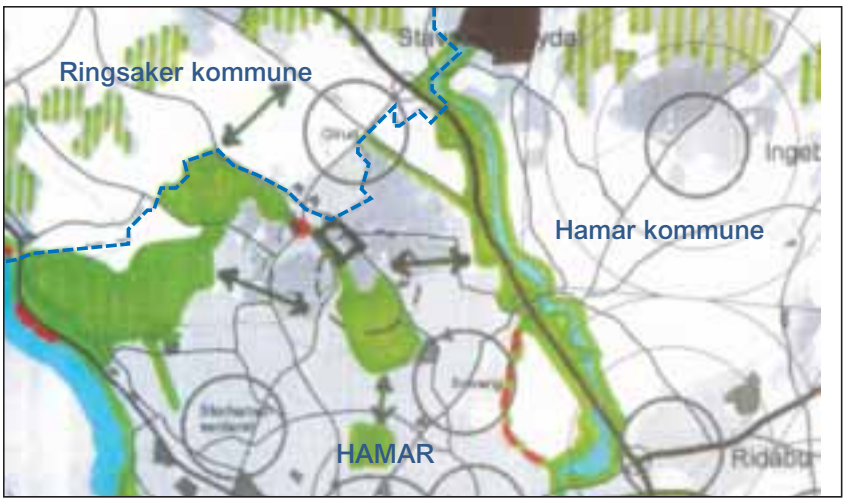
Hvordan de ulike interessene er representert og nyttiggjøres i et plansamarbeid, må også tilpasses deres mulighet til å delta og følge opp. Medvirkning i planprosesser kan ofte bli svært ressurskrevende for representanter fra organisasjoner som må bruke fritida til dette.

I en del tilfeller vil det ikke bare være slik at deler av markaområdene ligger i nabokommuner, men at marka er felles for flere kommuner og steder. Da er det nødvendig med et nært samarbeid mellom nabokommuner om markaplanlegginga.

Et alternativ kan da være å utvikle en **felles markaplan** som et strategisk dokument på et overordna nivå. En felles markaplan må utvikles i et samarbeid og vedtas i de aktuelle kommuner. Den må inneholde de felles overordna mål og rammer for arealbruk og forvaltning som er viktig for å ivareta området felles for kommunene, ivareta sammenhenger og generelt oppnå en god helhetlig forvaltning. Den felles plan bør danne et egnet grunnlag for kommunedelplaner for delområdene av marka i hver kommune. Kommunespesifikke mål og rammer og rettsvirkning for arealbruken for den enkelte kommune fastlegges i kommunedelplanene.

Kommunene kan også bestemme seg for å utarbeide en **felles kommunedelplan** som fastlegger arealbruken for hele det felles området. En slik plan må vedtas i hver enkelt kommune og rettsvirkning for arealbruken innen hver kommune vil avhenge av vedtak gjort i den enkelte kommune.

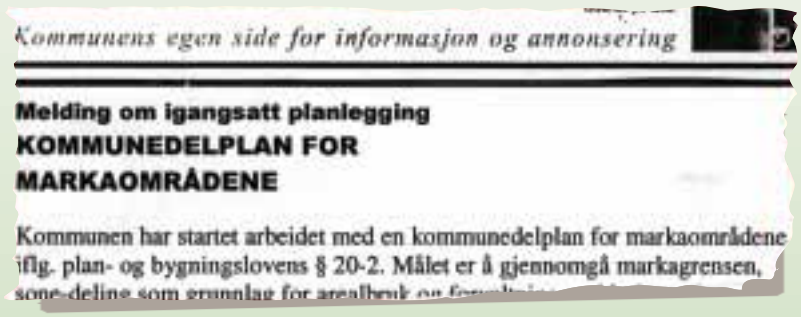
Fordi de by- og tettstedsnære markaområdene er av de viktigste områdene for friluftslivet i fylkene, kan fylkesplan være et egnet virkemiddel for å sette opp overordna rammer for arealbruk og forvaltning av dem. Der det er viktig å oppnå en helhetlig forvaltning av markaområder som er felles for flere kommuner, kan fylkesdelplan for det felles markaområdet være et alternativt verktøy og virkemiddel til en felles markaplan for kommunene for å avklare og fastlegge felles rammer. Dette gjelder særlig dersom det er ulike oppfatninger i kommunene om arealbruk, samordning av løsninger eller andre forhold. Fylkesdelplanen vil være retningsgivende for kommuneplanarbeidet, men vil ikke være bindende for arealbruken.



Mange steder ligger viktige markaområder for en by eller et tettsted i en annen kommune. Hamar har begrensete markaområder. Mulighetene for å utvikle turmuligheter i kulturlandskapet forutsetter samarbeid med nabokommuner. Her er vist prinsipper for grønnsttrukturen for Hamar stortettsted og hvordan utfordringene for Hamar tettsted også ligger i Ringsaker kommune. Kilde: Fylkesdelplan for Hamarregionen 2000-2030, høringsutkast 9.8.2000, utsnitt av prinsippkart.

Det en ønsker å oppnå ved informasjon og medvirkning er bl.a. :

- å bidra til at viktige organisasjoner, interesse- og brukergrupper, grunneiere og rettighetshavere er informert om at planarbeid pågår, rammene for arbeidet og hvilke medvirknings- og informasjonskanaler som etableres,
- å bidra til at den markainteresserte del av befolkninga gis mulighet til å orientere seg om planlegginga,
- å kunne avskjære feiloppfatninger om hva planlegginga dreier seg om,
- å få fram viktig kunnskap om friluftslivsbruk, konkrete forhold, planer og muligheter,
- å få fram god kunnskap om alle viktige brukerinteresser, bl.a. deres virksomhet, rammebetingelser og planer,
- å få oversikt over viktige instansers og gruppers syn på bruk og forvaltning av marka,
- å sikre bidrag fra viktige ressursinstanser og -personer og
- å få diskusjoner om og reaksjoner på aktuelle prinsipper og løsninger tidlig i prosessen.


Kommunens egen side for informasjon og annonsering

Melding om igangsatt planlegging
KOMMUNEDELPLAN FOR MARKAOMRÅDENE

Kommunen har startet arbeidet med en kommunedelplan for markaområdene iflg. plan- og bygningslovens § 20-2. Målet er å gjennomgå markagrensen, sone-deling som grunnlag for arealbruk og forvaltning

3.3 Informasjon og medvirkning

Det er viktig at en har et bevisst forhold til hvordan en skal informere om planarbeidet og hvilke aktører som en ønsker skal bidra eller medvirke. Dette skal ivareta formelle krav til informasjon, samarbeid og medvirkning, jf. pbl.s krav, men først og fremst sikre et best mulig grunnlag for markaplanlegginga. Gode bidragsytere kan gi viktig kunnskap om lokale forhold, bruken av marka osv.

Utfordringa er å finne en form på medvirkninga som gir den kunnskap en har behov for i planlegginga, får fram de aktuelle interessene på en god måte og bidrar til avklaringer på det overordna nivået som planlegginga bør ligge på. Dilemmaet er at alle "berørte" og alle med viktige bidrag bør være med, samtidig som en praktisk skal kunne håndtere medvirkningsfora og kontakter.

Medvirkning i planprosessen kan organiseres på ulike måter:

I **Bodø** ble det opprettet en styringsgruppe for prosjektet, med representanter fra kommunens administrasjon, representanter fra statlige og fylkeskommunale miljøetater, i tillegg til en representant fra et skogeierlag og en fra Bodømarkas venner. I tillegg ble det opprettet åtte referansegrupper, hvor deltagerne i styringsgruppa ledet hver sin gruppe (statlige og fylkeskommunale etater deltok ikke). I tillegg ble det avholdt folkemøter og pressekonferanser for å informere og engasjere folk.

I **Molde** besto arbeidsgruppen av personer fra kommunens administrasjon. Formannskapet var styringsgruppe for arbeidet. For å trekke andre interesserte inn i arbeidet ble det arrangert folkemøter i tillegg til egne møter med grunneiere og frivillige organisasjoner. Midtveis i planprosessen ble planarbeidet diskutert i kommunestyret og det ga klare signaler for det videre arbeidet.

I **Trondheim** var det to referansegrupper som bidro til planarbeidet. Den ene var basert på offentlige etater og instanser og hadde representanter fra viktige kommunale etater (bl.a. plan, landbruk, kultur/idrett, barn og markadrift), fylkesmannes miljøvernavdeling, fylkeskommunen og friluftsrådet. Gruppa hadde 12 deltakere. Den andre var med 9 representanter for natur- og friluftslivsorganisasjoner, skogeierne, idrettens kontaktutvalg (idrettsrådet), velforeningene, historielagene og funksjonshemma. Hver av gruppene var samlet 8 ganger. Det ble avholdt faglige gjennomganger med enkelte av deltakerne i gruppene og med andre viktige kontakter og ressurspersoner i tillegg.



Samarbeid og medvirkning er viktig for å få fram god kunnskap om ulik bruk og interesser i marka og om lokale forhold. Og det kan bidra til en felles forståelse mellom ulike brukergrupper for hvilke muligheter og utfordringer en står overfor i markaplanarbeidet.



4. Registreringer og analyse

4.1 Registreringer

Ideelt sett fordeler et planarbeid seg på avgrensa faser med klargjøring av behov, valg av planform, registreringer, analyse og utforming av innholdet i planen. For å oppnå en målretta prosess og unngå unødvendig ressursbruk, må noen av prosessene i praksis gå over i hverandre. Det gjelder spesielt arbeidet med registreringer og analyse og hvordan vurderinger og resultater legges over i plandokumentet.

4.1.1 Avgrensing av registreringer

Som grunnlag for planarbeidet må det foretas nødvendige, men ikke for omfattende kartlegginger. Konkrete forhold som hovedtrekkene i eiendomsstruktur, eksisterende sti- og løypenett, kollektivtransportnett osv. må registreres. Noen temaer bør kartlegges som en del av plananalysen. Det gjelder bl.a. kartlegging av folks tilgjengelighet til marka, friluftslivsbruken av marka, barrierer osv. For krevende temaer bør kartlegging og analyse foregå som et samlet faglig arbeid, både for å få innrettet kartleggingen slik at den blir mest mulig nyttig for planarbeidet og for å unngå at det gjøres ressurskrevende registreringer eller undersøkelser som viser seg å være unødvendige eller for detaljerte.

Kartlegginga må rettes mot de temaer som skal tas opp i planen og detaljeringsgraden må tilpasses den plantypen og nivået som er valgt. Hvilke analyser det er aktuelt å gjennomføre for ulike temaer og delområder, vil være viktig for hvilke kartlegginger det er behov for. For de fleste temaer og områder vil det holde med god oversiktskunnskap, mens det for enkelte temaer eller delområder vil være behov for ganske detaljert bakgrunnskunnskap, selv om den skal brukes i en plan på oversiktsnivå. Det kan f.eks. gjelde for enkeltstrekninger når en skal vurdere muligheter for å utvikle nye sti- eller løypesammenhenger eller muligheter for å utvikle et område som inngangsport til marka.



Turkart, orienteringskart og landbrukets markslagskart er gode registreringsgrunnlag for mange temaer i markaplanlegginga. Eksempel: Turkart Strindamarka, Trondheim.



En bør kartlegge hvilke planer eller tanker som foreligger for den videre drift og virksomhet av større anlegg og aktiviteter som ligger inne i marka. Det bør bl.a. gjelde forsvarets anlegg, vannforsyningsanlegg, massetak og idrettsanlegg.

4.1.2 Registreringstemaer

Aktuell basiskunnskap vil være bl.a.:

- Hovednettet av stier og løyper og viktige turmål
- Inngangsporter til marka og koplinga til grønnstrukturen
- Annen tilrettelegging, bade- og fiskemuligheter osv.
- Hovedtrekk i den historiske utviklinga av tilrettelegging og områdebruk

- Buss og bane som kan betjene marka med holdeplasser og frekvens
- Utfartsparkeringsplasser med kapasitet

- Vegnettet i marka, formål, vegeiere, standard, brøyting og tilgjengelighet
- Hovedmønster av eiendommer
- Hytte- og boligbebyggelse i marka
- Skogressurser, skogbrukets vegnett og planer for forvaltning og drift
- Grender og gårdsbruk, med vegnett og driftsforhold
- Annen virksomhet innen landbruket
- Anleggs- og aktivitetsmønster for aktuelle idretter
- Vannforsyning og vannkraftanlegg med reguleringer av vassdrag
- Andre virksomheter, anlegg og tekniske installasjoner (forsvaret, teleanlegg, kraftledninger osv.)
- Andre inngrep (massetak, deponier m.m.)
- Status for inngrepsfrie områder i marka
- Hovedtrekk i den historiske utviklinga av bruk og ferdsel og utviklinga av inngrepsfrie områder i marka
- Hovedmønster for kulturminner og kulturmiljøer

Kart er en viktig kilde for registreringene. Særlig nyttige kan være:

- Turkart, i målestokk ca 1:25 000, supplert med mer detaljerte orienteringskart
- Landbrukets markslagskart (digitalt markslagskart)
- Eldre kart



Hovedtrekk fra registreringene bør presenteres i plandokumentet, mens grunnlaget må være mer detaljert. Eksempel fra markaplan for Trondheim: Områder, grenser, eiendomstyper.



Kritiske punkter for å kunne oppnå sammenhenger eller gode løsninger må registreres også som grunnlag for en oversiktsplan. Kritiske punkter kan være viktige ledd i sti- og løypesystemet, sammenhenger forbi vatn, bratte partier eller bebyggelse og virksomheter, f.eks. i overgangen fra grønnstruktur til marka.

4.2 Faganalyser

ANALYSEN – en gjennomgang av forholdene i marka

Hovedmålet med markaplanlegginga er å ta vare på områder og verdier og å videreføre og tilpasse tilrettelegging og bruk for friluftslivet og samtidig å oppnå en god avveining mellom friluftsliv, andre fritidsaktiviteter og andre viktige brukerinteresser i marka.

Planlegging av markaområder skiller seg fra det meste av annen arealplanlegging ved at det ikke er en planlegging som primært tar sikte på å avklare utbygginger og gjennomføring av større tiltak, men på bevaring og forvaltning av arealer. En står overfor en interesse som begrunner en egen plan for markaområdene: mange menneskers bruk av marka til friluftsliv som en prioritert samfunnsaktivitet.

Men også i markaplanlegginga er utfordringer knytta både til bruken av områder og behovet for sammenhenger – "transportfunksjoner". Og det er mange brukerinteressers behov som skal ivaretas og samordnes og ulike motsetninger som skal avveies.

Analysen er kjernen i markaplanarbeidet.

God oversiktskunnskap om og forståelse av tettstedet / bydelene, grønnstrukturen innen de bebygde områdene, kulturlandskapet rundt og markaområdene og hvordan områdene brukes, er en stor fordel når en markaplan skal utvikles. Samtidig må lokal tilhørighet ikke bidra til at en viderefører skjevheter i områdebruk og tilrettelegging og ikke greier å se nye muligheter og behovet for forbedringer.

En må også ha oversikt over planstatus for ulike områder, bl.a. hva som finnes av gjeldene reguleringsplaner etter plan- og bygningsloven og hvilke områder som evt. er verna eller freda etter natur- og kulturminnelovgivninga. Og en bør ha oversikt over hva som foreligger av mål og rammer i andre politiske dokumenter for temaer som skal behandles i markaplanen. Det kan f.eks. gjelde prioriteringer av tiltak for friluftsliv i kommunedelplan for idrett og fysisk aktivitet (krav fra Kulturdepartementet for å gi spillemiddelstøtte), hva som er prioritert av områder i den kommunale kartlegginga av biologisk mangfold og hva som er fastlagt som turvegsammenhenger i planer for grønnstrukturen. I markaplanarbeidet må innholdet i slike dokumenter vurderes i de faglige analysene. Det som fastlegges i markaplanen må igjen danne grunnlag for nye gjennomganger av andre planer og dokumenter.

At en foretar en god analyse av hvordan forholdene er for friluftsliv for de som bor i byen eller tettstedet generelt og i de ulike bydeler eller deler av tettstedet og hvordan forholdene er utviklet og utnyttet i markaområdene, er avgjørende for at markaplanen skal kunne bli et offensivt virkemiddel for å utvikle gode forhold for friluftslivet.

Analyser vil for **mange brukerinteresser** foreligge som ledd i planlegginga for virksomhetene uavhengig av markaplanarbeidet. Det vil f.eks. gjelde for skogbruk, vannforsyning osv. Disse faglige vurderingene vil være et viktig grunnlag for markaplanlegginga. Men som en del av markaplanlegginga må en gjennomgå hvordan slike virksomheter drives, hva som er planrammene og hvordan de er avveid i forhold til friluftsliv, andre brukerinteresser og markas miljøverdier.

Her tas bare med kortfattete gjennomganger av analysetemaene. I del 3 Utfyllende gjennomgang av faganalysene, er det satt opp forslag og ideer om utfyllende faglige gjennomganger.

DATASETT SOM GRUNNLAG FOR PLANLEGGING

For mange temaer foreligger det datasett som er kvalitetssikra og gjort tilgjengelig bl.a. for planlegging. Arealis er et nasjonalt prosjekt hvor hovedmålsettinga er å organisere god flyt av areal-, miljø- og planinformasjon. Arealis er en portal til informasjon som ligger hos ulike samfunnsaktører. Standarder utviklet gjennom Arealis gjør det mer lettvint for kommunen å ta i bruk GIS (geografiske informasjonssystemer) /geodata i sitt markaplanarbeid. Mer informasjon om Arealis finnes på Statens Kartverks internettsider *http://www.statkart.no*. Prosjektet er under utvikling.

Aktuelle regionale fagmyndigheter og kommuner kan ha datasett som ikke er tilgjengelige via Arealis.

I DNs håndbok 23-2003, Grønn by, er aktuelle datasett for friluftsliv/rekreasjon, natur og landskap gjennomgått for bruk i planlegginga av grønnstrukturen i byer og tettsteder. Denne gjennomgangen vil også være nyttig for markaplanarbeidet. Også i markaplanlegginga er det viktig at aktuelt plangrunnlag framstilles ut fra aktuelle standarder. På den måten vil grunnlaget være lett å bruke i planlegginga og aktuelle deler av det kan gjøres generelt tilgjengelig.

ANALYSE AV FORHOLDENE FOR FRILUFTSLIV

Ulike behov danner grunnlaget for hva det er interessant å analysere. Her er noen eksempler:

- ønske om å sikre markaområdene
  - avklaring av markagrensa
- ønske om å videreutvikle tilrettelegginga for friluftsliv
  - viktige sammenhenger
  - et differensiert sti- og løypenett
  - grad av tilrettelegging innen ulike områder
  - standard på sti- og løypenettet
  - kanalisering av ulike friluftslivsaktiviteter i forhold til interne konflikter
- ønske om god tilgjengelighet til marka
  - kopling mellom grønnstruktur og marka
  - offentlige kommunikasjonsmidlers funksjon i forhold til ulike deler av byen /tettstedet og markaområdene
  - god tilpassing av bussruter og -holdeplasser
  - muligheter for parkering ved innfallsporter til marka
- ønske om å knytte markaområder sammen og utnytte alle markaområdenes muligheter
  - sammenhenger mellom markaområder
  - utnytting av hele markaområdenes muligheter
  - utnytting av områder og ferdselsmuligheter i kulturlandskapet og sammenhenger med marka
- ønske om å tilrettelegge for varierte turmuligheter fra ulike utgangspunkter
  - lange / korte turer
  - tilrettelagte / ikke tilrettelagte
  - godvær / styggvær
  - sløyfemuligheter
  - for folk med ulike forutsetninger
  - aktivitetsmuligheter undervegs
  - årstider – til fots / på ski / i mørket
- ønske om gode opplevelseskvaliteter
  - intakt og godt forvaltet natur- og kulturlandskap
  - skogbruk som bevisst ivaretar og utvikler opplevelsesverdier
  - forvaltning som ivaretar og utvikler kulturminner og kulturmiljøer
  - interessant dyre- og planteliv
  - mange attraktive turmål
  - gode bevertningssteder
- ønske om å sikre et størst mulig urørt preg i utvalgte områder
  - større sammenhengende indre områder med urørt natur
  - lommer uten tilrettelegging mellom hovedsti- og løypenett
- ønske om å dempe motsetninger mellom og innen ulike friluftslivs- /fritidsaktiviteter
- ønske om å forbedre forholdene, avklare motsetninger eller utløse verdier i områder med særlig verdi og / eller spesielle utfordringer
- ønske om å ivareta muligheter for et spekter med aktiviteter og at enkelte områder skånes for visse friluftslivs- / fritidsaktiviteter
  - vurdere hvor det bør og er realistisk å etablere god og sammenhengende tilrettelegging for bevegelseshemma
  - vurdere egne stier / løyper for aktiviteter som er vanskelig å kombinere med vanlig turfriluftsliv
  - vurdere anbefalte ruter for ridning, kjøring med hest og vogn / slede, sykkelturer osv



I arbeidet med analysen bør en benytte en kombinasjon av kart, illustrasjoner og tekst. Hovedresultater fra analysen bør beskrives og refereres og utgjøre begrunnelser for forslag til arealbruk, mål og rammer i markaplandokumentet.

I analysen må det komme fram hvordan områder og tilrettelegging er ivaretatt for ulike bydeler og boligområder. Er utbygginga av nye bydeler og boligområder fulgt opp med tilsvarende tilrettelegging som for de gamle og veletablerte?

4.2.1 Tema: Friluftsliv

Analysen av friluftsliv vil være den sentrale delen av analysen i en markaplan.

Gjennomgangene i friluftslivsanalysen skal utgjøre det faglige kunnskapsgrunnlaget for hvordan områdebruk, tilrettelegging, forvaltning av ressurser osv. fungerer i dag, med oversikt over hvilke muligheter som finnes for ulike typer friluftsliv, hvilke behov det er for endringer og nye tiltak, og hva som er viktig å ivareta av verdier. Analysen må ta utgangspunkt i aktuelle former for friluftsliv, folk med ulike forutsetninger, variasjoner i årstider og tider på døgnet og se på forholdene med utgangspunkt i ulike deler av byen eller tettstedet. En må gjennomgå områder som fungerer som markaområder, men også områder som i framtida kan utgjøre nye områder eller utvidelser i forhold til de eksisterende.

Analysen for friluftsliv bør gjøres i sammenheng med gjennomgangene av andre temaer, bl.a. for skogbruk og miljøverdier, og danne et faglig grunnlag for hvordan hensyn til friluftslivet bør ivaretas ved annen bruk og virksomhet i marka, og hvordan hensyn til andre brukerinteresser bør ivaretas i bl.a. tilrettelegginga for friluftsliv.



Mange steder er det en stor andel av befolkninga som bor nær marka og har lett tilgang heimefra til attraktive markaområder. Ved å kominere kart over grunnkretser og befolkningstall for kretsene med kart over markagrense og turdrag i grønnstrukturen, er det lett å angi omtrentlig andel av befolkninga som bor f.eks. inntil 1 km fra marka eller turdrag. Grunnkretskart fra Trondheim.

Det bør gjøres en gjennomgang av **markaområdene**, de fysiske forutsetninger innen de aktuelle markaområdene:

- markas størrelse, form og beliggenhet
- avgrensing av marka
- den tilgrensende grønnstrukturen
- kulturlandskapet i og ved marka
- marka og nabokommuner
- verdier og opplevelseskvaliteter
- tilgjengelighet til og påvirkning av miljøverdiene
- eiendomsforhold

Det bør gjøres en gjennomgang av **hvordan markaområdene brukes** og hvilke verdier som verdsettes:

- bruken av marka
- hvordan folk kommer seg ut
- motsetninger mellom utøvergrupper





I en analyse må det gjennomgås hvordan etablerte og potensielle markaområder ligger i forhold til bydeler og boligområder og hvordan mulighetene for friluftsliv er ivaretatt i tilgrensende grønnstruktur og kulturlandskap. Foto t.v. Mari Lise Sjong

For å få fram hvordan tilrettelegginga bør videreutvikles og følges opp, ønsker en å analysere hvordan forholdene er for friluftsliv, for dem som bor i ulike bydeler eller boligområder, for ulike typer aktiviteter, til ulike årstider, for ulike grupper osv.

Dette kan gjøres ved en gjennomgang av **tilrettelegging, atkomster og sammenhenger**:

- nærhet til marka
- atkomster og innfallsporter
- sammenhenger innen og mellom markaområder
- inndelinger, hindre og barrierer
- gjennomgang av sti- og løypenettet
- annen tilrettelegging

Det bør gjøres en gjennomgang av **potensiell bruk** av marka og muligheter for å utvikle **nye områder** som deler av marka:

- potensialet for økt bruk
- nye områder

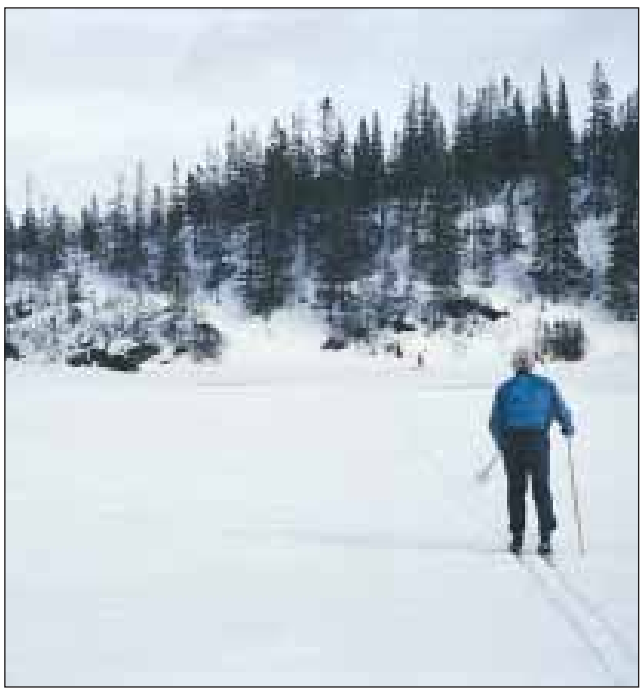
Disse temaene er utdypet i punkt 6.1.



Dersom det ligger dårlig til rette for å komme seg ut direkte fra der folk bor, vil færre drive friluftsliv, flere vil være avhengig av å kjøre bil og behovet for parkering blir større.

Analyse av forholdene for friluftslivet:

I en gjennomgang av forholdene for friluftslivet bør det for de ulike utgangspunktene i bydeler eller tettstedet foretas en grovanalyse av mulighetene for korte og lange turer, på ski / barmark, tørt / vått, med sykkel, med hest, bading, fiske osv. I en oppfølgende sti- løypeplan bør en slik analyse gjøres mer detaljert.





Tilrettelegginga for turgåere bør gi muligheter for ulike typer turer, korte og lange rundturer osv. En analyse bør klarlegge hvor det er brudd i sammenhenger, og hvor sammenknytninger er dårlig tilrettelagt. Vinterstid bidrar vatn til viktige skiløypesammenhenger. Sommerstid er vatn i marka viktig for mange typer friluftsliv, mens vatn samtidig kan hindre tursammenhenger.

4.2.2 Tema: Miljøverdier

Analysen av miljøverdiene skal utgjøre et faglig grunnlag for å forvalte og ivareta verdiene, for hvordan en bør utvikle tilrettelegginga for friluftsliv slik at en oppnår en ønsket kunnskap om, bruk av og tilgjengelighet til verdiene og for at verdiene skal bli tatt hensyn til ved ulik bruk av marka.

Det bør gjøres en gjennomgang av bl.a.
disse miljøverdiene:

- Naturmiljø – biologisk mangfold
- Kulturminner og kulturmiljø
- Landskapsbilde
- Stillhet
- Renhet

Disse temaene er utdypet i punkt 6.2.



Den kommunale kartlegging og verdisetting av biologisk mangfold er en viktig del av analysen av miljøverdiene i marka.



Skogen utgjør en av de viktigste miljøverdiene i marka. Skogbruket har i samarbeidet med markaforvaltninga et betydelig ansvar for å ivareta og utvikle denne opplevelsesverdien.



Å få oppleve stillhet og ro er av de aller viktigste grunnene til at folk driver friluftsliv. Det er en utfordring både å ivareta stillheten i marka generelt og å skjerme enkeltområder og kjerneområder mot støypåvirkning.



Eksempel på hvordan landbrukets markslagskartlegging kan brukes til å avgrense naturtyper med ulike miljø- og opplevelseskvaliteter. Se kapittel 5, der beskrivelsene av alle områdetypene er presentert. Kilde: Markaplanen for Trondheim.

4.2.3 Tema: Jord- og skogbruk

Skogen utgjør en viktig miljøverdi i de aller fleste by- og tettstedsnære marka-områdene. Samtidig er skogen en viktig økonomisk ressurs. I markaområdene vil det ofte være gårdsbruk i aktiv drift og gammelt kulturlandskap.
Det er jordloven og skogbruksloven og øvrige rammebetingelser innen land-bruket som regulerer virksomheten i jord- og skogbruket. Driftsplanene i skog-bruket og landbruksplaner som er utarbeida i mange kommuner, utgjør det viktigste grunnlaget for hvordan skogbruket drives og hver skogeier praktisk legger opp sin drift av skogen. Miljøfaglige vurderinger skal ligge til grunn for disse planene. For å ivareta utfordringene overfor friluftslivet i den by- eller tettstedsnære skogforvaltninga, bør dette temaet gis spesiell oppmerksomhet i markaplanlegginga.



"Det lysnet i skogen, da ilte jeg frem … … ." Jørgen Moe.
Turfolk søker åpninger og utsikter. Skoglandskapet langs stien er gjort variert gjennom skogsdrift. Uttak av mindre flater gir mulighet for å tilføre variasjon. Stien går gjennom områder som veks-ler mellom høg skog, områder med lavere, yngre skog og områder der utsikten åpner seg.



Transport av tømmer er en hovedutfordring når hensynet til friluftsliv skal ivaretas.

Det er aktuelt bl.a. å drøfte:

- Skogbruk
  - skogområdenes opplevelsesverdier
    - områdetyper med ulike kvaliteter
    - særlig viktige naturtyper og steder
  - arealdifferensiering i forhold til miljøverdier
    - hogst
    - tømmertransport
    - foryngelse

- Annen landbruksvirksomhet
  - jordbruksområder, gårdsbruk, grender,
    - positiv miljøfaktor i og ved marka
    - barrierer og andre konflikt-forhold
    - behov for tilpassinger av virksomheten
    - behov for tilpassinger av tilrette-legging
  - kulturlandskap, beiting
  - beiteområder – forholdet utmark/innmark og allemanns-retten
  - evt. andre virksomheter i land-bruket

Disse temaene er utdypet i punkt 6.3.

L E V E N D E S K O G

"Levende skog" er skogbrukets prosjekt for å ivareta markedets krav til miljøhensyn innen skog-bruket. De aller fleste skogeiere har bundet seg til "Levende skogs standarder for et bærekraftig norsk landbruk".
Vi viser til nettstedet:
www.levendeskog.no
Noe av innholdet er referert i punkt 6.3 i veilederen.

4.2.4 Tema: Idretts- og andre fritidsaktiviteter

Analysen bør ta utgangspunkt i en oversikt over de idretts- og fritidsaktiviteter som foregår i marka, hvilke anlegg som finnes og hvordan disse brukes. Idrettsorganisasjonenes og –myndighetenes egne vurderinger av idrettsanleggene bør brukes som grunnlag for gjennomgangen, jf. forutsetningen om at spillemiddelstøtte krever at et anlegg skal være med i en kommunedelplan for idrett og fysisk aktivitet. Analysen må ses i sammenheng med analysen for friluftsliv, bl.a. for fritidsaktiviteter som ligger i grenseområdet mot friluftsliv som terrengsykling, hundekjøring osv.
Analysen bør gi grunnlag for å vurdere hvordan aktiviteter og anlegg bør videreføres ut fra en avveining mellom behovet til idretten / fritidsaktivitetene og de hensyn som må ivaretas til friluftsliv og evt. andre brukerinteresser.



I markaplanlegginga må en gjennomgå behovet for idrettsanlegg og bruken av disse. Omleggingsbehov kan både være knytta til å ivareta anleggenes funksjon på en bedre måte og tilpasse anleggene bedre i marka, men også å bedre forholdene for friluftslivet.

De aktiviteter eller anlegg som bør gjennomgås er særlig de som er viktige for bruken av marka, som utgjør en konflikt i forhold til friluftsliv eller andre brukerinteresser, som gir konsekvenser som følge av bilkjøring og parkeringsbehov, eller der det kan være behov for samordning. Aktuelle temaer for en gjennomgang kan bl.a. være:

- Anlegg
  - idrettsanlegg, arenaer og aktivitetsområder
  - virksomheten ut fra disse

  ✓ eksisterende anlegg
  ✓ behovet for omlegginger
  ✓ ønsket om nye anlegg
  ✓ behovet for tilpassinger til friluftslivet, andre brukerinteresser eller andre hensyn
  ✓ særlige konflikter

- Aktiviteter
  - muligheter for ulike typer arrangement
  - trening med sykkel i marka
  - ridning og kjøring med hest
  - hundekjøring

Disse temaene er utdypet i punkt 6.4.



Bruken av marka til mange typer treningsaktivitet foregår på samme vilkår som turfriluftslivet. Noen av inngangsportene til marka bør også kunne brukes til arrangement som mindre barneskirenn og o-løp.
Foto: Siri Bø Timestad.



Noen fritidsaktiviteter, som trening på terrengsykkel, utgjør en konflikt på stier og mye brukte turveger i marka. Det skal være mulig å la unger "gå fritt" i marka uten å risikere at de blir påkjørt. Også folk som hører dårlig skal kunne gå uten å bli skremt. Konflikten i forhold til sykling og ridning er særlig stor på smale og slitasjesvake stier

4.2.5 Andre temaer: Hytter og boligbebyggelse, ulike typer virksomheter, forsvarets anlegg, drikkevannsforsyning osv.

Analysen må danne et grunnlag for hvordan eksisterende bebyggelse, anlegg og virksomhet og tilgjengelighet og atkomster til disse, kan fungere og tilpasses friluftslivet og andre brukerinteresser i marka. Virksomheter og anlegg som er aktuelle å gjennomgå er f.eks. spredt hytte- og boligbebyggelse i marka, forsvarets anlegg og virksomhet, vannforsyningsanlegg osv. En bør se på mulighetene både for omlegging, flytting og evt. nedtrapping / avvikling dersom det er særlig konfliktfylte virksomheter eller anlegg. Også aktuelle nye anlegg og virksomheter bør gjennomgås.



Kommunikasjonsinstallasjoner i marka medfører inngrep i naturen både ved selve anlegget og ved at mange anlegg har behov for atkomstveg og krafttilførsel.

Temaer som bør gjennomgås kan bl.a. være:

- hytter: områder og enkelthytter
- boliger: områder og enkeltboliger
- vannforsyning: anlegg, drift og nedslagsfelt
- forsvar: anlegg og virksomhet
- massetak og massebehandlingsanlegg

En bør både gjennomgå anleggene og atkomster og virksomheten knytta til dem.

For hver virksomhetstype eller område kan være aktuelt å gjennomgå f.eks.:

- tilhørighet eller motsetning i forhold til marka
- alternative lokaliseringer
- alternative atkomster eller avbøtende tiltak
- muligheter for tilbakeføring eller tilpassing

Disse temaene er utdypet i punkt 6.5.



Marka er gjennom tidene funnet egnet for mange slags formål, bl.a. ulike typer små og store anlegg for forsvaret. Etter endt tjeneste bør slike anlegg rives og områdene tilbakeføres. Bruksendring krever planbehandling etter plan- og bygningsloven og godkjenning fra kommunen.



Områder i marka med hytter som i større eller mindre grad er tatt i bruk og bygd ut til helårsboliger, har mange steder utviklet seg til å bli lite attraktive og stadig mindre tilgjengelige for friluftslivet. For å snu en negativ utvikling i slike områder, er det viktig å finne fram til gode rammer for behandling av byggesaker og følge opp disse konsekvent og langsiktig. Mange steder bør en også forbedre tilrettelegginga gjennom områdene, slik at de brukes aktivt til friluftsliv som deler av marka



Massetak av ulik størrelse utgjør i mange markaområder betydelige konflikter med friluftslivet. Det bør alltid være et mål at virksomheten i uttakene legges opp slik at de gir så små miljøkonsekvenser som mulig og at områdene etter avslutta drift skal bli attraktive deler av marka. Å etablere turforbindelser gjennom uttaksområdene kan være en del av miljøutfordringa ved en etappevis gjenlegging eller ved endelig avsluttet drift. For uttak som ligger konfliktfylt til, f.eks. i nærområder eller kjerneområder av marka eller i små markaområder, kan det være et mål å få til en raskere styrt avvikling av virksomheten.

4.3 Markagrense og områdeinndeling

4.3.1 Markagrensa

Det bør fastlegges en markagrense som skiller markaområdene fra kommunens øvrige arealer. En kan også velge bare å definere markagrensa mellom marka og by- og tettstedsbebyggelsen. Grensa fastlegges ut fra en avveining hvor ikke friluftslivsinteressene alene er viktige, men også behovet for f.eks. å avveie utbyggingsretninger for byen eller tettstedet, avgrense by-/tettstedsvekst, verne om drikkevatnet, verne om biologisk mangfold og kulturminner og kulturmiljøer, ivareta landskapsestetiske verdier og verne om skogressurser.

"Markagrense" nyttes som begrep for den ytre grense for markaområdene mot øvrige arealer. "På innsida av markagrensa" betyr på markasida av grensa. Markagrensa har en tosidig funksjon:

- som grense mellom byggesonen og marka
  - for å få fastlagt en fast og varig grense mot utbyggingsinteressene
- som avgrensing av markaområdene mot øvrige arealer
  - for å få fastlagt en grense for de spesielle mål og rammer som skal gjelde for markaområdene

I de fleste tilfeller bør det trekkes en grense rundt markaområdene slik at begge disse funksjoner dekkes opp. Men det kan være situasjoner der en bare trekker markagrensa som en grense mot byggesonen. Dette kan gjelde i arbeidet med en første generasjons markaplan.

Markagrensa vil være viktig som en politisk grense for avgrensing og forvaltning av markaområdene. Markagrensa markerer markaarealene som en viktig fellesverdi knytta til naturopplevelse, naturmiljø – biologisk mangfold og kulturminner og kulturmiljøer, landskap, vannforsyning o l. og at det er viktig å hegne om disse verdier i den daglige forvaltninga av arealene og ressursene. Gjennom virkemiddelbruk på ulike områder kan det være mulig å innrette forvaltningspraksis slik at en i størst mulig grad ivaretar alle de ulike verdiene marka har.

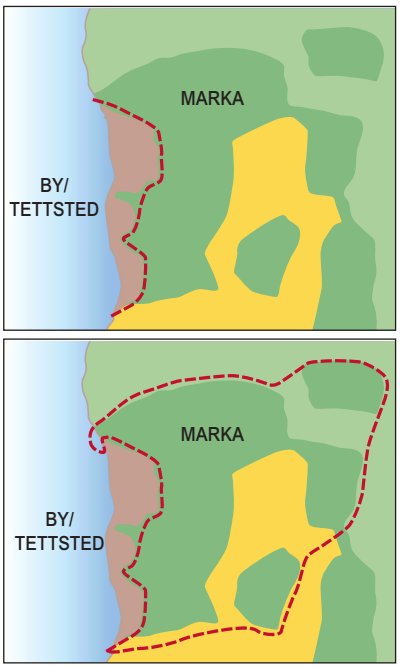
Mellom byggesonen og marka vil markagrensa gjerne tilsvare kommuneplanens formålsgrense mellom landbruks- natur- og friluftsområdene (LNF-områder) på markasida og byggeområder, båndlagte områder mm. på bebyggelsessida. Friområder i ytter-grensa av byggesonen mot marka kan en velge å legge på markasida eller bebyggelsessida ut fra funksjon.

For at markagrensa skal få bindende virkning for arealbruken, må områdene innafor grensa angis som LNF-område i arealdelen til kommuneplan eller kommunedelplan. Som formålsgrense etter pbl. har den virkning primært i forhold til byggeaktivitet. Andre aktiviteter, som f.eks. jord og skogbruk, berøres formelt bare i begrenset grad av en slik grense.

Det kan bare i spesielle tilfeller fastlegges bestemmelser med juridisk virkning til LNF-områdene og bare i områder avsatt til spredt utbygging. Men det kan knyttes retningslinjer til områdene. Det vises til MDs kommuneplanveileder T-1382 og til punkt 4.3.2 Sonedeling.

Arbeidet med å fastlegge markagrensa mot byggesonen vil i praksis være en gjennomgang av grensene for LNF-områdene som er trukket opp i gjeldende kommuneplan.

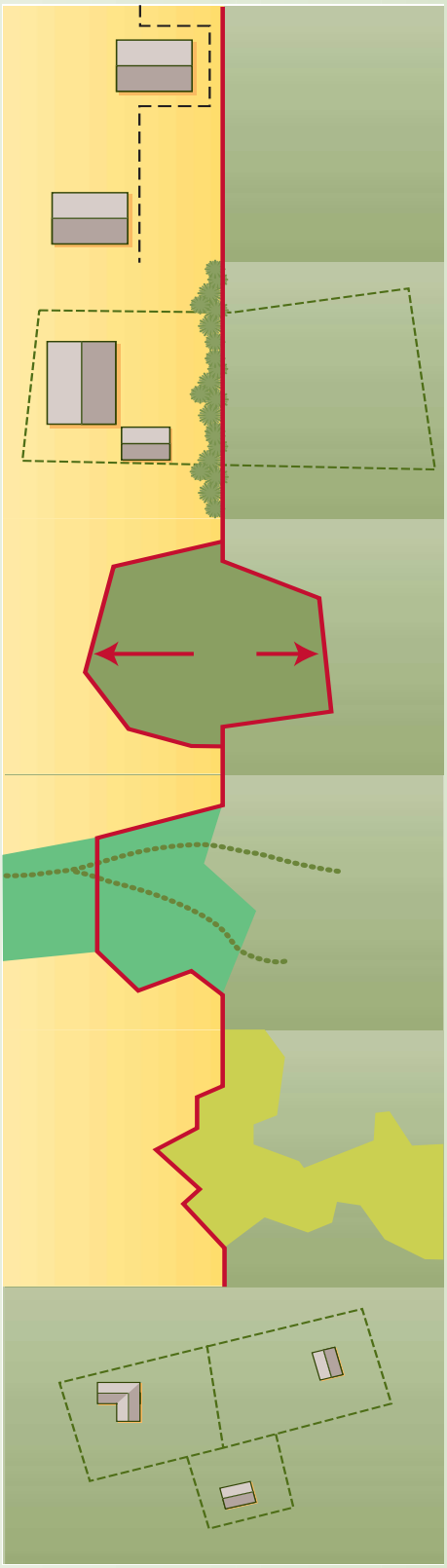
Om en skal velge å trekke markagrensa rundt områder med bebyggelse eller virksomheter inne i marka, slik at de danner "øyer" i marka, eller ivareta forvaltninga av områdene som en del av marka, blir opp til kommunen å avveie. Under punkt 4.3.2 Sonedeling er vist hvordan dette kan håndteres ved å innlemme områdene i marka, men avsette dem som egne soner.



Markagrensa kan enten trekkes som en grense bare mellom byggesonen og marka, eller som en avgrensing av marka mot øvrige arealer.

Noen råd om fastleggelsen av markagrensa:

Områder der utbygging er vedtatt innlemmes ikke i marka.



- I overgangen mellom byggesonen og marka bør markagrensa følge formålsgrensa for utbyggingsarealer i de reguleringsplanene som gjelder i byggesonen. (Uønsket utbygging inn mot markagrensa bør sikres gjennom f.eks. fastleggelse av byggegrense på boligarealene mot marka i reguleringsplan.)

- Naturarealer som utgjør deler av særlig store tomter på markasida av eksisterende boliger, bør ligge på markasida av grensa dersom områdene ikke er fastlagt som utbyggingsområder.

- Der friområder er innregulert i byggesonen nærmest marka blir det en avveining om markagrensa skal legges på bebyggelses- eller markasida av disse. (Spesialområdet friluftsområder (pbl. § 26 nr. 6) bør ligge på markasida av grensa).

- Områder av grønnstrukturen i byggesonen som "munner ut" i marka bør legges på markasida av grensa.

- Jordbruks-/kulturlandskapsområder som ligger i randsonen mellom byggesonen og marka eller mellom ulike deler av marka, og som på den måten utgjør viktige forbindelses- eller delområder, bør inngå i marka.

- Områder med spredt utbygging, f.eks. områder med gammel blandingsbebyggelse av boliger og hytter,
  - bør innlemmes i marka når disse f.eks. utgjør viktige overgangsområder mellom marka og byggesonen eller er viktige delområder inne i marka, men
  - bør holdes utenfor når de utgjør mindre viktige mer avsides områder i randsonen av marka.

Det samme vil gjelde for virksomheter som har en tilsvarende beliggenhet.

Det vises ellers til det neste kapitlet, "4.3.2 Sonedeling – områder med ulikt behov for forvaltning", om muligheten til å fastlegge bestemmelser og retningslinjer som grunnlag for å forvalte delområder differensiert.

4.3.2 Sonedeling - områder med ulikt behov for forvaltning

Sonedeling av markaområdene bør gjennomføres for å oppnå en best mulig tilpassing av mål og rammer i markaplanen. Vurderinger av soneinndeling bør ta utgangspunkt i hvilke rammer og mål som bør gjelde generelt eller for hele marka og hva det er behov for å differensiere. Analysene for de ulike temaene friluftsliv, skogbruk osv., bør belyse hva en kan oppnå med en slik differensiering.

Behovet for differensiering

I de fleste markaområder bør ulike deler av marka forvaltes ulikt i forhold til områdenes betydning og funksjon for friluftslivet og de verdier og bruksforhold som skal ivaretas. Dette vil gjelde hvordan natur- og kulturmiljøet skal ivaretas, hvordan opplevelsesverdiene kan utvikles gjennom skogforvaltninga, hvordan ulike virksomheter innen markaområdene bør drives osv., men særlig tilgjengelighet og omfang og form for tilrettelegging for friluftslivet. Da er det hensiktsmessig med en områdeinndeling – inndeling i soner – av markaområdene.

Forholdet mellom formålene innen landbruks-, natur- og friluftslivsområdene (LNF-områdene etter plan- og bygningsloven, pbl.) styres primært av annet lovverk enn pbl., som f.eks. landbruks- og naturvernlovgivninga.

Plan- og bygningsloven gir i dag ikke adgang til å fastlegge bestemmelser i kommuneplanens arealdel med rettslig bindende virkning for den enkelte som regulerer forholdet mellom formålene innen LNF, som f.eks. å styre virksomheten innen skogbruket ut fra hensyn til naturmiljøet eller friluftslivet. Slike miljøhensyn må ivaretas ved oppfølginga innen virksomheten etter skogbrukslovgivninga.

Men kommunen kan vedta retningslinjer som grunnlag for forvaltning og ulike virksomheter. Disse vil ikke være juridisk bindende, men kan:

- danne utgangspunkt for kommunens egen virksomhet,
- utgjøre politisk vedtatte rammer for kommunes behandling, bl.a. av byggesaker og
- tydeliggjøre forventninger om hva som bør følges opp innen andre aktiviteter og virksomheter i marka.



Det er behov for andre mål og rammer for tilrettelegging, skogforvaltning osv. i mye brukte nærturområder mot byen eller tettstedet, enn i områdene lenger inne i marka.

Det vises ellers til MDs veileder T-1382, Kommuneplanens arealdel, punkt 3.2 Landbruks- natur- og friluftsområder (LNF) (§ 20-4 nr. 2). I veilederen illustreres dette bl.a. med å vise hvordan en kan markere viktige landskaps-, turvegdrag/grønnstruktur der bygge- og anleggstiltak ikke bør tillates og der slike tiltak kan tillates.

Planlovutvalget har i NOU 2003-14 foreslått endringer i plan- og bygningsloven, som bl.a. vil gi større muligheter for differensiering av områder i kommuneplanen.

Sonene som avsettes i en markaplan vil altså ikke være juridisk bindende for arealbruken etter pbl., men vil geografisk avgrense politisk fastlagte arealdifferensierte mål og rammer for forvaltning og oppfølging for ulike virksomhetsområder.

Siden soneringa ikke bare skal gi retningslinjer for tilgjengelighet, tilrettelegging og tiltak for friluftslivet, men også si noe om hvordan hensyn bør ivaretas i skogforvaltninga, gi retningslinjer for håndtering av byggesaker i marka, avveging av virksomheter innen forsvaret, teleanlegg osv., må valg av sonetyper og grensene mellom dem baseres på kunnskap om de ulike brukerinteressene og hvordan miljøhensyn kan ivaretas innen de ulike virksomhetene.

En inndeling i soner må gjøres som en integrert del av analysen for de ulike temaene og baseres på registreringer og undersøkelser for temaene som faglig grunnlag. Beliggenhet i forhold til bydeler eller tettstedet vil være et viktig grunnlag for soneinndelinga. Topografi, hovedmønster av naturtyper og -verdier, slitasjestyrke og sårbarhet og skogbruksinteresser vil også være med i vurderingene.

Hva som bør differensieres innen de ulike sonene

Først og fremst vil det være mål og rammer for type og grad av tilrettelegging, måten natur-, kulturminne-, kulturmiljø- og opplevelsesverdier skal forvaltes på og hvordan forholdene skal utbalanseres mellom ulike brukerinteresser og friluftslivshensyn som differensieres mellom de ulike sonene.
Her er noen stikkord for og eksempler på hva som kan være aktuelt å differensiere innen tre aktuelle sonetyper:

- Nærsonen / randsonen
  - differensiert nett med stier og løyper som forbinder grønnstrukturen med stinettet innover / oppover i marka og gir sammenhenger på markasida av bebyggelsen,
  - mindre områder uten tilrettelegging – "urørte" områder innen det tilrettelagte,
  - sammenhenger av gjennomgående "tørt" stinett, "familievennlige" skiløyper osv.,
  - tilrettelegging for bevegelseshemma – delområder og sammenhenger,
  - særlig tilrettelegging for spesielle grupper, separat eller i kombinasjon (hund, ridning, til fots på snøføre osv.),
  - rammer for bruk av områder til arrangement og aktiviteter,
  - rammer for skoler og barnehagers byggverk og aktiviteter
  - særlige hensyn som må ivaretas ved skogsdrift og skogforvaltning, f.eks. spesiell skogskjøtsel for å ivareta overgangen mot byggesonen,
  - særlig oppfølging av kulturlandskapet
  - særlig oppfølging av kulturminner og kulturmiljøer
  - osv.



- Brukssonen / mellomsonen
  - hovednett av stier og løyper som gir sammenhenger inn til turmål og mellom ulike deler av marka og er grovmasket, men finmasket nok til å gi varierte muligheter for turer fra ulike utgangspunkter og for ulike grupper,
  - større områder uten tilrettelegging,
  - ivaretakelse av det ikke tilrettelagte "naturlige" småstinettet,
  - tilbud av ikke-preparerte løypeforbindelser og småstisammenhenger,
  - utvikling av eksisterende evt. etablering av nye bevertningssteder,
  - utvikling av steder med kulturminner og kulturmiljøverdier osv. som turmål,
  - særlige hensyn som må ivaretas ved skogsdrift og skogforvaltning,
  - oppfølging av kulturlandskapet
  - osv.



- Kjernesonen / indre sone / øvre sone
  - tilrettelegging bare til spesielle turmål (topper, vatn, evt. bevertningssteder), for å oppnå ønsket kanalisering og evt. for å øke slitasjestyrken på steder /passasjer med mye bruk
  - særlige hensyn som må ivaretas ved skogsdrift og skogforvaltning, f.eks. skogskjøtsel som særlig ivaretar variasjon og urørthetsverdier
  - oppfølging i forhold til særlige natur- og kulturmiljøverdier
  - osv



I alle deler av markaområdene må det gjennomgående være en særlig streng praksis i forhold til å akseptere nye tiltak som ikke gjennomføres for å ivareta allmennhetens friluftsliv. Det gjelder f.eks. nye bolighus eller hytter eller tilbygg til slike, reiselivsanlegg, veger, massetak, idrettsanlegg osv. Likevel kan det være behov for en inndeling av markaområdene som grunnlag for en differensiert praksis i forhold til byggesaker. Normalt bør sonedelinga også danne den egnete inndeling for denne differensieringa.

LNF-områdene kan ved behov differensieres med juridisk bindende virkning ved fastsetting av bestemmelser om omfang og lokalisering av spredt bebyggelse etter plan- og bygningslovens § 20-4 andre ledd bokstav c. Det kan dessuten foretas nærmere differensiering gjennom retningslinjer for arealbruken. Men slike retningslinjer vil ikke være bindende for arealbruken.

Dersom det settes opp arealdifferensierte mål og rammer for f.eks. virksomheten innen skogbruket eller vannforsyninga, vil disse ikke ha noen juridisk bindende virkning for hvordan skogeierne eller vassverket driver sin virksomhet, men danne et fagligpolitisk grunnlag for hvilke hensyn som forutsettes ivaretas innen virksomhetene.

Hvilke områder som bør avgrenses, hvilke kriterier som skal settes og hva sonene eller delområdene skal kalles, må avhenge av lokale forhold og hva en ønsker å oppnå.

Kartet med soneinndelinga bør, sammen med de generelle rammene for markaforvaltninga og spesielle rammer for de enkelte sonene, inngå som sentrale deler av plandokumentene som vedtas.

Aktuelle sone- eller områdetyper og kriterier for avgrensing

Fordi markasituasjonen varierer så mye, vil det være mange måter å inndele marka i soner. Markaforvaltninga i randsonen mot boligområder og bydeler bør være annerledes enn i de øvrige deler av markaområdene. I tillegg vil det være et ønske å skjerme større eller mindre områder inne i marka mot ferdsel, inngrep og aktivitet. For markaområder av noen størrelse bør det skje bl.a. gjennom avsetting av større, indre kjerneområder. I nærområdene eller i mindre markaarealer bør mindre lommer skjermes tilsvarende.

En slik inndeling gir tre soner:

- Nærsone
  - de mye brukte nære områder til bydeler eller tettsted med stor grad av variert tilrettelegging av høg kvalitet, særlig tilpasset skogforvaltning og tilpassing av annen bruk. Sonen kan også gis andre betegnelser, f.eks. randsone.
- Brukssone
  - de sentrale tilrettelagte områder for turer med et nett med stier og løyper hvor skogforvaltning og -drift i stor grad bør kunne skje med de miljøtilpassinger som skal gjennomføres i moderne skogbruk. Sonen kan også gis andre betegnelser, f.eks. mellomsone.
- Kjernesone
  - større eller mindre indre eller øvre områder som utgjør mer "fjerne" turmål, som i liten grad tilrettelegges og hvor naturverdiene ivaretas særlig ved skogsdrift og evt annen virksomhet. Sonen kan også gis andre betegnelser, f.eks. indre sone eller øvre sone.

Pedagogisk er det fornuftig å gi sonene betegnelser ut fra beliggenhet, funksjon og de mål en ønsker å oppnå, f.eks. nærsone og brukssone, og ikke kalle dem f.eks. A-, B- og C-sone.

Behovet for å differensiere markaforvaltninga utover de tre nevnte sonene, kan bero på lokale forhold eller ønsker om å avveie og styre forvaltning og aktiviteter.

Noen steder kan en finne det hensiktsmessig å legge inn i soneringa en differensiering f.eks. av mellomsonen eller nærsonen. Formålet kan være at det i deler av disse områdene er særlige verdier en ønsker å ivareta eller utvikle, som landskapsbilde, dyreliv, sammenhengende kulturmiljøområder og skogområder med særlige verdier. Det kan bl.a. gjelde i forhold til tilretteleggingsomfang og forvaltning av skogen.

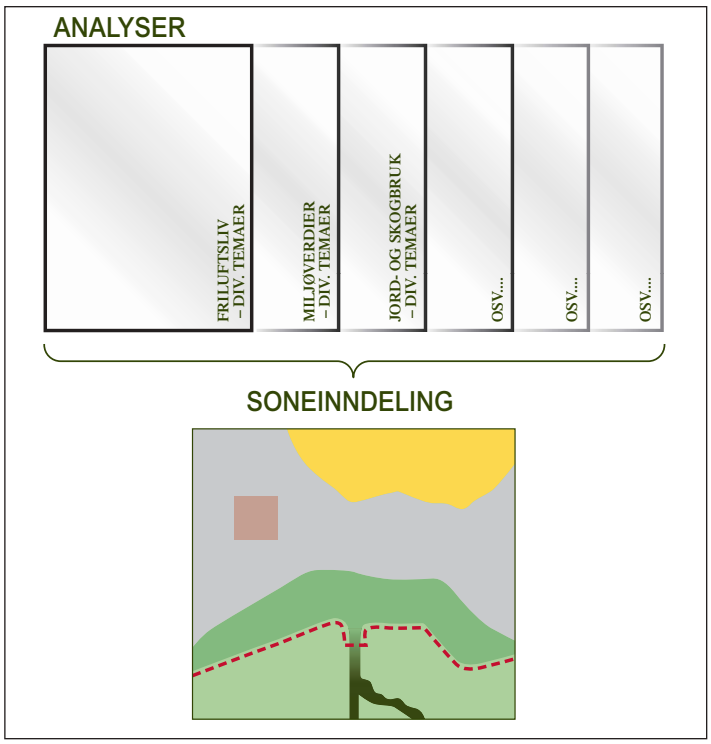
En kan også velge å sette av spesialsoner for områder med særlige miljøverdier knytta til naturmiljø (biologisk mangfold), kulturmiljøer og kulturminner osv.

- Vernesone
  - områder med spesiell forvaltning og tilrettelegging som ivaretar særlige naturmiljøer, kulturminner og kulturmiljøer.

For byer / bydeler / tettsteder som i stor grad må basere seg på jordbrukslandskap i kombinasjon med knappe naturområder som "mark", eller der det ligger jordbruksområder som bufferområde mot eller innen et markaområde, kan det være hensiktsmessig å fastlegge en egen sone der tilrettelegging i stor grad vil være avhengig av forståelse og avtaler med grunneiere og jordbruksinteresser.

- Jordbruks- og kulturlandskapssone
  - områder der ferdselsmuligheter for turer og annen tilrettelegging må avveies, tilpasses og forhandles fram i forhold til virksomheten i landbruket.

Å legge ut soner der det generelt åpnes for "utbyggings-" eller virksomhetsformål som f.eks. idrettsanlegg eller –aktiviteter, forsvarets øvingsvirksomhet osv., anbefales ikke. Der det er aktuelt å



Sonedelinga bør ta utgangspunkt i ulike fagtemaer. Sonene bør egne seg som avgrensinger av differensierte rammer og mål for tilrettelegging, forvaltning, byggesaksbehandling og aktuelle bruksformål og virksomheter.

TEMAER FOR DIFFERENSIERING

Hovedmål og generelle rammer bør fastlegges som generelt grunnlag for hele markaforvaltninga. Nyanseringer og valg mellom "standarder", utførelsesmåter og praksis f.eks. når det gjelder opparbeidelse av stier og løyper, preparering osv. kan være aktuelt å ta med for hver sone. Det må lokalt vurderes hvilke mål og rammer som bør gjelde generelt og hva som bør differensieres ved å knytte dem til ulike soner eller andre geografiske inndelinger. En kan f.eks. velge følgende utgangspunkt for en slik sortering:

FRILUFTSLIV

Stier og løyper og annen tilrettelegging for friluftsliv

Standarder og generelle hensyn må settes opp som utgangspunkt for tilrettelegginga generelt. Det samme gjelder gjennomgang av hvilke sammenhenger som bør styrkes eller nyetableres. Omfang og "tetthet" på og type tilrettelegging bør differensieres mellom sonene. Det kan f.eks. være aktuelt i en nærsone i større grad enn andre deler av marka å ha et differensiert sti- og løypenett for å ivareta ulike gruppers behov, f.eks. ridende, til-fots-turer om vinteren osv., med mål om å legge forholdene til rette for ulik friluftslivsbruk og å dempe motsetninger mellom brukergrupper.

MILJØVERDIER

Natur- og kulturmiljø og landskapsbilde

Overordna prinsipper og forhold som generelt skal ivaretas må gjelde for hele markaområder, mens særlige hensyn som må ivaretas innen delområder bør differensieres. Hensynet til naturverdier og urørthet bør f.eks. tillegges særlig vekt i kjerneområder. Mål om ivaretakelse av landskapsbilde kan også være aktuelt å differensiere.

ANDRE BRUKERINTERESSER

Skogbruk /skogforvaltning

Generelle hensyn og overordna prinsipper bør gjelde for alle skogområder, mens forutsetninger når det gjelder tilpassing av skogsdrift (hogst, transport og foryngelse) kan være aktuelt å differensiere mellom ulike soner. Geografiske inndelinger i skogbruksplanlegginga bør utgjøre noe av grunnlaget når soner skal avgrenses f.eks. for detaljene i avgrensinga av sonene. Driftsplanene i skogbruket bør tilpasses mål og rammer som trekkes opp for de ulike sonene.

Ulike virksomheter i markaområdene

Generelle strenge rammer for virksomheter, anlegg og bebyggelse, både eksisterende og nye, bør fastlegges for hele marka. Rammer for videreføring av virksomheter, som f.eks. bolig- og hyttebebyggelse, massetak, forsvarets anlegg og øvinger og teleanlegg kan det være aktuelt å differensiere mellom sonene.

etablere nye eller videreutvikle eksisterende anlegg eller virksomheter, bør diskusjonen om områder, lokalisering og avgrensing skje konkret for det aktuelle tiltak. Diskusjonen om plassering bør koples til kommuneplanprosessen som lokaliseringssak og ikke ved generelt å åpne for slike anlegg eller virksomheter, f.eks. ved avsetting av en "nærtur- og idrettssone" i markaplanen.

Selv om det gjennomgående bør være en konsekvent streng byggesaksoppfølging innen marka, kan det være behov for å nyansere noe. Mens det for bebyggelse som ligger f.eks. i overgangen mellom byggesonen og marka eller midt inne i viktige deler av marka, ikke bør aksepteres andre endringer enn det som gir forbedringer for marka, er det rimelig å akseptere noe mer i mer perifert beliggende spredtbygde områder. Dette kan ivaretas ved å differensiere mellom ulike typer områder med spredt bebyggelse, jf. plan- og bygningslovens § 20-4 andre ledd bokstav c.

- Områder med spredt bebyggelse
  - områder innafor markagrensa med spredt bebyggelse

Etter et lokaliseringsvalg eller der en har slik virksomhet fra før i form av anlegg eller utbygginger eller områder spesifikt reservert for en aktivitet over lange perioder, bør virksomheten merkes inn som informasjon på kartet eller den bør markeres innenfor en egen sone. Typer virksomheter eller områder som det kan være aktuelt å håndtere innen egne soner, kan være områder med bolig- eller hyttebebyggelse, massetak, forsvarets anlegg eller virksomhet osv. Tilpassinga av områdebruken i forhold til friluftsliv bør skje ved en konkret vurdering for det aktuelle området. De rammer som f.eks. legges opp for ulike hytteområder, kan variere fra område til område.

- Områder med spesielle anlegg eller virksomhet
  - områder innen marka med anlegg- eller virksomheter som ikke er markatilhørende

Gjennom reguleringsplan eller bebyggelsesplan etter plan- og bygningsloven kan en oppnå bedre styringsmuligheter innen områder med bebyggelse eller virksomheter. Vi viser til egen ramme om “Mulighet til å styre arealbruk og bebyggelse” som står på slutten av dette kapittelet.

Det kan også være behov for å differensiere mål og rammer for markaforvaltninga etter andre geografiske inndelinger. Det kan være for å sikre en tilfredsstillende forvaltning av sårbare eller særlig ettertraktete naturtyper som myrområder og vassdrag, randsoner langs våtmark, vassdrag osv. Eller det kan være knyttet til et behov for å skjerme anlegg som veger og kraftledninger med vegetasjonssoner. Denne typen rammer kan fastlegges som prinsipper for forvaltning generelt knytta til vassdragskorridorer, våtmarksområder, områder langs trafikkerte veger osv. som felles rammer for markaforvaltninga.

At et område er nedslagsfelt for drikkevatn, vil utgjøre en viktig premiss for markaforvaltninga. Nedslagsfelt og inntak bør legges inn som viktige opplysning på grunnlagskartene for markaforvaltninga, på samme måte som f.eks. hovedstrukturen for eiendommer, og vil utgjøre en del av vurderingsgrunnlaget når soner skal avgrenses. Men å etablere noen egen sone for områder med f.eks. drikkevannsrestriksjoner vil sjelden være hensiktsmessig. Denne typer rammer for bruk vil gjerne gå over flere soner og legge rammer for bruken av delområder innen sonene.



Det kan være aktuelt å la områder med virksomheter eller spredt utbygging utgjøre spesielle soner og fastlegge mål og rammer som grunnlag for en konsekvent og målretta arealbruk og forvaltning. Særlig strenge rammer bør fastlegges for områder der det er spesielt viktig å begrense virkningene for friluftslivet.



For områder som er verna etter lover om naturvern eller kulturminnevern eller som er administrativt verna gjennom kommunal forvaltning, vil det foreligge regler for forvaltninga som må innarbeides i markaplan. Slike områder kan utgjøre egne spesialsoner, vernesoner, eller utgjøre delområder innen andre soner. I arbeidet med markaplanen bør en ta stilling til om det er behov for å avgrense områder som gis en særlig verneforvaltning.

4.3.3 Områder med særlig oppfølgingsbehov

Gjennom analysen vil det komme fram at det er delområder i marka med særlige verdier og områder med sammensatte utfordringer hvor det er behov for mer detaljert oppfølging. Slike områder kan kreve en spesiell gjennomgang for å utløse store verdier og ivareta eller utvikle brukerforholdene på en god måte. Ofte vil det være for omfattende eller være på et for detaljert nivå å gjennomgå slike områder i selve markaplanarbeidet med tanke på å fastlegge oppfølging.

Det vil også i en analyse komme fram at det kan være behov for konkrete tiltak som bør prioriteres for rask gjennomføring.

Områder med særlige verdier

I analysen for markaplanen bør områder med særlige verdier identifiseres og verdiene kartlegges for å fastlegge rammer for hva som bør ivaretas. Dette bør også danne utgangspunkt for hvilken særlig oppfølging en ønsker for områdene.

Dette kan gjelde avgrensete områder i marka med
- store og sammensatte verdier
- sårbare verdier
- verdier som trues
- ikke utløste verdier



Gamle kart viser et områdes historiske verdier og tidligere bruk, et viktig grunnlag for utvikling av området.



Turkartet viser detaljert områdets bruk i dag og er nyttig for å gjennomgå områdets muligheter.

Mange byer og tettsteder har inngangsporter eller områder i randsonen av marka med store miljøverdier og muligheter som ikke er utløst. Eksemplet Sverresborg i Trondheim er en hovedinngangsport til marka, et viktig historisk område og det utgjør en del av et meget verdifullt kulturlandskap som strekker seg innover marka. Det bor mange mennesker nær ved og området har gode bussforbindelser. Det brukes aktivt som nærturområde og er et viktig leikeområde vinterstid. Området er tatt i bruk til en del utbyggingsformål.
I denne typen områder kan det være et stort oppsamlet behov for å gjennomgå forholdene, bl.a. for å forbedre atkomstforhold og sti- og løypesammenhenger for friluftslivet, for å ivareta historiske minner og for å tilpasse nyere utbygginger til kulturmiljø og friluftsliv. Kunnskap om gamle ferdselsveger kan være nyttige når nye stiforbindelser skal planlegges. Planlegging for fysiske forbedringstiltak og samordna innsats fra mange instanser kan bidra til å utløse store verdier og muligheter.

Det kan f.eks. være områder hvor mange typer verdier er representert. Det kan være et område med gammelt kulturlandskap med kulturminner fra eldre og nyere historie. Store natur- og kulturmiljøverdier kan f.eks. være knyttet både til eldre jordbrukslandskap og deler av et vassdrag. Noen av verdiene kan være sårbare for ulike typer påvirkning og bruk. Og området kan være viktig for turfriluftslivet, for bading og fiske. Arealbruk og sti- og løypesystem og hovedmål og -rammer for områdets forvaltning kan fastlegges i markaplanen på grunnlag av oversiktskunnskap. Men det vil ofte være behov for en mer utfyllende gjennomgang for å kunne oppnå en mest mulig treffsikker oppfølging.

For noen områder med spesielt store eller sammensatte verdier kan det være behov for å innhente mer kunnskap om verdier, sårbarhet og bruk av området. Og det kan være behov for å avklare verdier og bruk i en mer detaljert gjennomgang. Resultatet av gjennomgangen kan f.eks. være omlegging av stier og løyper, særlige tilpassinger i skogbruket og særlig skjøtsel av gammelt kulturlandskap.

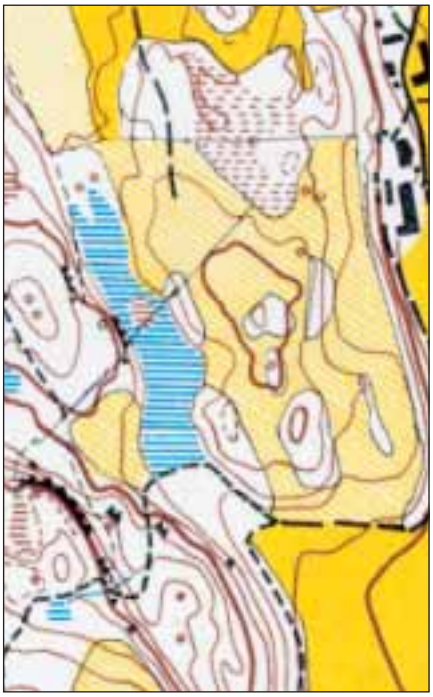
Mens det for andre områder, som er enklere å håndtere, bare vil være behov for å systematisere det en har av kunnskap og å fastlegge gode rammer for forvaltning. Det kan f.eks. gjelde der det konkret er store naturmiljøverdier som ikke tåler ferdsel, og hvor en foretar enkle tiltak for å unngå ferdselspress.

Områder med sammensatte utfordringer

En vil i analysearbeidet for markaplanen finne fram til større eller mindre områder hvor det er behov for planavklaringer, samordnet virkemiddelbruk osv. som også går ut over markaplanleggingas rammer og nivå. Med utgangspunkt i markaplananalysen vil en kunne fastlegge hovedrammer for arealbruk og forvaltning av områdene. I markaplanen bør en også fastlegge hvordan områdene bør følges opp ved særlig arealplanlegging, for f.eks. å oppnå den samordning som skal til for å utløse og ivareta viktige funksjoner, avklare motsetninger osv.

Dette kan gjelde områder med

- betydning for mange typer friluftsliv og fritidsaktiviteter
- betydning for mange andre brukerinteresser i marka i tillegg
- utfordringer i forhold til mange aktører
- press for videreutvikling av utbygginger





Et variert beitelandskap i randsonen av marka er i ferd med å gro igjen. Gamle stier og driftsveger går gjennom området. Det er i praksis lite tilgjengelig for turfolk fordi deler er gjerdet av, ferdselsårer gror igjen og områder oppfattes som "privat". Et samarbeid mellom grunneier, kommune og evt. friluftslivs- eller naturorganisasjon kan bidra til å gjøre slike områder tilgjengelige ved å åpne turstier gjennom områdene, justere gjerdebruk, bruke selvlukkende grinder osv. Engområdene bør holdes åpne med beiting og slått.

Områder med særlig oppfølgingsbehov kan f.eks. være områder som er særlig viktig for friluftslivet, men hvor også ulike andre interesser er representert. Det kan f.eks. gjelde ved en inngangsport til marka i overgangen mellom byggesonen og marka. Her ønsker en å videreutvikle stinettet, både som ledd i hovednett og lokalt nett, utvikle et bedre oppmarsjområde for hoved-skiløypene innover i marka, sikre leike-bakker for barn, kunne avvikle barne-kirenn osv. Men i samme område kan det også være press for f.eks. å bygge en barnehage, legge ut mer utfartspar-kering osv. For slike områder bør en klarlegge samlete behov og interesser, avveie dem og finne gode fysiske løs-ninger. Samordna innsats fra flere instanser og ulike typer virkemidler er nødvendig for å oppnå gode løsninger. Dersom en ikke planmessig tar tak i utfordringer og muligheter som ligger i slike områder, er risikoen at verdier og muligheter kan gå tapt bit for bit.

Som grunnlag for å avklare arealbruk og konkrete forvaltningstiltak, vil det ofte være behov for mer detaljert kunn-skap om ulike behov og muligheter. I mer kompliserte saker bør det legges opp en arealplanprosess hvor de som har interesser i området og de som kjenner områdets verdier og muligheter er representert. Det er viktig å avklare framtidig arealbruk, hvilke tilpasninger i bruk som bør gjøres, hvilke fysiske tiltak som bør gjennomføres og hvilke aktører som bør bidra. Flere virkemid-ler må benyttes koordinert og flere aktører må samarbeide for å oppnå gode resultater. Ofte vil planlegging etter plan- og bygningsloven være det eneste brukbare verktøyet for avklaring av forholdene i slike områder, men da sammen med andre virkemidler.



I inngangsporter til marka kan det være behov for å justere på ulike forhold. På Lohove i Trondheim er det begrensa plass for de funksjoner området skal dekke. Bl.a. har det ofte vært konflikter mellom skiutfarten og bruken av den vesle skiarenaen her til konkurranser og trening. En gjennomgang av bruken og tilrettelegginga kan få fram behov for justeringer og omlegginger for å bedre forholdene for de ulike brukerne og unngå konflikter.



Mange steder kan det være behov for justeringer der idrettsanlegg er lagt inne i eller i randsonen av marka. Anleggene har ofte blitt bygget ut og utvidet i flere etapper og behovet kan være stort for til-passinger. Målet kan være å rydde av vegen motsetninger som har oppstått og ivareta bruk som det ikke er tatt nok hensyn til.
Skianleggene i Granåsen ligger i Trondheimsmarka. Det et mål å ivareta viktige sammenhenger for turfriluftslivet i nærsonen av marka forbi anleggene. En mer attraktiv tursti- og løypeforbindelse bør etableres og den bør fungere uavhengig av aktiviteten i anleggene. Det er også behov for å forbedre natur- og landskapstilpassinga i området. Bildet er tatt under utbygginga av anleggene.



Turkart gir ofte et godt grunnlag for å vurdere muligheter og oppfølgingsbehov i delområder av marka. De gir oversikt over områdene med bebyggelse, anlegg, og ulike typer stier og løyper.

Steder med behov for strakstiltak

Dersom det er foretatt en god gjennomgang av atkomster, eksisterende tilrettelegging osv. i faganalysen, vil det ut av denne komme fram en del opplagte behov for å gjennomføre raske tiltak for å oppnå viktige forbedringer på konkrete steder med enkle midler. Det kan f.eks. gjelde:

- opparbeidelse av sammenheng ved brudd i tursti- eller løypeforbindelse
- etablering av avtale for å (gjen-)etablere en viktig skiløypesammenheng
- omlegging eller tilpassing av sti eller løype ved et sårbart naturområde
- flytting av aktiviteter som belaster sårbare områder
- avtale opphør av høstpløying av jorde eller brøyting eller skogsdrift langs skiløype

Hvis det ikke gjøres noe med forholdene allerede som strakstiltak knytta til planprosessen, bør behovene for tiltak legges inn i aktuelle handlingsprogrammer eller virksomhetsplaner for rask gjennomføring.

Det er viktig at tiltak som kan være omstridt, eller trenger faglig vurdering, ikke blir presset gjennom som "strakstiltak".



Vegetasjonen på myra er helt nedslitt og den framstår som et gjørmeområde. Når det konstateres at preparering for vinterarrangement av et område bidrar til omfattende skade i terrenget, bør omlegging av arrangement og preparering gjennomføres som et strakstiltak.



Grunneier har stengt grinda over den gamle ferdselsvegen og gjort det vanskelig å komme fram. Folk tror det ikke er adgang til å gå her. Et strakstiltak bør være at kommunen kontakter grunneieren for igjen å gjøre grinda passerbar.



Det kan være skiltet restriksjoner mot bading, telting og fiske i vatn og vassdrag uten at det lenger er grunnlag for det. Da bør skiltinga tas bort straks

Mulighet for å styre arealbruk og bebyggelse •juridisk grunnlag

I denne korte gjennomgangen tar vi bare med noen hovedpoenger om det juridiske grunnlaget for å styre arealbruk, anlegg og bebyggelse i marka-områdene. Plan- og bygningsloven danner lovgrunnlaget for arealbruken. Samtidig er det brukerinteresser i marka hvor virksomheten styres av særlover. Det gjelder bl.a. jord- og skogbruk og vannforsyning. Det foreligger gode utdypende gjennomganger av juridiske muligheter og begrensninger for å oppnå en målretta arealforvaltning i følgende to publikasjoner:

- Kommuneplanens arealdel. Veileder T-1382, Miljøverndepartementet, 2001.

Veilederen gjennomgår bl.a. arealbruksformål i kommuneplanens arealdel som er aktuelle å bruke i marka og virkninger og begrensninger ved bruk av disse.

- Reguleringsplan Bebyggelsesplan. Veileder T-1381, Miljøverndepartementet, 2001.

Veilederen gjennomgår bl.a. aktuelle arealbruksformål i reguleringsplan som grunnlag for vurderinger av virkemidler for å hjemle tilretteleggingstiltak og å styre arealbruk og bygge- og anleggsvirksomhet.

I tillegg er denne forskriften fra Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) viktig:

- Forskrift om saksbehandling og kontroll i byggesaker (SAK) av 24. juni 2003 fra KRD.

Forskriften fastlegger saksbehandlingsregler for byggesaker etter plan- og bygningsloven.

Vi anbefaler også dette rundskrivet fra KRD:

- Om reaksjoner mot ulovligheter etter plan- og bygningsloven, Rundskriv H-3-01 fra KRD, datert 2. januar 2001.

Rundskrivet gir oversikt over virkemidler som kan nyttes overfor overtredelser i forhold til plan- og bygningsloven når det gjelder bygge- og anleggsvirksomhet.



Ny utgave fra 2003

Styringsmuligheter

Innen markaområdene vil det bl.a. være et mål å unngå ny bygge- og anleggsvirksomhet, ikke tillate eller legge strenge rammer for utvidelser og tilbygg på eksisterende bygninger og hindre omgjøring av hyttebebyggelse til bolig. I noen tilfeller vil en også ha som mål at eksisterende virksomhet eller bebyggelse skal fjernes eller avvikles over tid.

Under punktet 4.3.2 Sonedeling er gjennomgått hvordan en kan bruke sonering med differensierte retningslinjer som virkemiddel for oppfølging av delområder i marka, bl.a. for bebyggelse og virksomheter.

Normalt vil arealene i marka være avsatt til landbruks-, natur- og friluftsområder (LNF-områder) i arealdelen i kommuneplan. Markagrensa mellom byggesonen og marka vil ofte svare til grensa for LNF-områdene. LNF-formålet vil for de fleste områder gi det beste grunnlaget for å styre utvidelser eller videre utvikling av eksisterende bygninger og virksomheter og evt. oppføring av nye bygninger eller oppstart av virksomheter.

Miljøverncepartementets kommuneplanveileder (T-1382) gjør i punkt 3.2 greie for kommuneplanformålet landbruks-, natur- og friluftsområder (LNF)) (§20-4 nr. 2), bl.a. om muligheten til å fastlegge bestemmelser og retningslinjer.

I LNF-områder er hovedregelen at det ikke er tillatt med annen bygge- og anleggsvirksomhet enn det som har direkte tilknytning til formålet, dvs. landbruk / stedbunden næring (tradisjonell

landbruksvirksomhet) og tiltak knytta til naturforvaltning og friluftsliv. Det vil være tillatt med tilretteleggingstiltak som er typiske for friluftslivet, som f.eks. opparbeiding av stier og løyper, tiltak på badeplasser og utlegging av klopper og bruer for friluftslivsbruk. Utover slike tiltak skal ny utbygging eller utvidelser og vesentlige endringer av eksisterende bygninger normalt ikke være tillatt.

Kommunen kan gi dispensasjon fra det generelle forbudet om bygging i LNF-områder dersom det foreligger særlige grunner. Det kan f.eks. være aktuelt å vurdere for tilbygg til eksisterende bebyggelse i marka. Men det er vanlig å føre en særlig streng dispensasjonspraksis i marka.

Kommunen har også anledning til i kommuneplan å avsette områder spredt utbygging innen LNF-områdene (§ 20-4 – andre ledd – bokstav c). Normalt vil det ikke være aktuelt å tillate ny bebyggelse i marka. Bestemmelser som tillater en viss utvidelse av eksisterende bebyggelse kan imidlertid være aktuelt innen konkrete områder.

Dersom en ønsker å åpne for videreutvikling innen eksisterende områder med hytter, boliger eller virksomheter inne i marka, vil det være et mål å ivareta en særlig tilpassa oppfølging for hvert område. Da kan det være hensiktsmessig å avsette aktuelle arealer til byggeområde i kommuneplan med krav om regulerings- eller bebyggelsesplan. Gjennom regulerings- eller bebyggelsesplan kan en fastlegge "skreddersydde" rammer for bebyggelsen, sette rammer for størrelse og høgder, gjerdebruk osv. og fastlegge kjøreatkomster, stier, løyper osv.

Regulerings- eller bebyggelsesplan vil også være det beste verktøy når en ønsker å få til en styrt videre drift av f.eks. massetak, deponiområder og virksomhetsområder inne i marka, evt. med avvikling som forutsetning. En kan ved reguleringsplan eller bebyggelsesplan bidra til en god avveging mellom næringslivshensyn og friluftslivsbruk. Og når avvikling og tilbakeføring er målet, kan en oppnå en gjenlegging som ivaretar området som en del av marka etter avsluttet virksomhet.

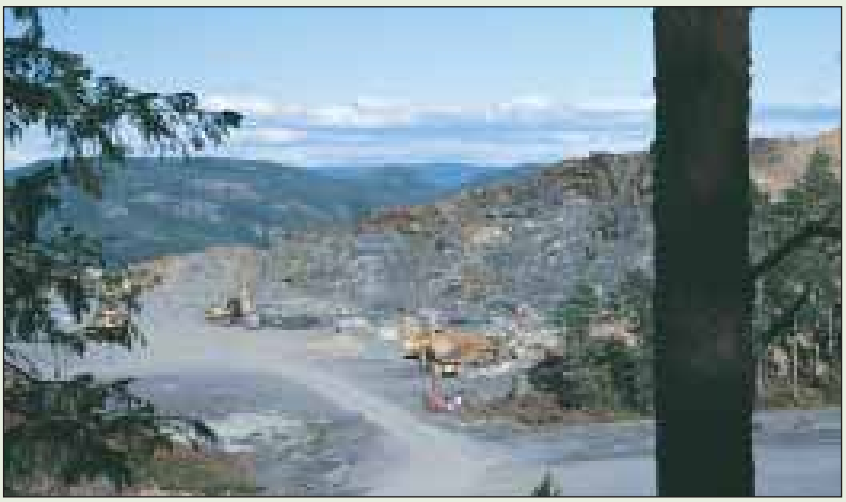
I noen områder kan en ønske bebyggelse eller virksomheter nedlagt eller fjernet raskt, enten fordi den i seg selv eller tilknytta bruk eller ferdsel sterkt påvirker eller er til ulempe for friluftslivsferdselen, hindrer gjennomføring av sti- eller løypesammenhenger, eller belaster viktige områder med støy, transport osv. I slike tilfeller kan en aktivt tilby kjøp eller forslå ordninger for avvikling. Parallelt kan det være aktuelt å utarbeide regulerings- eller bebyggelsesplan som grunnlag for ekspropriasjon.



Der målet er å få tilbakeført områder til marka, bør kommunen drive målretta oppkjøp av anlegg, virksomheter eller bebyggelse som er i stor konflikt med friluftslivet.

For andre områder kan kommunen ha et mer langsiktig mål om tilbakeføring. Det kan f.eks. gjelde for hytte- eller boligbebyggelse som ikke ligger direkte i konflikt i forhold til bruk og ferdsel, men som belaster viktige deler av marka, f.eks. nærturområder, områder langs hovedturstier og -løyper eller enkeltområder som er særlig attraktive for friluftslivet. I slike tilfeller kan en legge opp en streng praksis i LNF-områder og la tilbakeføringa bero på systematisk oppkjøp over tid av eiendommer når det likevel er eierskifte. Dette krever at kommunen driver en aktiv oppkjøpspolitikk og at det er politisk forståelse for dette over lang tid. Der det etter tilbakeføring ikke lenger er noe poeng med kommunalt eierskap til arealet, kan dette selges som ordinært utmarksareal.

Veilederne T-1381 og T-1382, sammen med SAK og H-3-01, er nyttige når en skal velge og utvikle virkemidler.



Når målet er å dempe påvirninger fra massetaket og å sikre at området etappevis og ved avsluttet drift tilbakeføres til å bli en funksjonell og attraktiv del av marka, vil reguleringsplan etter plan- og bygningsloven kombinert med forurensningslovens muligheter for å knytte vilkår til konsesjon, være et godt verktøy.

Rett til å ferdes og å legge til rette •juridisk grunnlag

I denne korte gjennomgangen tar vi bare med noen hovedpoenger om det juridiske grunnlaget for ferdsel i naturen og å legge til rette for ferdsel. Plan- og bygningsloven og friluftsloven danner det viktigste lovgrunnlaget. Det foreligger gode utdypende gjennomganger, særlig i denne håndboka:

- Juss i strandsonen. Håndbok 20 – 2002, Direktoratet for naturforvaltning

Håndboka gjennomgår juridiske forhold knytta til bygge- og anleggsvirksomhet, eksisterende bebyggelse, tilrettelegging og erverv / sikring. Veilederen er rettet mot strandsoneforvaltninga, men mange av forholdene som er gjennomgått gjelder generelt.



De følgende forskrifter, veiledere og håndbøker inneholder også viktig informasjon:

- Kommuneplanens arealdel. Veileder T-1382, Miljøverndepartementet.
- Reguleringsplan Bebyggelsesplan. Veileder T-1381, Miljøverndepartementet.
- Om lov om friluftslivet av 28. juni 1957, nr. 16, Miljøverndepartementets rundskriv T-6/97.
- Friluftslivsområder – offentlig sikring og forvaltning, Håndbok 16 – 2001, Direktoratet for naturforvaltning.
- Fjerning av ulovlige stengsler i strandsonen. Håndbok 14 – 2000, Direktoratet for naturforvaltning.
- Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv. Håndbok 3 – 1993, Direktoratet for naturforvaltning.
- Gamle veger og vegfar. Bruk - vern - vedlikehold. Håndbok 5 – 1994, Direktoratet for naturforvaltning.

Rett til å ferdes

Allemannsretten, retten til fri ferdsel og opphold i naturen, er knytta til typen områder og ikke til eiendoms- eller planmessig status. Allemannsretten er en historisk rettighet som er hjemlet i friluftsloven (lov av 28.6.1957 om friluftslivet). Her er noen utdrag fra loven:

§ 2. (Ferdsel i utmark.)

I utmark kan enhver ferdes til fots hele året, når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet.

Det samme gjelder ferdsel med ride- eller kløvhest, kjelke, tråsykkel eller liknende på veg eller sti i utmark og over alt i utmark på fjellet, såfremt ikke kommunen med samtykke av eieren eller brukeren har forbudt slik ferdsel på nærmere angitte strekninger ...

§ 1a. (Hva som forstås med innmark og utmark.)

Som innmark eller like med innmark reknes i denne lov gårdsplass, hustomt, dyrket mark, engslått, kulturbeite og skogsplantefelt samt liknende område hvor almenhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier eller bruker. Udyrkete, mindre grunnstykker som ligger i dyrket mark eller engslått eller er gjerdet inn sammen med slikt område, reknes også like med innmark. Det samme gjelder område for industrielt eller annet særlig øyemed hvor almenhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier, bruker eller andre. Med utmark mener denne lov udyrket mark som etter foregående ledd ikke reknes like med innmark.

§ 3. (Ferdsel i innmark.)

I innmark kan enhver ferdes til fots i den tid marken er frosset eller snølagt, dog ikke i tidsrommet fra 30. april til 14. oktober. Denne ferdselsrett gjelder likevel ikke på gårdsplass eller hustomt, inngjerdet hage eller park og annet for særskilt øyemed inngjerdet område hvor almenhetens vinterferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier eller bruker ...

Det vises ellers til friluftsloven som bl.a. finnes på nettstedet www.lovdata.no. §§ 8 og 9 omhandler bading, rasting og telting.

Adgang til å legge til rette

Det er adgang til å holde i hevd gamle stier og ferdselsårer for allmennhetens ferdsel til fots, på ski osv. De som bruker ferdselsåren eller som representerer disse, som friluftslivsorganisasjoner og kommune, kan bidra til å videreføre bruken av slike. Videreføringa av det eksisterende av sti- og løypenettet bør være naturlig å ta opp i det samarbeidet det bør være mellom kommunen, grunneiere, rettighetshavere og de friluftslivsorganisasjoner som utfører tilretteleggingsoppgaver.

Mens tilretteleggingstiltak ut over dette, som opparbeiding av nye stier og løyper, eller vesentlig utvidelse eller endring av eksisterende, preparering av løyper og

opparbeiding av badeplasser, krever avtale med grunneier eller rettighet sikret på annen måte.

Deler av markaarealene er ofte kommunalt eid. Det kan bl.a. gjelde gamle kommuneskoger, områder langs vassdrag som er eller har vært drikkevannskilde osv. Og kommunen har gjerne tillatelser fra mange private grunneiere eller grunneierlag og allmenninger om tilrettelegging.

Kommunen bør diskutere med grunneierinteressene og selv ta stilling til om de ønsker å inngå avtaler eller erverve arealer eller rettigheter og for hvilke typer områder og tiltak en bør legge opp til ulike ordninger. Erfaringer viser at det stort sett er lett å få til frivillige avtaler om tilrettelegging med grunneierne. Det blir sjelden behov for å nytte f.eks. ekspropriasjon. Grunneierne har gjerne et felles ønske med friluftslivet om ordnete forhold, bl.a. for å kanalisere turferdselen.

Mange kommuner ønsker selv å eie områder som er særlig viktig for friluftslivet og der en ønsker særlig styring med områdeforvaltningen og stor grad av frihet til å foreta tilretteleggingstiltak. Det kan gjelde randsonen mot bebyggelsen, og særlig inngangsporter til marka som en del av grønnstrukturen, viktige utfartsområder for bading, aktivitetsområder for skileik, aking osv. Mens en ofte ikke ser noe tilsvarende poeng i kommunalt eie av markaområdene generelt.

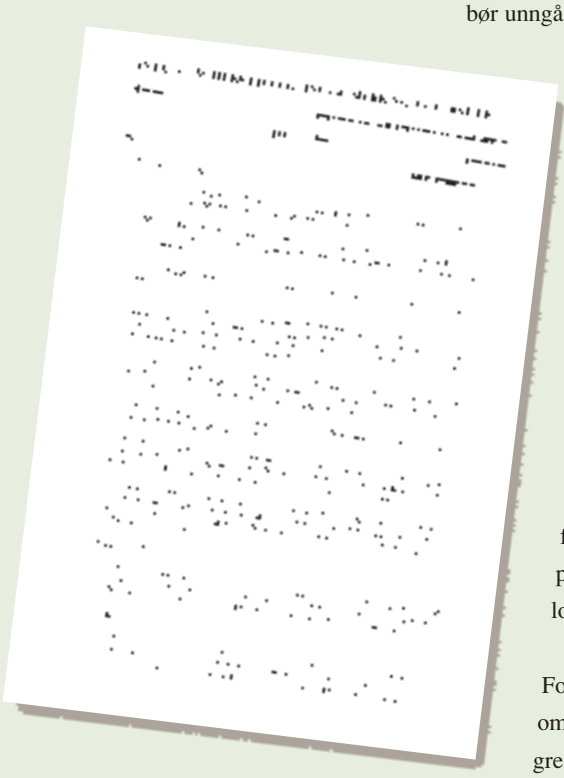
Tillatelse, leie eller kjøp av areal eller rettighet

Det er utviklet standardkontrakter for avtaler om tilrettelegging eller bruk av arealer. Bl.a. er det nylig forhandlet fram et avtaleformular for tilrettelegging av turstier mellom friluftslivs- og grunneierorganisasjoner. Det vises til disse nettstedene:

Friluftsrådenes landsforbund:
www.friluftsrad.no

Den norske turistforening:
www.turistforeningen.no

Skogeierforbundet: *www.skog.no*



Ved inngåelse av avtaler om tilrettelegging er det viktig at den økonomiske kompensasjon svarer til det reelle tap eller den ulempe som grunneier eller rettighetshaver har.

Vanlige turstier og smalt preparerte skiløyper har så begrenset bredde at det ikke vil gi konsekvenser f.eks. i form av redusert skogproduksjon. Mens f.eks. hovedskiløyper, der en bør sikre rett til å gjøre terrenginngrep med bruttobredder på i størrelsesorden opp mot 10 meter i produktiv skog, kan gi grunnlag for økonomisk kompensasjon. At stier eller løyper merkes, vil ikke være avgjørende for hvordan de påvirker skogproduksjonen.

Preparerte skiløyper eller aktivitetsområder med organiserte skiaktiviteter eller aking på dyrka arealer kan også gi grunnlag for økonomisk kompensasjon, fordi aktivitetene bl.a. kan gi problemer for gjenvekst, gi behov for rydding av søppel, kan kreve spesielle kanaliseringstiltak, skape behov for ekstra oppfølging av gjerder og begrunne at høstpløying bør unngås.

Ved kjøp av friluftslivsområder eller -rettigheter må det legges til grunn det som er det alminnelige prisnivå på slike arealer. Det er vanskelig å gi kortfattete råd om hva som er akseptabel pris. Ett viktig råd er at det ikke bør betales ut over landbruksverdi (jord- og skogbruk) for ubebygde arealer som ikke kan bebygges ut fra det som er fastlagt i arealplaner etter plan- og bygningsloven.

For kompliserte saker av litt omfang og betydning der en ikke greier å oppnå en minnelig avtale, kan det være mulig å bli enig med grunneier om at erstatningen for arealet eller rettigheten skal fastlegges ved rettslig skjønn. Det kan være en enklere måte å ordne det på enn å gå til ekspropriasjon.

DN lager en veiledning om utfylling av søknadsskjema for tilskudd til sikring av friluftslivsområder som bl.a. omfatter råd om prisnivå for å sikre arealer eller rettigheter. Denne veiledninga kan være nyttig bakgrunnskunnskap for prisforhandlinger.

Sikring av rettigheter gjennom ekspropriasjon

Dersom det ikke er mulig å oppnå en akseptabel frivillig avtale med grunneier eller når en vurderer at det kreves et for stort økonomisk vederlag, kan en ekspropriere arealer eller rettigheter for gjennomføring av formål lagt ut i reguleringsplan eller bebyggelsesplan etter pbl. Dette gjelder for arealer som er avsatt til friområde og spesialområde

friluftsliv, evt. også trafikkområde (gangveg).

Plan- og bygningslovens § 35. Ekspropriasjon til gjennomføring av reguleringsplan og bebyggelsesplan

1. Kommunestyret kan foreta ekspropriasjon til gjennomføring av reguleringsplan eller bebyggelsesplan ... .

Bruk av reguleringsplan eller bebyggelsesplan som ekspropriasjonsgrunnlag er den vanligste og mest benyttete ekspropriasjonshjemmel for sikring av arealer og rettigheter for allmennhetens friluftsliv.

Kommuneplanens arealdel gir ikke direkte ekspropriasjonsadgang slik som regulerings- og bebyggelsesplan.

En annen, men mindre brukt ekspropriasjonshjemmel finnes direkte i oreigningsloven. Bruk av hjemmelen i lovens § 2 krever klargjøring av behovet, varsling og at det er forsøkt forhandlet om avtale.

Det er en hjemmel i friluftslovens § 35 som gir kommuner og friluftslivsorganisasjoner grunnlag for gjennomføre noen typer tiltak for friluftslivet. Også denne hjemmelen er brukt bare i begrenset grad og da primært når det ikke har vært mulig å oppnå minnelig avtale for merking av vinter- eller sommerruter i fjell- og skogområder, det ikke vurderes som aktuelt å gå vegen om regulering etter pbl. for å sikre rett til ekspropriasjon eller der det haster å få gjennomført et tiltak.

Friluftslovens § 35. (Inngrepsløyve for kommuner og friluftslag)
Departementet kan gi kommuner og lag som har til formål å fremme reise- og friluftsliv

a) alminnelig eller begrenset rett til å varde og merke opp ruter i utmark, og

b) løyve til på bestemte steder å bygge klopper eller bruer og sette i verk andre tiltak for å lette ferdselen i utmark.

Retten etter første ledd bokstav a kan nyttes uten forutgående skjønn, likeså løyve etter bokstav b såfremt departementet i det enkelte tilfelle bestemmer det...

Adgangen til å gi tillatelse er delegert fra Miljøverndepartementet til Direktoratet for naturforvaltning.

Støtte til tiltak og til erverv av areal

I den grad det må ytes kompensasjon til grunneier for å få i stand avtaler om bruk/tilrettelegging, eller det er ønske om erverv av arealer eller rettigheter, så kan kommuner og interkommunale friluftsråd søke om statlig tilskudd til sikring av friluftslivsområder. Ordningen forvaltes av Direktoratet for naturforvaltning, og nærmere vilkår for statlig tilskuddsordningen går fram av et årlig rundskriv som Miljøverndepartementet (MD) sender til bl.a. fylkesmenn, kommuner og interkommunale friluftsråd For 2003 heter rundskrivet T-1/02 Tilskotsordningar for 2003. Rundskrivet er lagt ut på MDs nettsider.

Her heter det bl.a.:
"***1.7 Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde (Kap. 1427 post 30)***

1.7.1 Mål for ordninga og målgruppe

For å sikre områder til friluftsliv skaffar det offentlege til veie areal ved erverv av eigedomsrett eller ved avtale om varig bruksrett (servituttavtale). Ein nærare omtale av ordninga er gitt i rettleiing til utfylling av søknadsskjemaet.

Det viktigaste føremålet med statlege midlar til sikring av friluftslivområder er å betre tilgjenge til friluftslivområder for allmenn bruk.

Det er vidare ei målsetjing å bidra til at den norske turkulturen opprettheld og styrkjer sin posisjon som ei viktig aktivitetsform for store delar av befolkninga. Hovudmålet for friluftslivspolitikken er at friluftslivet skal styrkjast som ein helsefremjande, trivselsskapande og miljøvenleg fritidsaktivitet.

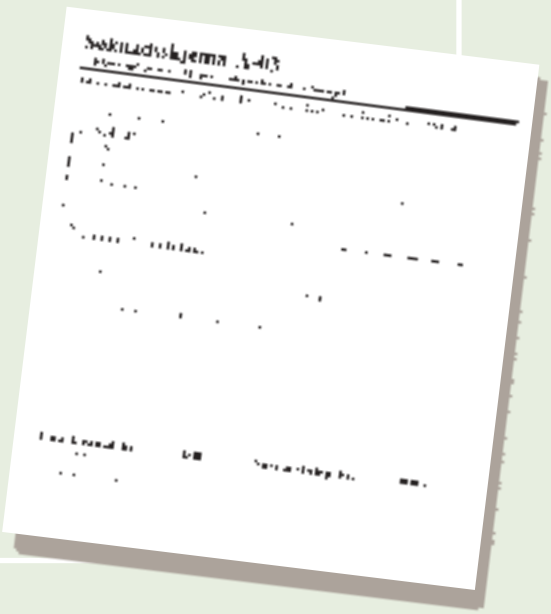
Ordninga rettar seg mot kommunar og interkommunale friluftsråd, men dette bør ikkje hindre at lokale lag, organisasjonar m.m. tek initiativ overfor kommunar/friluftsråd om å fremje sikringssøknad.

1.7.2 Kva for tiltak som kan få midlar

Søknader som er handsama og prioriterte i ein kommunal prosess etter plan- og bygningslova vil bli prioriterte. Dette aukar sjansen for at ulike interesser er ivaretekne og at sikringa skjer som ledd i ein plan for utvikling av friluftslivtilbodet i kommunen.

Vidare vil areal som blir/vil bli intensivt bruka, og som bør leggjast tilrette for friluftslivsføremål, bli prioritert. Det er ønskeleg å sikre område som kjem store folkegrupper til gode.

I St meld nr 39 (2000-2001) «Friluftsliv – ein veg til høgare livskvalitet» går det fram at dei mest pressa områda langs kysten skal prioriterast. Nærområde og turvegar i og ved byar og tettstader har og høg prioritet."





Innhold

5. Plandokumentet og oppfølging av planen

5.1 Plandokumentet

Under kapitlene 4. Registreringer og analyse og 6. Analysetemaene er det i behandlinga av temaer og områder gjennomgått nærmere hvilke forhold som er aktuelt å analysere som grunnlag for de faglige utredningene i plandokumentet og hva det bør legges opp til vedtak om. Det vises til disse gjennomgangene.

5.1.1 Innhold

Plandokumentet skal legge opp til vedtak som gir grunnlag for en målretta arealbruk og forvaltning av markaområdene. Plandokumentet må inneholde forslag til slike vedtak, men også faglige gjennomganger som grunnlag for vedtakene.

Det faglige grunnlaget

I plandokumentet bør det tas med:

- presentasjon av markaområdene og
- hovedtrekkene fra analysen for:
  - friluftslivsbruk og tilrettelegging
  - annen bruk,
  - virksomheter og
  - miljøverdiene.

I planarbeidet gjøres det kartlegginger og analyseres det forhold som er for detaljerte eller spesielle til å ta med fullt ut i plandokumentet. Men det mer detaljerte materialet er viktig å ta vare på og bruke som grunnlag for oppfølginga av planen på ulike områder. Slike kartlegginger og gjennomganger bør derfor gjøres på en slik måte og bearbeides og tas vare på slik at de kan komme til nytte ved oppfølginga av planen, f.eks. ved detaljplanlegging av områder, utarbeidelse av handlingsprogrammer og andre temadokumenter.

Bodø kommune har laget en visjon for marka:

"I framtiden er Bodømarka bevart som rekreasjonsområde for byens befolkning og område for variert landbruksdrift. Naturverdier, landskapsformer, kulturminner og landbrukets kulturlandskap er tatt vare på til glede for byens befolkning og kommende generasjoner".

Kommunen har utarbeidet mål for marka generelt og for de ulike interessene spesielt.

I tillegg til en visjon har **Molde kommune** et overordna mål for forvaltning av marka:

"Forvaltningen av Moldemarka skal først og fremst ivareta hensynet til naturopplevelser og rekreasjon, samtidig som en sikrer det biologiske mangfoldet, drikkevannsforsyninga, landskapsbildet og klimavernet."

Kommunen har satt hovedmål for de ulike interessene i marka.

Trondheim kommune har vedtatt denne visjonen for forvaltning av sine marka-områder:

"Friluftsliv til glede og livslyst
- *med miljøvennlig aktivitet i markaområdene*
- *med en tilrettelegging som utvikler opplevelsesverdier og ivaretar biologisk mangfold og kulturmiljø*
- *med virksomheter i marka som bygger opp under friluftsliv og miljøverdier"*

Kommunen har satt opp rammer og mål for ulike virksomhetsområder som grunnlag både for handlingsprogramarbeid og for tiltak og forvaltning direkte.

Vedtak

Markaplanen bør legge opp til vedtak om:

A.
- markagrense og
- arealbruk etter formålene i pbl.

fastlagt på plankart og
- juridisk bindende bestemmelser for tiltak som omfattes av pbl. innen de aktuelle arealformål og
- retningslinjer knytta til LNF-områdene og soner innen LNF

B.
- mål og rammer for
  - ulike former for friluftsliv
  - oppslutning
  - tilrettelegging
  - andre brukerinteresser
  - avveining mellom interesser.

  som bør knyttes til
  - hele marka eller
  - soner og andre inndelinger

Samordning av mål og rammer

De rammer og mål som trekkes opp i markaplanen, bl.a. for utviklinga av forholdene for friluftsliv, for forvaltning av vassdrag osv., bør gjøres samordna for grønne områder og verdier innen kommunen, slik at en oppnår en enhetlig forvaltning av naturmiljøverdier, kulturminner og kulturmiljøer, vassdragsbelter, landskapsverdier og strandsonen, tilrettelegging for friluftslivet, oppfølging av byggesaker, rammer for ulike brukerinteresser osv.

Plan- og bygningsloven gir noen muligheter for å fastlegge juridisk bindende bestemmelser til formålet landbruks-, natur- og friluftslivsområder (LNF) i kommuneplan. Det kan også knyttes ikke juridisk bindende retningslinjer til formålet. Det vises til Miljøverndepartementets veileder T-1382, Kommuneplanens arealdel, punkt 3.2. jf. gjennomgang i kapittel 4. En bør utnytte de muligheter som loven gir til å fastlegge juridisk bindende bestemmelser for LNF-områdene ut fra de behov som finnes lokalt. Bestemmelsene bør utgjøre en del av et samordnet rammeverk av bestemmelser, mål og retningslinjer for marka.

5.1.2 Kart i plandokumentet

Det vil ofte være hensiktsmessig å presentere ett plankart som et hovedkart og for dette kartet bruke den samme målestokken som ellers nyttes i kommuneplanens arealdel. Om framstilling på et hovedkart velges, bør det der f.eks. presenteres:
- arealformål og hovedledd i transportstrukturen,
- markagrense,
- hovedmønster av innfallsporter, stier og løyper,
- sonering innen markaarealene og
- arealforutsetninger for andre viktige brukerinteresser (f.eks. vassforsyning)

En kan også, som tillegg til hovedkartet, velge å framstille prinsipper og mål på flere kart i liten målestokk som settes inn i teksten eller er kartvedlegg.

Hovedinnholdet fra flere av registreringene og de faglige gjennomgangene i analysearbeidene er viktig å ta med i plandokumentet. Presentasjoner på kart vil for mange temaer og delområder være den beste måten å forklare og begrunne viktige faglige poenger. Flere av kartene som brukes i analysene som analyseverktøy, bør derfor utvikles slik at de utgjør gode og enkle illustrasjoner i plandokumentet.

For å illustrere prinsipper og overordna grep og kartfeste mål og rammer kan kart i målestokk 1:50 000 til 1:200 000 være hensiktsmessig. For tilsvarende kartfesting innen delområder kan kart i målestokk 1:25 000 eller større være aktuell. For byer eller tettsteder med mindre markaområder kan kart i målestokker hhv. ca 1:50.000 og 1:5000 / 1:10.000 være aktuelle for ulike kartfestinger.

5.1.3 Planframstilling og bruk av data

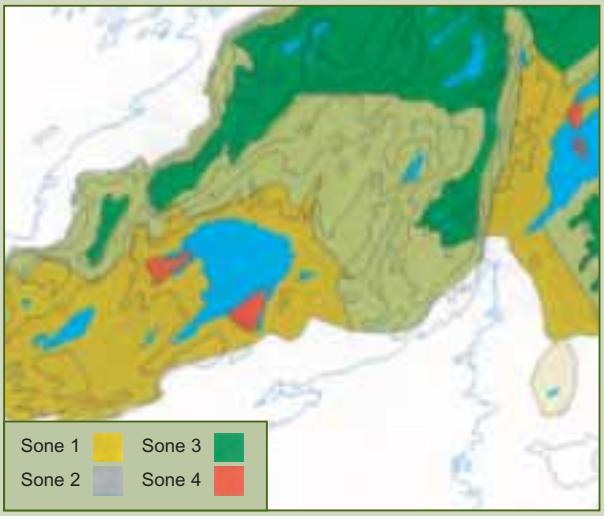
Ved framstillinga av markaplan bør de generelle retningslinjer som er gitt i Miljøverndepartementets veileder T-1382 Kommuneplanens arealdel, kapittel 7, Framstilling av kommuneplanens arealdel, følges opp.

I DNs håndbok 23-2003, Grønn by, vises bl.a. hvordan en har gjort nytte av standardiserte data via GIS (geografiske informasjonssystemer) /geodata og framstilt nyinnhentet kunnskap og planmateriale i samme form. Ved å få data over på GIS-form øker anvendbarheten og det blir enklere både å synliggjøre interessene / verdiene og ivareta dem i planlegginga.

Markaplaneksempel

Plan for Bodømarka

Fra planen for Bodømarka er vist kart med soneinndeling og markagrense, og utdrag fra retningslinjer, bl.a. for sone 1 (den bynære sonen) for ulike temaer. Det vises ellers til Bodø kommunes nettsted: *www.bodo.kommune.no*.



7. RETNINGSLINJER FOR FORVALTNING AV BODØMARKA

Retningslinjene er veiledende for kommunal virksomhet i Bodømarka men gir ikke hjemmelsgrunnlag for vedtak. Retningslinjene gir i forhold til bestemmelsene i kommuneplanens arealdel ytterligere holdepunkt og føringer for praktisering av planen.

7.1. Generelle retningslinjer

Prioriteringer i Bodømarka

På grunn av de store allmenne verdier Bodømarka innehar som et svært viktig lokalt frilufts- og rekreasjonsområde skal disse interessene prioriteres i marka.

Biologisk mangfold utgjør en stor verdi i seg selv og er også en viktig faktor for gode friluftsopplevelser. Det skal legges vekt på bevaring av mangfoldet i marka.

Landbruksnæringens interesser skal ivaretas i størst mulig grad, men må i tilstrekkelig grad ta hensyn til den generelle samfunnsutvikling og markas betydning for byens befolkning som friluftsområde. God jordbruksjord skal holdes i hevd og ikke nedbygges; jordbrukets kulturlandskap skal bevares gjennom skjøtsel.

7.2 RETNINGSLINJER FOR TILRETTELEGGING FOR SPORT OG FRILUFTSLIV

Sone 1

Det skal være sterk detaljregulering av arealbruk i sonen, og det skal legges vekt på sambruk av sports/idrettsanlegg. Utbygging av nye anlegg/ stier/ løyper skal skje etter samlet plan.

Sonen skal lett kunne nås til fots gjennom god forbindelse til byområdenes grønnstruktur.

Behovene til barn, unge, eldre og funksjonshemmede skal være høyt prioritert.

Relativt uberørte områder for enkelt friluftsliv skal forekomme, også i randsonen av marka.

Lysløyper aksepteres. Skiløyper skal ikke legges for nær eksisterende boliger og fritidshus.

Småviltjakt er ikke ønsket.

7.3 RETNINGSLINJER FOR SKOGFORVALTNING I BODØMARKA

Sonevise retningslinjer

Sone 1

I sonen skal skogbruket ta spesielt hensyn til friluftslivet og biologisk mangfold, som her har store interesser.

For kommunale skoger i sonen skal det drives utvidet skogpleie som medfører:

- Økt innslag av løvskog i granplantefelter.
- Granplantefelter på særlig viktige lokaliteter for biologisk mangfold skal ikke forekomme / eventuelt avvikles.
- Utvidet tynning av granplantefelter for å bedre framkommeligheten for friluftslivet.
- Utvidet tynning av løvskog for å øke framkommeligheten.

Markaplaneksempel

Markaplan for Trondheim

Markaplanen for Trondheim er på 70 tekstsider, er uten hovedkart i stor målestokk, men viser områder og innhold, sonering og prinsipper på 9 kartvedlegg. Det er vedtatt mål og retningslinjer for ulike temaer. Planen fastlegger ikke arealbruk og markagrense juridisk, men gir mål og retningslinjer for en gjennomgang av markagrensa som en oppfølgingsoppgave. Oversikt over aktuelle lover og bestemmelser og "Levende skog"-standardene er vedlegg til planen.

Innhold

Forord
1. Visjon
2. Innledning
   - 2.1 Friluftslivsplanlegging i Trondheim kommune
   - 2.2 Trondheims markaområder
3. Rammer forplanen
   - 3.1 Lovgrunnlag og offentlige utredninger
   - 3.2 Sentral friluftslivspolitikk
   - 3.3 Kommuneplan for Trondheim
   - 3.4 Definisjoner
   - 3.5 Arealer og eiendomsforhold
4. Evaluering av handlingsplan 1992
5. Hovedinteresser
   - 5.1 Generelt
   - 5.2 Friluftsliv
   - 5.3 Naturmiljøet, biologisk mangfold
   - 5.4 Kulturverdier, kulturlandskap og kulturminner
   - 5.5 Landbruk
     - 5.5.1 Jordbruk
     - 5.5.2. Skogbruk
   - 5.6 Annen næringsvirksomhet
     - 5.6.1 Turistaktiviteter
     - 5.6.2 Massetak
   - 5.7 Idrett
   - 5.8 Vannforsyning
   - 5.9 Bygge- og anleggsinteresser
   - 5.10 Undervisning
6. Analyse og behovsvurdering
   - 6.1 Brukerne av marka
     - 6.1.1 Folketall - ventet utvikling
     - 6.1.2 Hvordan brukes marka
     - 6.1.3 Medvirkning i markaforvaltningen
   - 6.2 Arealanalyse
     - 6.2.1 Areal i forhold til behovet
     - 6.2.2 Seks arealtyper
     - 6.2.3 Arealtypene, karakteristikk, egenskaper
     - 6.2.4 Markaområdene
     - 6.2.5 Markagrensa (den røde strek)
     - 6.2.6 Områder med spesielle friluftskvaliteter
     - 6.2.7 Områder med redusert ferdsel eller organisert aktivitet
   - 6.3 Ferdsel og tilrettelegging
     - 6.3.1 Atkomsten til marka
     - 6.3.2 Innfallsportene til marka
     - 6.3.3 Sammenhenger mellom markaområdene
     - 6.3.4 Stier, løyper og veger i marka
     - 6.3.5 Motorferdsel
     - 6.3.6 Annen tilrettelegging i marka
   - 6.4 Biologisk mangfold
     - 6.4.1 Områder med særlige naturverdier, vernede områder
     - 6.4.2 Jakt og viltstell
   - 6.5 Undervisning
   - 6.6 Soneinndeling
     - 6.6.1 Generelt
     - 6.6.2 Nærsonen
     - 6.6.3 Mellomsonen
     - 6.6.4 Kjernesonen
   - 6.7 Områder med særlig oppfølgingsbehov
   - 6.8 Informasjon
7. Utfordringene
8. Mål og retningslinjer
   - 8.1 Sikre markaområdene
   - 8.2 Friluftsliv, sti- og løypeplan
     - 8.2.1 Sikre retten til å utøve friluftsliv
     - 8.2.2 Stimulere til friluftsliv
     - 8.2.3 Tilrettelegge for friluftsliv
   - 8.3 Biologisk mangfold
   - 8.4 Forvaltning av skogen
     - 8.4.1 Skogbruket generelt
     - 8.4.2 Skogbruket i Trondheim kommuneskoger
   - 8.5 Kulturminner, kulturlandskap, og bygninger i marka
   - 8.6 Idrett
   - 8.7 Sportsfiske
   - 8.8 Jakt og viltstell
   - 8.9 Motorferdsel
   - 8.10 Brukersamarbeid
   - 8.11 Tilrettelegging for undervisning
   - 8.12 Informasjon

Oversikt over vedlegg:

1. Oversikt over lover og bestemmelser som har vært relevant i arbeidet med markaplanen
2. Standarder for et bærekraftig norsk skogbruk (Levende skog)

Kart:

Kart nr 1	Markaområder i Trondheimsregionen, ca 1: 350 000.
Kart nr 2	Områder, grenser og eiendomstyper, ca 1: 120 000
Kart nr 3	Interesser i marka, ca 1:85 000
Kart nr 4	Områdetyper, ca 1:85 000
Kart nr 5	Viltområder, ca 1:85 000
Kart nr 6	Tilrettelegging, ca 1:85 000 (to delkart i målestokk 1:65 000)
Kart nr 7	Soneinndeling friluftsliv, ca 1:85 000
Kart nr 8	Evighetsskogen, ca 1:50 000
Kart nr 9	Landbruksplan - arealklassifisering jord og skog

Handlingsprogrammer:

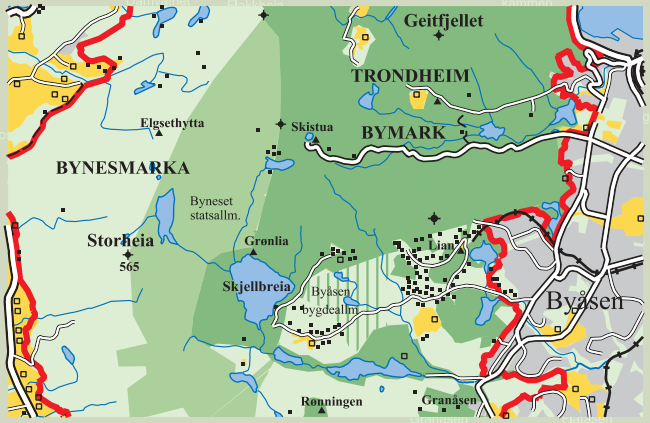
Planen la opp til en fase to i markaplanarbeidene, arbeidet med handlingsprogrammer for disse temaer:

- Sikring av markaområdene (gjennomgang av markagrensa)
- Friluftslivet, herunder sti- og løypeplan
- Biologisk mangfold
- Skogbruket
- Kulturminner, kulturlandskap og bygninger i marka
- Idrett
- Sportsfiske
- Jakt og viltstell
- Motorferdsel
- Brukersamarbeid
- Tilrettelegging for undervisning
- Informasjon

Fra planen for Trondheims markaområder er vist registreringer/analysekart for ulike forhold, plankart med soneinndeling og tilrettelegging for friluftsliv, og utdrag fra mål og retningslinjer for ulike temaer. Det vises ellers til Trondheim kommunes nettsted: *www.trondheim.kommune.no* Kartproduksjon: Tore Angell-Petersen.

Eksempler på registrerings-, analyse og plankart:

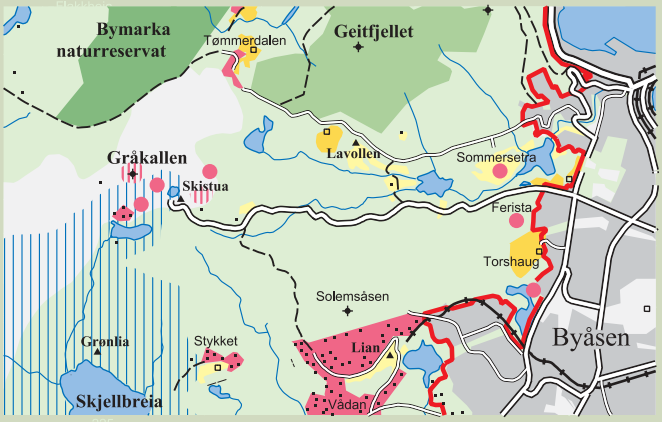
REGISTRERINGER



OMRÅDER, GRENSER EIENDOMSTYPER

1 km

- Privat skog
- Statsallmenning
- Bygdeallmenning
- Kommunal skog
- Markagrense
- Tettbebyggelse
- Jordbruk



INTERESSER I MARKA

1 km

- Skogbruk
- Jordbruk
- Gml. kulturmark
- Naturreservat
- Kommunalt vern
- Markagrense
- Boliger/hytter
- Nedslagsfelt drikkevatn
- Div. anlegg
- Idrettsanlegg

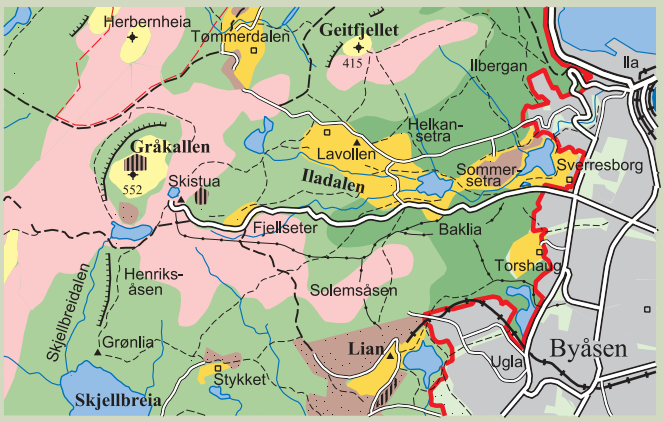


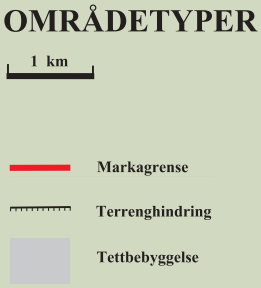
VILTOMRÅDER

1 km

- Svært viktige viltområder
- Viktige viltområder
- Viltinteresser-registrerte viltområder
- Ikke registrerte viltområder
- Trekkveg for vilt

OMRÅDETYPER





Anlegg og bebyggelse	Hytte- og villabebyggelse, massetak, idrettsanlegg og andre anlegg. Skraverte områder stengt for friluftsliv.
Vatn	Små og store vatn og tjern. Stor visuell opplevelsesverdi. Mulighet for allsidig aktivitet. Delvis åpne for finge og bading
Kultur-landskap	Dyrka mark, beitemark og gamle voller, med innslag av lauvdominert skog. Generelt egna til skiutfart. Gamle voller godt egna for helårsaktivitet.
Storskog	Frodig, myrfattig, oftest grandominert skog, vanligvis beliggende i skrålier. Mange skogsveger, stier og løyper nær tettbebyggelsen . Ferdsel klimatisk godt skjermet. Skogbotn sterk mot tråkkskade. Godt egna nærturområde.
Skog/myr	Variert barskog med små og store myrer. Mest gran, stedvis furudominert. Variert kupering. Mange utfartshytter, skogsveger, stier og løyper. Bra klimatisk skjermet. Egnet for allsidig aktivitet. Middels sterk mot tråkkskade på barmark, myrer sårbare.
Kjølskog	Glissen, myrdominert skog, oftest beliggende høgre enn 300 m over havet. Spesielt godt egnet skiterreng. Værutsatt. Sårbart for tråkkskade på barmark.
Snaufjell	Områder over skoggrensen. Mange turmål med utsikt, delvis populære hele året. Værutsatt og sårbart for tråkkskader.

UTDRAG FRA BESKRIVELSE AV OMRÅDETYPER:

6.2.2 Seks arealtyper

Hensikten er ikke å rangere de ulike typene. Det vesentlige er at typene har ulike egenskaper som friluftsområder. Det er av stor verdi at en innafor et utfartsområde finner flere av arealtypene, og viktig at en ivaretar de ulike områdenes egenskaper.

Skog og myr



Denne arealtypen har variert skog, dominert av gran med innslag av furu og bjørk. Den har en god del åpne og halvåpne og stort sett farbare myrer. Skogproduksjonsevnen er middels eller lav, terrengformen er variert med mange tjern og vatn på myrene og i forsenkningene. Klimatisk er den bra skjermet unntatt på de største myrene. Arealet av denne typen ligger stort sett lavere enn 300 m o h.

Her er det rike muligheter for ulike friluftsaktiviteter til fots eller på ski over hele terrenget, på sykkel eller til hest langs veger og større stier. Aktiviteter som jakt, fiske, bading, bær- og soppsanking, moosjon og aktiv idrett har spesielt gode betingelser i disse områdene. De fleste serveringsstedene ligger her. Skogbunnen domineres av blåbærmark, som har middels til dårlig styrke mot tråkkskader. Myrene er stedvis sårbare for trafikk om sommeren. Gammelskogen i disse områdene er relativt åpen og attraktiv å ferdes i. Nettet av myrer gir fine, naturlige skiløypetraséer. På grunn av stor belastning vil mye av trafikken måtte gå langs tilrettelagte stier og traséer for å hindre at naturverdier forringes. En del spredt ferdsel vil likevel kunne skje uten vesentlig skade.

Det er svært vesentlig for friluftslivet at de åpne myrene bevares. Som i storskogen, bør også denne skogen foryngs med sikte på bedre sjikting, mer variert treslagssammensetning og åpningsstruktur.

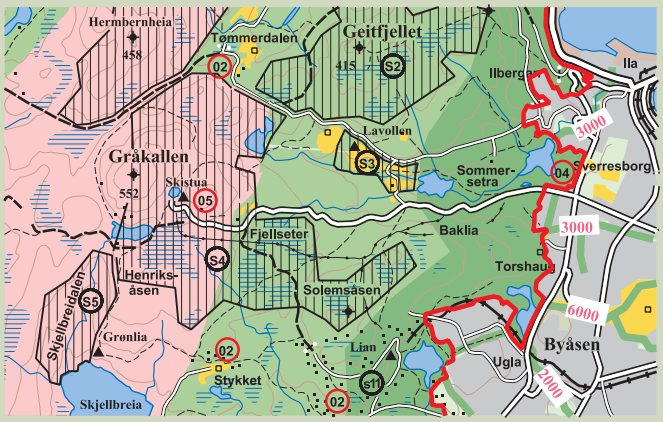
6.7. Områder med særlig oppfølgingsbehov

For mange områder i marka er det behov for en samlet gjennomgang av ulike forhold som ledd i arbeidet med å videreutvikle markaområdene for friluftsliv. Det kan være behov for å sikre særlige verdier, videreutvikle stinett og forbindelser, sikre gode forhold ved innfallsporter, avklare kryssende brukerforhold, samordne ulike aktiviter og ulike brukere osv. Slike avklaringer bør foregå som ledd i arbeidet med sti- og løypeplanen og de andre handlingsprogrammene og oppfølgingen av disse. For noen delområder i marka er det behov for særlige avklaringer, se *kart 7 Soneinndeling*. Det kan gjelde:

O1 Lohove - Tomset
utgjør hovedinnfallsporten til Strindamarka. Det er ulike brukerinteresser og behov for forbedringer av tilrettelegging, parkering osv. Det er aktuelt å omlokalisere lokalarena for skiidrett.

O2 Røstadbakken, Smistad, Lian m fl
er områder i marka med spredt hytte- og boligbebyggelse, hvor utviklinga har bidratt til stadig å svekke områdenes funksjon som del av marka. Det er behov for avklaringer som kan gi grunnlag for å stanse den negative utviklinga og gjenopprette ferdselsmulighetene.

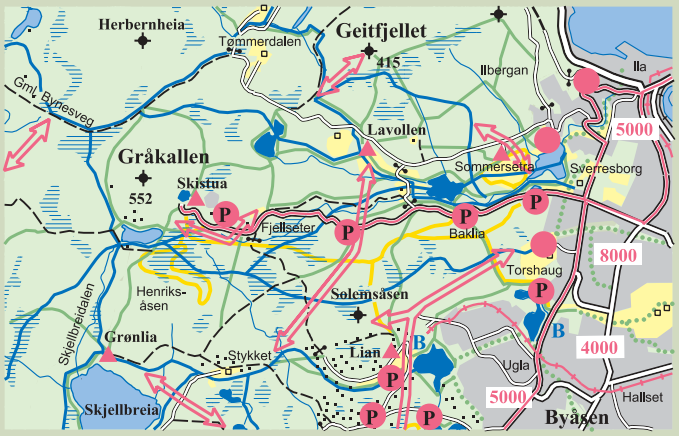
O3 Nordmyra/Granåsen/Nilsbyen
her har det skjedd store utbygginger av idrettsanlegg og annen utbygging. Det er behov for reparasjon og utbedring av terrenginngrep. Eksisterende sti- og løypenett er ikke godt nok og det mangler fortsatt helårs forbindelse for turferdsel mellom Lundåsen/Saupstad og marka. Granåsen har blitt en viktig innfallsport til marka. Innkjøringen til anlegget, med parkeringsplass, trenger en landskapsestetisk opprydding og forbedring.



1 km

SONEINNDELING

- Nærsone
- Mellomsone
- Kjernesone (fjernsone)
- S1 Områder med spesielle verdier
- 0.. Områder med særlig oppfølgingsbehov
- 3000 Turdrag m/ befolkningstall
- Markagrense
- Boligområde
- Dyrka mark



1 km

TILRETTELEGGING FOR FRILUFTSLIV

- Hovedtursti
- Hovedskiløype
- Lysløype
- Traktorveg/turveg
- Bilveg
- Turdrag - tilrettelagt
- Turdrag - ikke tilrettelagt
- Behov for ny eller styrket turforbindelse
- Innfallsport
- P Parkeringsplass
- Serveringssted
- Annet turmål
- B Badeplass
- Vatn åpent for fiske
- 3000 Befolkningstall for bydel
- Viktig bussrute
- Trikk

8.2. Friluftsliv

8.2.3. Tilrettelegge for friluftsliv

Tilrettelegging bidrar til at flere bruker marka og til å kanalisere bruken av marka og at markas potensiale som friluftslivsområder kan utnyttes for folk med ulike forutsetninger og interesser. Godt tilrettelagte muligheter for friluftsliv har betydning for lokalisering av ny næringsvirksomhet, økt studentvelferd i byen og for reiselivet. Et viktig element i tilretteleggingen er utviklingen av en sti- og løypeplan.

Mål og retningslinjer

- **Tilretteleggingen i marka skal bidra til en bærekraftig bruk av markaområdene og støtte opp under en miljøvennlig byutvikling.**
- **Adkomsten til marka skal tilrettelegges slik at brukerne i minst mulig grad trenger transport. Nødvendig transport bør skje på en mest mulig miljøvennlig måte. Grøntdragene mellom boligområdene og marka skal opparbeides slik at de fungerer som gode, attraktive turforbindelser, se *kart 6 Tilrettelegging for friluftsliv.***
- **Tilretteleggingen i marka skal ivareta variasjonsrikdommen, naturverdiene og kulturverdiene, se *kart 4 Områdetyper.***
- **Soneinndelingen av marka skal være hovedgrunnlaget for graden av tilrettelegging i de ulike områdene, se *kart 7 Soneinndeling*..**
- **Det eksisterende nettet av turveger, stier, gamle ferdselsveger, småstier og skiløyper, skal utgjøre hovedstammen i tilretteleggingen for ferdsel.**
- **At markaområdene er oppdelt og har begrenset størrelse, skal kompenseres ved å utnytte turmuligheter i kulturlandskapet (jordbruksområdene) og etablere gode turvegforbindelser mellom markaområder som hører naturlig sammen.**
- **Kartleggingen av stier, ferdselsveger og miljøregistreringer i skog som forutsettes gjennomført som ledd i driftsplanleggingen av skogen, bør utnyttes som et viktig kunnskapsgrunnlag også for arbeidet med tilretteleggingen.**
- **Nettet av bevertningssteder i marka bør styrkes. Skistua bør utvikles til et attraktivt mål for turer sentralt i Bymarka. Det kan være aktuelt å etablere mindre bevertningssteder i nærturområdene og bynære deler av brukssonen.**
- **Sykling og ridning skal foregå langs et anbefalt grovmasket nett av kjøreveger og turveger. Det skal ikke sykles og rides i terrenget eller langs stier som er smale, har dårlig slitestyrke eller stor trafikk av gående. Sykling bør foregå etter veger med godt slitedekke og det bør etableres noen egne sykkelløyper med større grad av utfordring enn vegnettets.**
- **Kjøring med hest og slede foregår langs det brøytete/brøytbare vegnettet.**
- **Hundekjøring bør foregå i egen hundeløype.**
- **Det skal skiltes mellom viktige steder i marka. Hovednettet av stier og løyper skal merkes diskret og tydelig. Skiltene skal opplyse om avstanden til neste mål.**
- **Muligheten for bading bør økes i markaområdene [illegible]**

avstanden til beste mål.

- **Muligheten for bading bør økes i markaområdene der dette kan aksepteres i forhold til drikkevannsinteressene. Det er særlig viktig å etablere bademuligheter i deler av marka som fra før ikke har bademuligheter.**
- **For områder med særlige oppfølgingsbehov skal en søke å sikre og bedre forholdene for friluftsliv, redusere brukermotsetninger og utløse verdiene i de aktuelle markaområdene.**

Oppfølging

- **Stier og ferdselsveger skal kartlegges som grunnlag for arbeidet med tilrettelegging. Også "Miljøregistreringer i skog", som gjennomføres i forbindelse med skogbruksplanleggingen og den kommunale kartleggingen av biologisk mangfold, skal brukes som grunnlag for tilrettelegginga.**
- **I problemområder eller områder med ikke utløste verdier, *kart 6 Soneinndeling*, skal det iverksettes tiltak som bidrar til positiv utvikling.**
- **Sti- og løypenettet skal vedlikeholdes.**

Sti- og løypeplan

Markaplanen utgjør det overordnede grunnlaget for en sti- og løypeplan. Arbeidet med planen bør foregå i samarbeid med tilsvarende oppfølgingsplanlegging for andre temaer, bla skogbruk og idrett. Sti- og løypeplanen danner grunnlaget for kommunens prioritering i de årlige handlingsprogrammene for tiltak i markaområdene.

Mål og retningslinjer

- **Sti- og løypeplanen skal omfatte tilretteleggingstiltak for friluftslivet og tilhørende tiltak og skal danne utgangspunkt for prioritering av nye tiltak.**
- **Planen skal angi drifts- og vedlikeholdsstandarder, informasjonstiltak, skilting og merking, forslag til ferdselsregler samt utvikle prinsipper for bærekraftig bruk av markaområdene og for et miljøvennlig friluftslivsmønster.**
- **Planen skal inneholde en vurdering av tjenligheten av eksisterende sti- og løypenett, både i marka og inn til marka, hvilke nye som skal etableres eller tas ut samt beskrive standarden på stier og løyper. Inkludert i dette er også lysløypene.**
- **Det skal foretas en gjennomgang av områder der analysen i kap 6 påpeker særlig oppfølgingsbehov for å utløse muligheter og verdier og begrense motsetninger.**
- **Planen skal gi forslag til arbeidsdeling mellom kommunen og frivillige organisasjoner når det gjelder tiltak, drift og vedlikehold.**
- **Etablering av nye og opprusting av eksisterende stier og løyper, skal skje i nært samarbeid med grunneierne.**

Prioritering av tiltak

- **Det skal innen rimelig tid etableres gode forhold for friluftsliv for bydeler med nærområder med begrenset eller mangelfull tilrettelegging.**
- **Det skal innen rimelig tid sikres og utvikles gode stamturforbindelser mellom markaorådene rundt Jonsvatnet og fra Tillerbyen mot Vassfjellet. Mulige alternativer er skissert på *kart 6 Tilrettelegging for friluftsliv.***
- **For markaforvaltningen er det avgjørende at de mange grønnstrukturforbindelsene til markaområdene som er mangefullt ivaretatt sikres og opparbeides innen rimelig tid.**

Markaplaneksempel

Kommunedelplan for Oslo kommunes del av Oslo-marka

Når mål og rammer fastlegges i markaplan bør en også utnytte de muligheter som plan- og bygningsloven gir for å fastlegge juridisk bindende bestemmelser til arealformålet landbruks-, natur- og friluftsområder (LNF). I Oslos kommunedelplan for marka er disse planbestemmelsene fastlagt:

PLANBESTEMMELSER

1. Følgende anlegg kan bare skje etter reguleringsplan (Jfr. §20-4 og §23 nr. 1):

a. Utbygging av eller vesentlig utvidelse av anlegg for friluftsliv som alpinanlegg, større hoppbakker, større lysløypeanlegg og større turveianlegg.

b. Utbygging av eller vesentlig utvidelse av anlegg for idrett som idrettsplasser, golfbaner, skytebaner o.l.

c. Underjordiske haller, kraftlinjer, varige konstruksjoner, anlegg m.m.

2. Nyetablering eller utvidelse av eksisterende sports- og serveringshytter vil kunne tillates dersom det foreligger bebyggelsesplan. (Jfr. § 20-4

3. Oppføring av ny eller vesentlig utvidelse av fritidsbebyggelse eller boligbebyggelse i strid med planens formål er ikke tillatt med unntak spesifisert under pkt 5.(Jfr. §20.4d).

4. For områder langs vassdrag inntil 100 m fra strandlinjen målt i horisontalplanet ved gjennomsnittlig flomvannstand, er det forbudt å sette i verk bygge- og anleggstiltak som er nevnt i §j§ 81, 84, 86a, 86b og 93. (Før området inngår i reguleringsplan eller bebyggelsesplan). (Jfr. § 20.4 e)

5. Gjeldende reguleringsplaner, herunder vei-reguleringer og kraftlinjetraséer, går foran kommunedelplan, med følgende unntak jfr. (§20-6 2.ledd).:

Del av følgende reguleringsplaner liggende innenfor markagrensen:
S-1020, 28.11.62 Del av Disposisjonsplan-Holmenkollen.
S-2864, 14.5.86 Del av Midlertidige reguleringsbestemmelser.
S-754, 5.12.58 Del av Reguleringsplan for Rødtvet.
S-1393, 26. 5.67 Del av reguleringsplan for Ytre Ringvei med tilstøtende veier m.m.

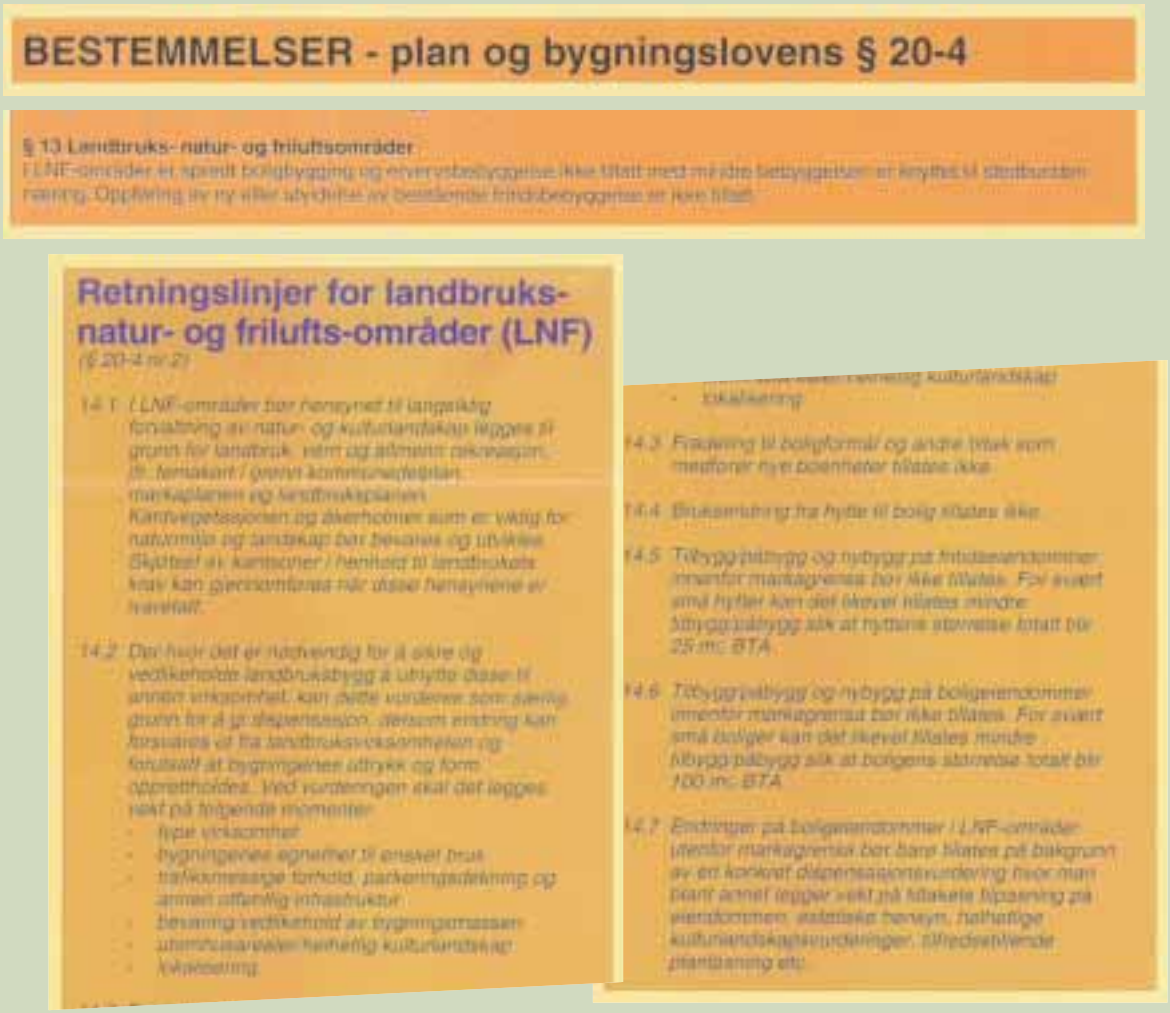
6. For Sørkedalen gjelder føl

Planeksempel

Kommuneplan for Trondheim kommune

Eksempel på retningslinjer til LNF som skal regulere tilbygg/påbygg og nybygg knytta til bolig- og fritidseiendommer innenfor markagrensa.

I kommuneplanens arealdel 2001 - 2012 for Trondheim kommune, vedtatt 27.03.03, ble det ikke fastlagt omfattende juridisk bindende planbestemmelser for landbruks- natur- og friluftsområdene (LNF), men knytta retningslinjer til LNF-formålet som spesielt gjelder for forhold innafor marka når det gjelder nybygg, tilbygg og påbygg på bolig og fritidseiendommer, 14.5 og 14.6. Markagrensa er i ettertid revidert og det foreligger forslag til ny retningslinje 14.6. som sier hva som skal vektlegges ved søknadsbehandling om tilbygg/ påbygg og nybygg innafor markagrensa.



Forslag til ny retningslinje 14.6:
Søknad om tilbygg/påbygg og nybygg knyttet til boligeiendommer innenfor markagrensa skal normalt vurderes særlig strengt, herunder pkt 14.1, 14.3, og 14.7. Utover dette skal man bl a vektlegge følgende i vurderingen av om det kan foreligger særlige grunner for å gi dispensasjon:

- **Om boligen er godkjent og/ eller ligger i et boligområde**
- **Behovet for utvidelse i forhold til boligens funksjonalitet**
- **Om byggetillatelse påvirker allmennhetens ferdsel eller medfører at området fremstår som klart privatisert.**

Fra saksframlegg for revidering av markagrense, forslag til ny retningslinje 14.6, september 2003

5.2 Oppfølging av markaplan

Markaplan skal danne grunnlaget for arealbruken i marka, for planlegging og byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven. Den skal gi mål og retningslinjer for kommunens generelle forvaltning av marka. Det gjelder spesielt for videreutvikling og forvaltning av tilrettelegginga for friluftsliv og aktiviteter. Og markaplanen bør gi rammer som skal følges opp innen ulike typer virksomheter som f.eks. anlegg og virksomhet innen skogbruk, ulike virksomheter som har tilhold innen marka, idrett, vannforsyning og forsvaret.

5.2.1 Prosesser og styringsverktøy

Her er noen av de prosesser og styringsverktøy som er viktig for å oppnå at de mål og rammer som fastlegges i markaplan skal bli fulgt opp:

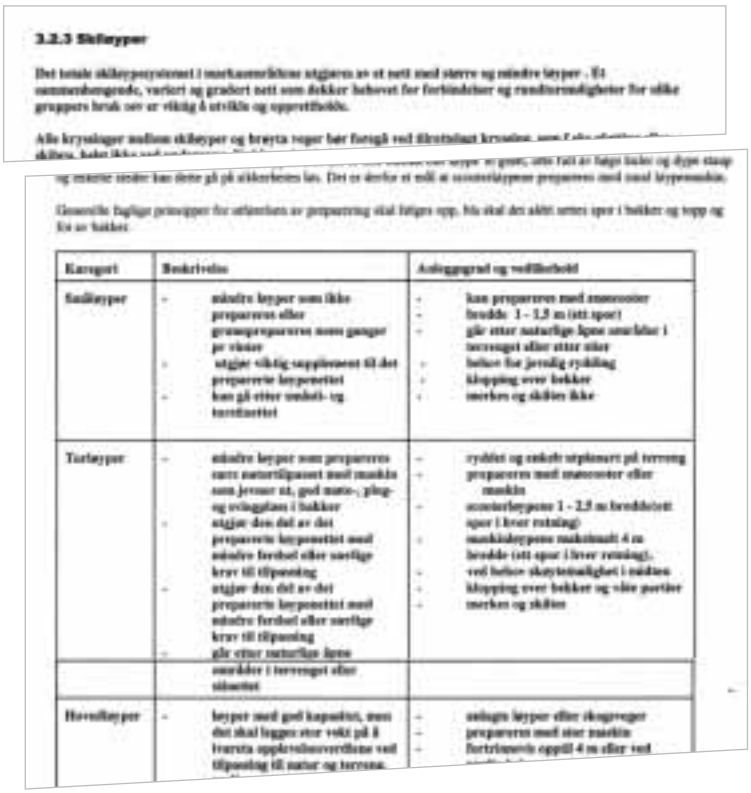
- kommuneplanlegging
- kommuneplanens arealdel
- kommuneplanens langsiktige del
- kommunedelplan for idrett og fysisk aktivitet
- reguleringsplanlegging inne i og i randsonen av marka
- hensyn som innarbeides i planer, for eksempel for utbygging
- spesielle planer for å avklare forholdene innen eller i randsonen av marka
- behandling av byggesaker i marka
- virksomhetsplanene for kommunens oppfølging av stier, løyper og annen tilrettelegging
- de kommunale landbruksplanene og driftsplanene i skogbruket
- kommunens program for erverv av grunn
- statlige tilskudd til sikring av viktige arealer for friluftsliv
- friluftslivsorganisasjoners dugnadsopplegg
- skolers og barnehagers opplegg for aktiviteter ute

Det vises ellers til gjennomgangen av analyser for ulike temaer i punkt 4.2 og kapittel 6, der mange aktuelle prosesser og styringsverktøy er nevnt.

For mange forhold vil markaplanen gi rammer som kan følges opp direkte ved fastleggelse av arealbruk etter plan- og bygningsloven, friluftslivsforvaltning og –tiltak, ulike virksomheter osv. Men siden en markaplan vanligvis for de fleste temaer utformes som en overordna plan som et hovedrammeverk, vil det for flere temaer og delområder være behov for å videreutvikle mer detaljerte planer som grunnlag for praktisk oppfølging.



En markaplan kan bare gi overordna mål og rammer for tilrettelegging og bruk av marka. Planen må følges opp gjennom ulike virkemidler, bl.a. opplegg for skoler og barnehagers bruk av marka. Foto: Trondheimsregionens friluftsråd.



3.2.3 Skiløyper

Kategori	Beskrivelse	Anleggsgrad og vedlikehold
Småløyper	- mindre løyper som ikke preparerer eller grunnpreparerer noen ganger pr vinter - utgjør viktig supplement til det preparerte løypenettet - kan gå etter vandel- og turstiarter	- kan preparerer med snøscooter - bredde 1 - 2,5 m (ett spor) - går etter naturlige åpne områder i terrenget eller etter stier - bølger for jevnlig rydding - klopping over bekker - merkes og skiltes ikke
Turløyper	- mindre løyper som preparerer enten naturtilpasset med maskin som jevner ut, god snøte-, plog- og svingplass i bakker - utgjør den del av det preparerte løypenettet med mindre fordsel eller særlige krav til tilpasning - utgjør den del av det preparerte løypenettet med mindre fordsel eller særlige krav til tilpasning - går etter naturlige åpne områder i terrenget eller skiløyer	- rydded og enkelt utplassert på terreng - preparerer med snøscooter eller maskin - scooterløypene 1 - 2,5 m bredde/ett spor i hver retning) - maskinløypene maksimalt 4 m bredde (ett spor i hver retning), - ved behov skøytemulighet i midten - klopping over bekker og våte partier - merkes og skiltes
Hovedløyper	- løyper med god kapasitet, men det skal legges stor vekt på å fremvise opplevelsesverdiene ved tilpasning til natur og terreng.	- enlegte løyper eller skogsveger - preparerer med stor maskin - fortrinnsvis oppkil 4 m eller ved

Arbeidet med en sti- og løypeplan er ofte en nødvendig oppfølgingsoppgave for å konkretisere hvilke fysiske tiltak som skal gjennomføres, fastlegge standarder og opplegg for preparering av løyper og vedlikehold av stier og fordele oppgaver til ulike ansvarlige. Udrag fra forslag til løypestandarder i handlingsprogram for turfriluftsliv, Trondheim kommune.

5.2.2 Temaer for videre oppfølging

En del temaer er det viktig å gå videre med

- som grunnlag for den konkrete oppfølging og
- for å etablere et bedre vurderingsgrunnlag for neste markaplanarbeid.

Her er noen eksempler på temaer og områder for oppfølging:

- videreutvikling av sti- og løypenettet og annen tilrettelegging for turfriluftslivet
- standarder og miljøkrav for stier, løyper og andre tilretteleggingstiltak
- planer for skogbruket for å styrke hensynet til opplevelsesverdiene
- kjøp av viktige delområder / eiendommer i marka
- delområder med særlige verdier eller muligheter
- delområder med særlige brukermotsetninger eller der det er behov for å samordne aktiviteter mellom flere aktører
- regler eller råd om bruk av marka til hundekjøring, sykling, ridning og kjøring med hest
- tiltak for fiske
- rammer for skolers og barnehagers bruk av marka
- opplegg for de frivillige organisasjoners bidrag til markaforvaltninga
- opplegg for informasjon og kart
- videre registreringer av naturmiljø, kulturmiljø og kulturminner

Når det gjelder oppfølging av markaplanen vises det også til gjennomgangen av analyser for ulike temaer i kapitlene 4.2 og 6.



Å etablere dugnadsordninger for arbeid på stier, løyper, rasteplasser osv. i marka kan være en oppfølgingsoppgave til en markaplan. Mange organisasjoner og enkeltpersoner kan være interessert. Kommunen bør bidra med samordning og tilrettelegging. Foto: Trondheim kommune.



Skilting, kart og informasjon til publikum om marka bør gjennomføres planmessig. Hovedrammene for dette arbeidet bør fastlegges i markaplanen, mens oppfølginga bør foregå med utgangspunkt i en enkel informasjonsplan.



Som ledd i informasjonsarbeidet kan det være aktuelt å lage spesiell informasjon til bestemte grupper som funksjonshemma, syklister, ryttere osv. for å informere om muligheter, spesiell tilrettelegging osv. Ved å gi ut slik informasjon kan en også dempe konflikter mellom ulike former for aktiviteter og bruk av marka. Foto: Trondheimsregionens friluftsråd.



Del 3
Utfyllende gjennomgang av faganalysene

6. Analysetemaene

6.1 Friluftsliv

6.2 Miljøverdier

6.3 Jord- og skogbruk

6.4 Idretts- og andre fritidsaktiviteter

6.5 Hytter og boligbebyggelse, ulike typer virksomheter, forsvarets anlegg, drikkevannsforsyning osv.

6.1 Tema: Friluftsliv

6.1.1 Nærmere om analysen for friluftsliv

Analysen av friluftsliv vil være den sentrale delen av analysen i en markaplan.

Gjennomgangene i friluftslivsanalysen skal utgjøre det faglige kunnskapsgrunnlaget for hvordan områdebruk, tilrettelegging, forvaltning av ressurser osv. fungerer i dag, med oversikt over hvilke muligheter som finnes for ulike typer friluftsliv, hvilke behov det er for endringer og nye tiltak, og hva som er viktig å ivareta av verdier. Analysen må ta utgangspunkt i aktuelle former for friluftsliv, folk med ulike forutsetninger, variasjoner i årstider og tider på døgnet og se på forholdene med utgangspunkt i ulike deler av byen eller tettstedet. En må gjennomgå områder som fungerer som markaområder, men også områder som i framtida kan utgjøre nye områder eller utvidelser i forhold til de eksisterende.

Analysen for friluftsliv bør gjøres i sammenheng med gjennomgangene av andre temaer, bl.a. for skogbruk og miljøverdier, og danne et faglig grunnlag for hvordan hensyn til friluftslivet bør ivaretas ved annen bruk og virksomhet i marka, og hvordan hensyn til andre brukerinteresser bør ivaretas i bl.a. tilrettelegginga for friluftsliv.

En del fritidsaktiviteter som foregår på samme vilkår som friluftslivet, som bruk av stier og løyper til ulike treningsaktiviteter, mindre skirenn og o-løp ved inngangsportene til marka osv., er det naturlig å behandle sammen med friluftsliv.

En analyse av friluftslivet kan legges opp på mange ulike måter. Vi gjennomgår her en del temaer som bør analyseres i markaplanarbeidet. Å utvikle analysen under disse hovedpunktene kan være en måte å gjøre dette på:

6.1.2 Markaområdene
6.1.3 Nåværende bruk av marka
6.1.4 Tilrettelegging, atkomster og sammenhenger
6.1.5 Potensiell bruk og nye områder



Turgåing er selve basisaktiviteten i markafriluftslivet og mange gruppers behov skal ivaretas til ulike årstider.



Mange av tilretteleggingsutfordringene for bruken av marka ligger i grønnstrukturen. Dette grøntdraget mot marka er ennå ikke opparbeida med sti- og løypesammenheng. Foto: Trondheim kommune.

6.1.2 Markaområdene

Det bør gjøres en gjennomgang av markaområdene og de verdiene og mulighetene som ligger i byenes, bydelenes eller tettstedenes omgivelser:

- Markas størrelse, form og beliggenhet
- Avgrensing av marka
- Den tilgrensende grønnstrukturen
- Kulturlandskapet i og ved marka
- Marka og nabokommuner
- Verdier og opplevelseskvaliteter
- Tilgjengelighet til og påvirkning av miljøverdiene
- Eiendomsforhold

Innen disse temaene er det mange forhold som er egnet for framstilling på kart.

Markas størrelse, form og beliggenhet

For en by eller et tettsted er den fysiske situasjon og omgivelser gitt. Ut fra disse forutsetningene må en søke å utvikle forholdene for friluftsliv til å bli best mulig gjennom arealplanlegging, mange ulike tiltak og forvaltning.

I kapittel 1 i veilederen om Markas størrelse og form, er det illustrert hva som er markasituasjonen for noen ulike steder.

Det er aldri blitt fastlagt noen nasjonale "normtall" for ønsket størrelse på markaområder. Til det er situasjonen for ulik fra sted til sted. Men Statens friluftsråd anbefalte på 1960-tallet som "arealnorm for nærområder" at en mark for mer enn 5000 innbyggere burde være på 50 km^2 + 1 km^2 pr 1000 innbyggere. Det er mange større steder som ikke tilfredsstiller en slik anbefalt minste størrelse.

Analysen må få fram hva som er markaområdenes størrelse slik områder er tatt i bruk og hva som kan være potensialet for nye områder.
Mange byer og tettsteder med jordbruksland som viktigste omgivelser, har



Å sikre og utvikle gode sammenhenger til potensielle markaområder er viktig der det er knapphet på attraktive naturområder. Eksempel fra markaplan for Trondheim. Utsnitt av plankart for Tiller. T.v. kart som viser soneinndeling, t.h. kart som viser behov for tilrettelegging.

ikke store naturområder nært inntil. Og det som finnes av naturområder kan i tillegg være oppdelt og ligge spredt. Da blir det desto viktigere at analysen klargjør verdien av og mulighetene i det som er av naturområder, men også systematisk gjennomgår hvilke muligheter det er for å utvikle gode forhold for friluftslivet i kulturlandskapet, områder langs sjø og vassdrag osv.

Mange byer og tettsteder har markaområder som er oppdelt. Da blir det viktig i analysearbeidet å gjennomgå viktige sammenhenger mellom delområder. En bør se på hvilken funksjon sammenhengene har for friluftslivet, hvordan disse kan forbedres og hvilke muligheter som finnes for utvikling av nye sammenhenger.

Analysen skal danne grunnlag for fastleggelse av markagrensa, se 4.3 Markagrense og områdeinndeling

Det vises ellers til punkt 6.1.4 Tilrettelegging, atkomster og sammenhenger og 6.1.5 Potensiell bruk og nye områder.

"Områder for friluftsliv i Norge 1. Behov for områder", Statens Friluftsråd 1968. AREALNORMER FOR NÆROMRÅDER
Arealbehov for tettsteder over 5000 fremtidig totalbefolkning.

1. Områder for fot- og skiturer	Minimum 50 km^2 + 1 km^2 pr. 1000 innbyggere ifølge befolkningsprognose.
2. Områder for bading, fisking etc.	Pr. 1000 innbyggere iflg. prognose: Uten nyttbart bakland: 2 1/2 km strand. Med 100 m bredt nyttbart bakland: 50 m ideell sandstrand. Tilleggsareal: Opp til 1 km^2 utmarksterreng for fiske, småturer, m.v. pr. badeplass.
3. Områder for båtutfart	For 100 % av fremtidig antall lystbåter: 50 m^2 oppholdsareal ved vannet pr. båt + opp til 1 km^2 utmarksterreng for bading, fiske, småturer, m.v. for hvert delområde av noen størrelse.
4. Områder for bilutfart	For 25 % av det fremtidig antall personbiler: 50 m^2 oppholdsareal pr. bil + opp til 1 km^2 utmarksterreng for fiske, småturer, bading, m.v. for hvert delområde av noen størrelse.
5. Utbyggingsområder:	
- Bilparkering	25 m^2 bilplass. 1 plass pr. 2 1/2 besøkende i det aktuelle området.
- Småbåthavn	25 m^2 havneplass pr. båt.

Den tilgrensende grønnstrukturen

Naturen i overgangssonen mellom marka og byggesonen er av de viktigste deler av markaområdene for friluftslivet. Her vil nærområdene "møte" strukturen av naturområder i byggesonen, grønnstrukturen. Det vil variere hvordan det er ivaretatt en grønnstruktur i de bebygde områdene og om sammenhenger i denne er tilrettelagt som turdrag med stier, turveger og evt. skiløyper. Det er ikke alltid så lett å definere hvor grønnstrukturen slutter og hvor marka begynner - marka strekker seg inn i de bebygde områder og grønnstrukturens turdrag fører inn i marka.

For steder med små markaarealer vil grønnstrukturen gjerne få en markafunksjon sammen med mulighetene for friluftslivsferdsel i det nære jordbrukslandskapet. Jf. Stavanger, Tønsberg osv. Viktige deler av mange menneskers daglige turaktivitet foregår innen byggesonen: i rene bymessige strøk, etter gangveger, boliggater osv. og gjerne kombinert med bruk av parker og grøntdrag langs elver osv. i grønnstrukturen og de nære markaområdene - nærturområdene. Så viktige "markautfordringer" når det gjelder kvalitet og tilgjengelighet til attraktive tur- og aktivitetsmuligheter ligger i kvaliteten på boligområder, bymiljøer og de vassdrags- og sjøretta deler av byen eller tettstedet. Disse kvaliteter må ses i kombinasjon med grønnstruktur og nærturområder.
Innfallsportene til marka ligger i overgangssonen mot byggesonen, gjerne der turdrag i grønnstrukturen møter marka.

Det er viktig i analysen av turmuligheter, sammenhenger i turveg-, sti- og løypenett og opplevelsesverdier for marka også å se på forholdene innen byggesonen, grønnstrukturen og møtet mellom marka og bebyggelsen. Det vises til punkt 6.1.4 Tilrettelegging, atkomster og sammenhenger.



I DN-håndbok 6-1994 Grønnstrukturen i byer og tettsteder er vist metoder for hvordan grønnstrukturen kan analyseres i forhold til områder og sammenhenger for naturmiljø, landskapsbilde, friluftsliv, leik osv. Den "grønne plakaten" fra Sandefjord viser bl.a. en verdisetting av grønne områder og manglende sammenhenger i forhold til friluftsliv og leik, naturmiljø og landskapsbilde.

Kulturlandskapet i og ved marka

For mange byer, bydeler og tettsteder vil det i stor grad være jordbruksområder som utgjør de nære omgivelser. Her vil kulturlandskapet utgjøre de viktigste områder for friluftslivet og kunne representere et stort potensiale for å utvikle turmuligheter og aktivitetsområder. Ofte ligger det jordbruksområder som mellomarealer mellom bebyggelse og mark eller mellom markaområder.

Det er derfor de fleste steder viktig å gjennomgå hvilke muligheter det er for å utvikle ferdselsmuligheter og opplevelsesverdier i kulturlandskapet, samordnet med gjennomgangen for marka.

Tilrettelegging for turferdsel etter et ferdselsnett i jordbrukslandskapet er ikke uten videre problemfritt i forhold til landbruksnæringa. Derfor bør analyser av muligheter gjøres med tidlig og nær kontakt med dem som eier og driver de dyrka områdene og til landbruksorganisasjoner og –myndigheter. God kunnskap om forholdene og med-

virkning må ligge til grunn for konkrete vurderinger av muligheter. Ved å gripe dette riktig an gjennom forståelse og godt samarbeid, vil det ofte være lett å få til tilpassete løsninger som er gode både for næringa og friluftslivet. Mulighetene i kulturlandskapet vil ligge i å utnytte ferdselsstier og -veger som er tilgjengelige for allmennhetens ferdsel, bl.a. gamle ferdselsveger, oppnå avtaler om bruk av strekninger av private veger i jordbrukslandskapet, gamle vegfàr og driftsveger og opparbeide nye stier f.eks. langs gjerder eller trerekker, bekke- eller grøftedrag osv. Ved flere slike tiltak kan en oppnå gode sammenhenger mellom større og mindre naturområder, naturdrag langs en elv eller et vatn osv.

Vinters tid vil dyrka arealer være allment tilgjengelig. Det gjelder i perioden med frossen eller snødekt mark (ikke perioden 30.4. – 14.10.). Da vil kulturlandskapet kunne utgjøre viktige områder for skiløping, f.eks. som supplement til marka eller for å forbinde markaområder som er oppdelt av jordbruksområder. Skal opparbeida, merka eller preparerte skiløyper gå over dyrka områder, må avtale inngås med grunneier. Det samme gjelder dersom en ønsker at et område skal utnyttes for tilrettelagte skiaktiviteter eller en ønsker at området ikke skal høstpløyes for å gjøre det mer egna for skiturer eller ski- og akeaktiviteter.



Vinterstid er jordbrukslandskapet i marka viktig for skiløyper og ski- og akebakker

Marka og nabokommuner

Det vil mange steder være behov for å samordne markaforvaltninga over kommunegrensene. For mange byer eller tettsteder ligger viktige deler av marka i nabokommuner. Behovet for samordning kan gjelde lokalisering av innfallsporter, tilrettelegging med sammenheng i stier og løyper osv., skogbruksplanlegging og generell markaforvaltning.

I en del tilfeller der marka er felles for flere kommuner og steder, kan behovet for samordning være så stort, at en markaplan på overordna nivå bør utvikles som en felles kommunedelplan for to eller flere kommuner. Vi viser til veilederens punkt 3.2 Avveging av planform.









For mange bydeler og boligområder er turmulighetene avhengig av at forholdene er lagt til rette for ferdsel i kulturlandskapet. Eksempel fra Ottestadstien i Stange kommune; brosjyre fra fylkesmannen i Hedmark 1995.



Noen kulturminner er viktige for å fortelle om tidligere tiders bruk. Disse bør både synliggjøres i terrenget der de ligger og tegnes inn på kart. Og det kan være aktuelt å sette opp informasjonstavler eller la dem inngå i et bredere informasjonsopplegg for området.



Skogbruket har et betydelig ansvar for og mulighet til å ivareta og utvikle opplevelseskvaliteter for friluftslivet gjennom forvaltninga av skogen. Her er et eksempel fra et opprinnelig tett plantet område. Det er stor markslagsvariasjon innen små områder. Innen deler av området har det kommet opp tett skog. Innen andre deler har nyplantingene i varierende omfang slått til og det er ikke drevet suppleringsplanting. Resultatet er blitt en god og variert rekreasjonsskog med sammenhengende åpne partier som det er attraktivt å gå tur gjennom.



Lysløyper er viktige for at folk skal komme seg ut på den mørke tida av året. De bør være tilrettelagt som barmarkstier. Bildet er fra Trondheim kommunes forsøk med ulike lyskvaliteter i lysløypene. Den blåhvite lyskvaliteten svarer til naturens eget nattlys, månens og stjerners lys. Det gir den beste naturgjengivelsen.Gult lys fra natriumslampe i forgrunnen.

Verdier og opplevelseskvaliteter

Vi viser til punkt 6.2 Tema: Miljøverdier der ulike miljøverdier i marka gjennomgås.

Naturmiljøet utgjør hovedrammen og er en grunnverdi og forutsetning for friluftslivet. Den viktigste betydninga av biologisk mangfold i den bynære naturen vil vanligvis være som opplevelsesverdi knytta til friluftsliv og for at mange mennesker kan høste erfaring og lære om naturen. At mange mennesker er glad i naturen er avgjørende for den forståelse som skal til for at vi skal greie å ta vare på naturen for framtidige generasjoner.

Gjennom kartlegging av biologisk mangfold vil en identifisere enkeltområder og –sammenhenger som er særlig viktig å ivareta ved tiltak og forvaltning ut fra enkeltområders naturverdi. I tillegg kan det være viktig å foreta en gjennomgang av opplevelseskvalitetene i markaområdenes ulike naturtyper for å kunne finne fram til hvilke naturkvaliteter det er viktig å ta vare og utvikle for friluftslivet.

Kulturminner og kulturmiljøer med historiefortellende innslag som gamle plasser, dammer, ferdselsveger osv. vil på samme måte utgjøre store opplevelsesverdier for friluftslivet og være et potensiale for tilrettelegging og aktiviteter. Det kan også gjennomføres kartlegginger av områder, steder eller strekninger som oppleves som særlig viktige av de som driver friluftsliv. Et utvalg brukere kan spørres f.eks. om hvilke områder eller steder som de setter særlig pris på eller som er viktig for deres friluftslivsaktiviteter.

Slike gjennomganger av verdier bør foreligge som grunnlag for de mål og rammer for som skal formuleres som utgangspunkt for tilrettelegging, virksomheten innen skogbruket og andre virksomheter i marka.

Tilgjengelighet til og påvirkning av miljøverdiene

Det må være en forutsetning ved all tilrettelegging at natur-, kulturmiljø- og andre miljøverdier i størst mulig grad tas vare på og forvaltes slik at de ikke svekkes eller går tapt. Gjennom tilrettelegginga bør noen områder eller enkeltobjekter synliggjøres og gjøres tilgjengelig og aktivt utvikles som opplevelsesverdier for friluftslivet. F.eks. kan vollen etter en gammel seter ryddes og utvikles som et turmål eller et viktig sted på turen. En sti kan legges slik at folk kan oppleve en våtmark med hekkeplasser for fuglearter som tåler folk på noe avstand. Slik kan folk få spennende natur- og kulturmiljøopplevelser på tett hold uten at det medfører skade på miljøet.

Andre steder bør en bevisst holde stier og annen tilrettelegging unna for å unngå at sårbare lokaliteter forstyrres. Noen steder bør ikke tilrettelegges fordi stedene bør forbli for dem som søker særlige opplevelser. Heller ikke alle gamle plasser i marka trenger skiltes.

Noen steder bør folk få finne fram til selv. De siste "lag" med kunnskap og innsikt i et områdes verdier og muligheter bør bare være tilgjengelig for dem som bruker tid og krefter på å nå kunnskapen. I en analyse bør en gjennomgå og ta stilling til hva en bør gjøre tilgjengelig og hva en bør skjerme og hvordan dette bør følges opp.

Det bør generelt være igjen større og mindre områder innen markaområdene som ikke er tilrettelagt og som folk må finne fram i på egen hånd. Dette vil også gjelde delområder innen mindre markaområder. En del arter og økosystemer er avhengig av at områder av litt størrelse har liten ferdsel og aktivitet. I litt større markaområder bør det være igjen store indre områder eller "kjerneområder" uten eller bare med begrenset



Det er viktig å ha en klar holdning til hva det bør informeres om, hvordan det skal gjøres og hvem som skal ha ansvaret. De siste "lag" med kunnskap om historiske spor bør bare bli tilgjengelig for dem som aktivt søker etter dem.



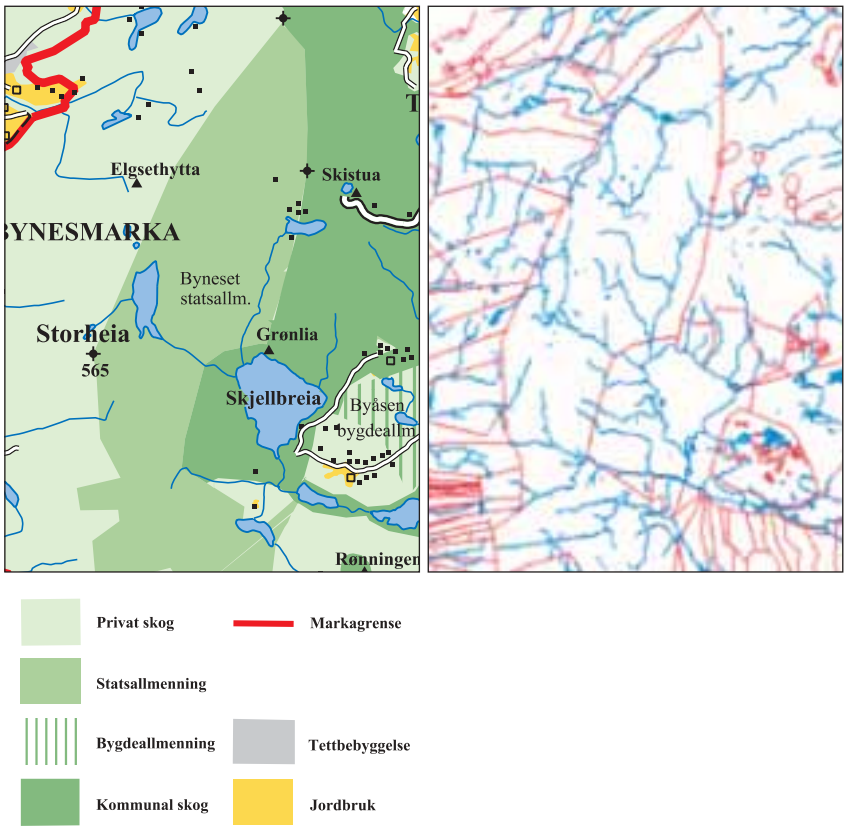
Lommer av "urørt natur" er viktig å ivareta som en verdi for dem som liker å gå på egen hånd utenom stier og løyper. Ved å etablere god og attraktiv tilrettelegging "forbi" urørte områder i nærterrenget, kan en oppnå at disse får et begrenset ferdselspress og ikke ødelegges ved slitasje og at for mange søker dem.

tilrettelegging. Slike områder kan utgjøre turmål som søkes av færre, nære eller fjerne "langturmål", og være områder hvor folk kan oppleve stillhet og ro og urørt natur. Høgereliggende områder eller områder med natur som er sårbar for stor ferdsel, med begrenset skogbruksverdi, men med store opplevelsesverdier, kan være riktig å ivareta og beskytte som slike kjerneområder i marka. Områder som er vernet etter naturvernloven kan utgjøre deler av slike kjerneområder. For slike områder som "beskyttes" mot friluftslivstilrettelegging og ferdsel, er det viktig at naturverdiene ikke reduseres av andre virksomheter, f.eks. skogsdrift som ikke tar hensyn til verdiene. Markaområdene bør gjennomgås for å få fastlagt slike større og mindre delområder innen marka.

Det er i arbeidet med tilrettelegginga og opplegg for informasjon, f.eks. kart og skilting, dette må avveies og ivaretas. Det vises bl.a. til punkt 6.1.4 Tilrettelegging, atkomster og sammenhenger.

Eiendomsforhold

Det må være kontakt med grunneierinteressene om markaplanlegging og -forvaltning og tilrettelegging. For videreutvikling av tilrettelegging og tiltak og for diskusjoner om hensyn til friluftslivet i skogsdrifta, bør det være særlig kontakt. Kunnskap om hovedstrukturen for eiendoms- og rettighetsforhold må derfor inngå som en del av grunnlaget for markaplanlegginga.



Som grunnlag for den daglige forvaltninga av marka er det nødvendig med detaljerte eiendomskart og god kunnskap om bruks- og eierforhold, mens kartet som presenteres i markaplanen bør være forenklet.



Generelt bør forvaltning og videreutvikling av tilrettelegginga være tema for samarbeid mellom kommunen og grunneierinteressene. Videreføring av det gamle sti- og ferdselsnettet i marka kan skje uten spesielle avtaler, mens opparbeiding av nye stier må skje i forståelse med grunneiere.

6.1.3 Nåværende bruk av marka

Det bør gjøres en gjennomgang av hvordan markaområdene brukes og hvilke verdier som verdsettes av de som driver friluftsliv:

- Bruken av marka
- Hvordan folk kommer seg ut
- Motsetninger mellom utøvergrupper

Bruken av marka

En analyse av bruk, tilgjengelighet og tilrettelegging bør ta utgangspunkt i kunnskap om eksisterende bruk av marka.

Det er et mål at det skal være lett tilgang og gode forhold fra der folk bor for basisaktiviteter som bl.a. turgåing til fots og på ski, gå tur med barnevogn osv. Forholdene for skolers og barnehagers bruk av natur bør også generelt være gode for alle deler av byen eller tettstedet.

Det bør være muligheter i nærheten av bydeler eller tettstedet til å bade. Det bør også være gode muligheter for å dra på sykkeltur, fiske- og teltturer, for at bevegelseshemma kan komme ut og ha tilgang til fine områder osv. Men det kan ikke være noe mål at alle disse typer aktiviteter skal ivaretas over alt, eller at det skal være lett tilgang til alle deler av marka. Tilgangen på markaarealer, topografiske forhold, hensyn til naturmiljø og omgivelser, hensynet til andre brukerinteresser, behovet for å differensiere områdebruken i marka, utbalansering av hensyn mellom ulike markabrukere osv. setter rammer for tilgang og tilrettelegging.

Bruken av marka kan beskrives gjennom en kombinasjon av kart som viser hovedmønsteret for tilrettelegginga med stier, løyper, badeplasser osv. og en undersøkelse av hvordan marka brukes, jf. om friluftslivsundersøkelser i egen boks.

Analysekartet bør basere seg på registreringene av tilrettelegginga gjennom kartfestinger på turkart, orienteringskart osv., jf. punkt 4.1 Registreringer. Mens kartet som presenteres i markaplandokumentet bør forenkles. Det må vise hovedstrukturen i tilrettelegginga med hovedstier og løyper, innfallsporter, forbindelser til grønnstruktur og bebyggelse, koplinger til ferdselsstier og -veger i jordbrukslandskapet, bevertningssteder, badeplasser, fiskemuligheter osv. Kartet bør omfatte alle markaarealene, både de brukte og tilrettelagte, og områder med utviklingsmuligheter.

Kartet bør utføres slik at det er egna som grunnlag for å analysere sammenhenger, videreføring av tilrettelegginga ved behov for suppleringer, omleggинger, og utvikling av nye områder osv., jf. pkt. 6.1.4 Tilrettelegging, atkomster og sammenhenger.

Hvordan folk kommer seg ut

Som grunnlag for å forbedre og videreutvikle forholdene der det er behov for det, bør en foreta en grovgjennomgang av hvordan folk kommer seg ut i marka fra ulike deler av byen eller tettstedet. Det kan f.eks. være greitt å vite noe om hvordan den mest aktive delen av befolkninga i ulike bydeler og boligområder velger å ta seg ut på større eller mindre turer på hverdager og i helger, om de i stor grad går heimefra, om det er mange som bor nær marka som likevel velger å kjøre bil, om det generelt er svært få som kommer seg ut i bydelen osv. Hvor mye folk kommer seg ut på store og små turer og aktiviteter i hverdagen, vil ofte være det beste grunnlaget for å bedømme hvilket behov det er for å gjøre forholdene bedre.

Se ellers under 6.1.4 Tilrettelegging, atkomster og sammenhenger om Nærhet til marka og Atkomster og innfallsporter.



Det er mange typer friluftsliv som skal ivaretas i marka. Turfriluftsliv til fots om sommeren og på ski om vinteren er de viktige og tradisjonsrike basisaktiviteter som drives i stort omfang av en stor del av befolkninga.



Fiske- og bademuligheter i marka bør gjennomgås. For tettsteder og bydeler som ikke har slike muligheter og det heller ikke er nære muligheter i sjø, er det særlig grunn til å gjennomgå mulighetene f.eks. for å redusere restriksjonsnivået i deler av et nedbørfelt for drikkevatn.



En analyse av mulighetene for å komme seg til marka fra kollektive transportmidler bør klarlegge behovet bl.a. for nye ruter, flere avganger i helgene og nye eller tilpassing av holdeplasser ved gode inngangsporter.



Å dra på sykkeltur er en fin form for friluftsliv, men sykling i stor fart eller på stier som er smale, slitasjesvake eller har stor turferdsel kommer i konflikt med annen bruk av marka.



Et nett med veger til bosettinger, skogsveger, brede turveger osv. kan danne basisen i et anbefalt sykkel- og ridenett i marka. Foto: Solveig Angell-Petersen.



Riding og sykling på slitasjesvakt småstinett kan gjøre stiene gjørmete og lite attraktive for turgåere. Det kan utløse vedlikeholdsbehov på stier som tidligere ikke trengte noen oppfølging.

Motsetninger mellom utøvergrupper

Det kan være motsetninger mellom de ulike brukergruppene i marka som driver med ulike former for friluftsliv og tilgrensende fritidsaktiviteter. Mellom tradisjonelle former for friluftsliv vil konfliktgrunnlaget være beskjedent og normalt ikke dreie seg om mer alvorlige ting enn skiløperes irritasjon over hundetråkk i skiløyper og en og annen som går til fots i skiløypene. Men økt oppslutning om "nye" aktivitetsformer som terrengsykling og mer bruk av hest til riding og kjøring med vogn eller slede etter stier og turveger, kan oppleves som forstyrrende eller truende for vanlige turgåere. Også når en stor mengde turgåerne i markaområder hvor skiløping tidligere har vært den helt dominerende, velger å gå til fots framfor å bruke ski om vinteren, kan det oppstå konflikter ved at tråkk ødelegger skiløypene. Konflikter vil oppstå når slike aktiviteter får et stort omfang eller tar former som av mange oppleves som et problem. Det kan bidra til å fortrenge "tradisjonelle" brukere.

Det kan også ligge konflikter i at aktivitetsformer som riding og terrengsykling etter f.eks. småstinettet gir skader og vedlikeholdsbehov der en ellers ikke ville trengt noen oppfølging i det hele tatt.

Noen av konfliktene kan skyldes hensynsløshet i atferden hos enkelte av utøverne og kan løses ved tilpasset adferd. Men det ligger så grunnleggende motsetninger mellom fartspregete og sporsettende nye aktiviteter og tradisjonell markabruk, at de bare kan løses ved at de nye aktivitetene holdes unna vanlige stier og løyper. Mye av terrengsyklinga etter stier vil foregå med andre hastigheter og med redskap som kan gi skade i forhold til tradisjonelle markabrukere. Tradisjonelle markabrukere har som mål med oppholdet eller turen i marka å oppleve fred og ro. Det er ikke

bare eldre som kan ha tungt for å høre når en syklist kommer bakfra. Foreldre forventer på turer i marka at barn kan utfolde seg på egen hånd uten å risikere å bli nedkjørt av syklister eller overrasket av ryttere i fart.

Syklister og ryttere bidrar til to typer problemer over for det tradisjonelle turfriluftslivet i marka:

- **forstyrrelse** overfor andre markabrukere
- **slitasje** på stier og i terrenget

I arbeidet med markaplan bør en ha kunnskap om denne typen brukermotsetninger for å unngå at de får utvikle seg. I en analyse bør en gjennomgå og avveie ulike måter å følge dette opp på som f.eks. en kombinasjon av kanalisering, tilrettelegging av områder eller traseer og informasjon både til spesielle brukergrupper og markabrukerne generelt. Dersom konflikten består i at aktiviteter som riding begrenser seg til skade eller stor slitasje på bestemte strekninger av stier eller veger, kan oppfølginga bestå i få organiserte deler av utøvergruppene til å ta ansvar for vedlikehold av aktuelle strekninger.

Vi viser også til gjennomgangen i 6.4 Tema: Idretts- og andre fritidsaktiviteter. Der er bl.a. gjennomgått hvordan en kan utvikle informasjonsopplegg om ulike aktivitetsformer som sykling, riding og kjøring med hund.

Adgangen til å sykle og ri på sti og veg i utmark kan reguleres ved bruk av friluftsloven. Innen avgrensa områder kan kommunen, med grunneiers / brukers samtykke, forby eller regulere ferdselen (§2). Vedtaket må stadfestes av fylkesmannen. Kommunen kan også, der ferdselen er stor og med eiers / brukers samtykke, fastsette atferdsregler som alle plikter å følge (§ 15). Innen særlig utsatte områder kan sykling og riding forbys (§ 16).

Markafriluftslivet – "søndagsturen" eller "hverdagsfriluftslivet"?

Det kan være ulike oppfatninger av hva markafriluftslivet består av. Tradisjonelt er "søndagsturen" og tilsvarende turer knytta til bading, fisking, sopp- og bærplukking osv. sett på som markafriluftslivet.

Men mye av friluftslivet i byer og tettsteder består av enklere aktiviteter. Småturer og småaktiviteter i hverdagen, som små ettermiddagsturer, korte hundelufteturer, turer med barn til den lokale skibakken eller badeplassen i nærområdene osv. utgjør samlet sett en meget stor andel av den totale aktiviteten. Slike aktiviteter kan med en fellesbetegnelse kalles "hverdagsfriluftsliv", jf. punkt 2.1 Oppslutninga om friluftsliv. Trim og treningsaktiviteter på mange ambisjonsnivåer har også stort omfang og er en del av dette bildet. Dette er aktiviteter som i stor grad drives fra der folk bor og hvor aktivitetsnivået til folk er avhengig av gode muligheter i nærområdene. For helse og trivsel er hverdagsaktivitetene svært viktige for at grupper som eldre, barn og unge jevnlig kommer seg ut og aktiviserer seg. Dette er en av grunnene til at denne delen av friluftslivet er særlig viktig å legge vekt på.

Markaressurser kan prioriteres på ulike måter ut fra hva en vil tilrettelegge for. Å tilrettelegge for "hverdagsfriluftslivet" betyr å prioritere tiltak i nærturområdene og grønnstrukturen med bl.a. en systematisk opparbeiding og videreutvikling av turdrag med stier, løyper og sammenhenger, slik at en gjennomgående bedrer mulighetene for at mange lettvint kan komme seg ut i de nære områdene til der de bor. Dette er en tilrettelegging som også gir gode forhold for friluftslivet generelt.

Mens ressurser til nye tiltak for markafriluftslivet tradisjonelt mange steder har konsentrert seg om bygging av parkeringsplasser og tilrettelegging av stier og løyper, badeplasser, fiskeplasser osv. ut fra disse.

Jf. Østlandsforsknings rapport nr. 20/2000: Norsk friluftsliv – på randen av modernisering. www.ostforsk.no



Daglige turer i nærområdet er viktig for mange mennesker og utgjør en meget stor andel av den totale friluftslivsaktivitet.

Frilufslivsundersøkelser for marka

Det er flere grunner til at en bør ha sammenstilt noe kunnskap om friluftsliv og markabruk som grunnlag for et markaplanarbeid. En bør ha kunnskapen som faglig grunnlag for markaplanlegginga, men også for å kunne bekrefte at det er viktig å drive markaplanlegging og å bruke ressurser på tilrettelegging og markaforvaltning.

Jf. også i kapitel 2. Bruken av marka, punkt 2.1 Oppslutninga om friluftsliv om bruk av markaområdene generelt.

Det er særlig viktig å vite noe om de typer bruk av marka som en særlig ønsker inspirere til, f.eks. barn, unge og eldres bruk av marka. Og en bør ha noe kunnskap om omfang og utviklinga til aktiviteter som er miljøbelastende eller som en frykter kan utvikle seg til å bli en konflikt i forhold til andre brukergrupper. Det kan være greitt å ha noe slik kunnskap for å kunne tilrettelegge og inspirere til ønsket aktivitet og avdempe eller kanalisere konfliktfylt markabruk.

Fordi bruken av marka til friluftsliv og andre fritidsaktiviteter har stort omfang, er den også interessant i et by- og tettstedsutviklingsperspektiv, bl.a. i forhold til arealbruk og transportmønster. Siden det er en generell miljøpolitisk utfordring for byer og tettsteder å redusere transportbehov og oppnå overgang til miljø- og ressursvennlige transportformer, er det ønskelig å ha kunnskap om hvordan folk kommer seg til og fra markaområdene. Bl.a. er det interessant å få et bilde av privatbilbruken og bruk av kollektive transportmidler og hvor mange som tar seg ut i marka fra der de bor, direkte eller om grønnstrukturforbindelser. Kunnskap om dette kan innhentes i friluftslivsundersøkelser. Men det kan også legges inn spørsmål om transportmiddelbruk i undersøkelser om reisemønster i byen eller tettstedet som kan bidra til kunnskap om dette.

Som grunnlag for markaplanlegginga bør en utnytte foreliggende kunnskap fra generelle friluftslivsundersøkelser og gjennomføre målretta lokale undersøkelser.

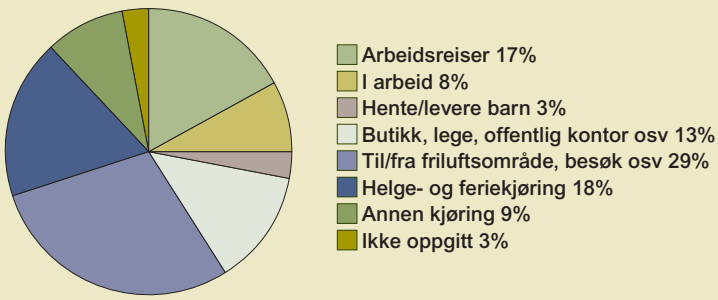
Generelle friluftslivsundersøkelser gir bl.a. en del kunnskap om hvor stor del av befolkningen som driver ulike friluftslivsaktiviteter, hvor ofte de gjør det og hvor mye de verdsetter det. Dette stilles i undersøkelsene ofte opp i forhold til oppslutning om og verdsetting av andre typer aktiviteter. Noen undersøkelser sier også noe om hvordan utviklinga har vært og fortolker forventa utviklingsretning. Vi viser til noen hovedkonklusjoner som er gjengitt i punktet 2.1 Oppslutninga om friluftsliv og 2.2 Motiver for å drive friluftsliv og til referansene oppgitt sist i kapittel 2.

I tillegg til slik generell kunnskap vil det være ønskelig å vite noe om friluftslivsmønster og markabruk for det aktuelle stedet. Slike undersøkelser bør ikke legges opp for omfattende eller være for generelle. For kostnadene med å foreta faglig gode og brede undersøkelser for en by eller tettsted er ganske høg. Undersøkelser bør skreddersys til det konkrete stedet og de forhold en særlig ønsker å vite noe om.

For at en skal få fram den kunnskapen en har bruk for og tolke resultatene riktig, er det viktig at undersøkelsene legges opp og fortolkes av folk med god kompetanse på friluftslivsundersøkelser. Og de som driver markaplanlegginga må som et viktig grunnlag for undersøkelsene ha gått inn i planarbeidet og ha oppfatninger om hva det er viktig å skaffe kunnskap om. De bør også studere noen undersøkelser som er gjort for andre steder for å få et realistisk bilde av hva en kan få ut av slike undersøkelser, hvilket arbeidsomfang som ligger bak og hvilke kostnader som kan forventes. Da har en mulighet til å lage et opplegg for undersøkelser som gir brukbar kunnskap om viktige forhold og med en akseptabel innsats.

PRIVATBILBRUK

Nesten en tredel av vår bilbruk er knyttet til fritidsaktiviteter eller besøk. 18% er helge- og feriekjøring, omtrent det samme utgjør reise til/fra arbeid.



*Nesten en tredel av vår privatbilbruk er knytta til den daglige kjøring i fritid, bl.a. knytta til friluftsliv. Bruk av privatbil i fritid er av de sterkest voksende andelene av privatbilbruken. Så også ut fra et overordna mål om å redusere bilbruken, er det en utfordring å legge forholdene til rette slik at flest mulig velger å bruke de nære områder i sitt friluftsliv. Kilde: Opplysningsrådet for Veitrafikken, **www.ofv.no**.*

Den kunnskap en søker kan f.eks. være:

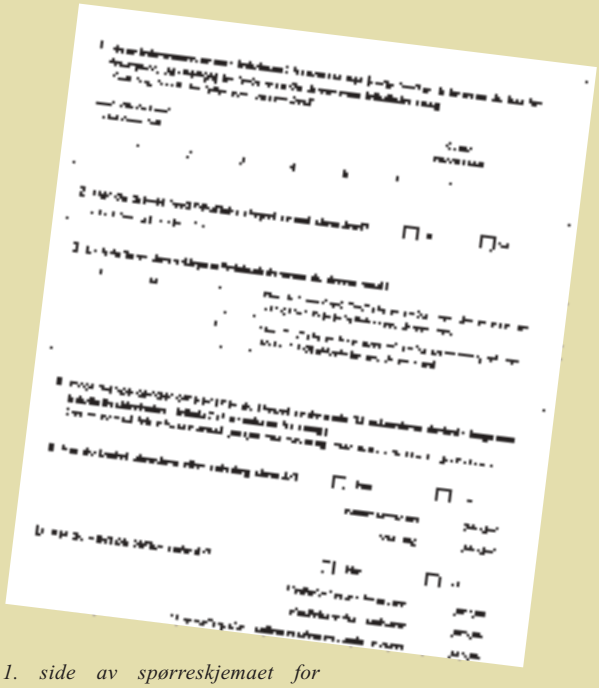
- en ønsker å få et grovt bilde av hvem (alder, kjønn, alene, sammen osv) som går på tur, hvor ofte, hvor, når, hvor langt og hvordan de kommer seg ut (går heimefra, transport med buss, bil osv)
- en er særlig interessert i denne kunnskapen for bydeler / boligområder med hhv. god og dårlig tilrettelegging / muligheter
- en ønsker å generelt få et bilde av omfanget av småtur-virksomheten i nærturområdene
- en ønsker å vite hvor mye folk varierer i hvor / når de går på tur
- en ønsker å vite hva folk vet om mulighetene der de bor, står det på fysisk tilrettelegging eller informasjon?
- en ønsker å vite omfang av ulike typer sykling, riding osv.

➔ For å få kunnskap om dette kan en bl.a.:

- spørre et utvalg av personer i marka på noen steder i / ved marka på ulike dager og tidspunkter på døgnet (friluftsliv er ikke bare "søndagsturen") og ulike årstider ved atkomster til marka, i grønnstrukturen og inne i marka som et bilde på forholdene i marka-områdene generelt og
- evt. be et utvalg om å fylle ut et skjema med utfyllende spørsmål
- tilsvarende undersøke bruken av noen utvalgte del-områder i marka som det er aktuelt å gjøre noe med
- for noen perioder telle antallet passeringer på noen stier eller løyper
- for noen perioder telle parkerte biler og folk som starter fra buss / baneholdeplasser osv.
- ved samme anledninger som over kan en telle og spørre utvalgte utøvergrupper som ryttere og syklister, eldre osv.

En kombinasjon av resultatene fra slike undersøkelser og det en fra generelle undersøkelser vet om oppslutning om friluftsliv, vil gjøre at en får en bedre forståelse av bruken av marka og hvordan ulike grupper av befolkninga driver friluftsliv og andre markaaktiviteter.

Ved slike undersøkelser risikerer en å befeste tradisjonelle oppfatninger av markabruken - en får svar som en spør. For at en skal greie å fange opp utfordringer i markaforvaltninga knytta til forholdene for nye bydeler, friluftslivs-



1. side av spørreskjemaet for Østlandsforsknings undersøkelse "Norsk friluftsliv – på randen av modernisering".

bruk en har mindre kunnskap om, aktiviteter som er mindre "respektert som friluftsliv" enn den klassiske søndagsturen, osv. må undersøkelsene være innrettet for det. Når undersøkelser planlegges, må en bl.a. aktivt søke å få med dette.

Resultatene fra slike markaundersøkelser vil gjøre at en har mer kunnskap om omfang, mønstre osv. Men en må ikke forvente at de skal gi klare svar på hvilke utfordringer en står overfor i markaplanarbeidet. Ofte vil planlegginga av undersøkelsene være minst like nyttige som resultatene, fordi en her tvinges til å gjøre seg opp oppfatninger om hvilke utfordringer en står overfor. Gode forberedelser av undersøkelser kan også bidra til å sortere bort spørsmålsstillinger fordi utfordringa allerede er tydelig nok ut fra generell kunnskap og erfaring. Dersom nye utbygginger av boligområder ikke er fulgt opp med tilrettelegging for friluftsliv mot nære markaområder, trenger en ikke friluftslivsundersøkelser for å klargjøre behovet for å gjøre noe med dette.

Ved utarbeidelsen av undersøkelser bør en også ta hensyn til det framtidige behovet for å foreta oppfølgende undersøkelser, f.eks. ved rullering av markaplanen etter noen år, for bl.a. å finne ut hvordan tiltak og forvaltning har fungert. Spørsmålsstillinger og opplegg for øvrig bør derfor utformes slik at det senere er greitt å utvikle opplegg for oppfølgende undersøkelser.

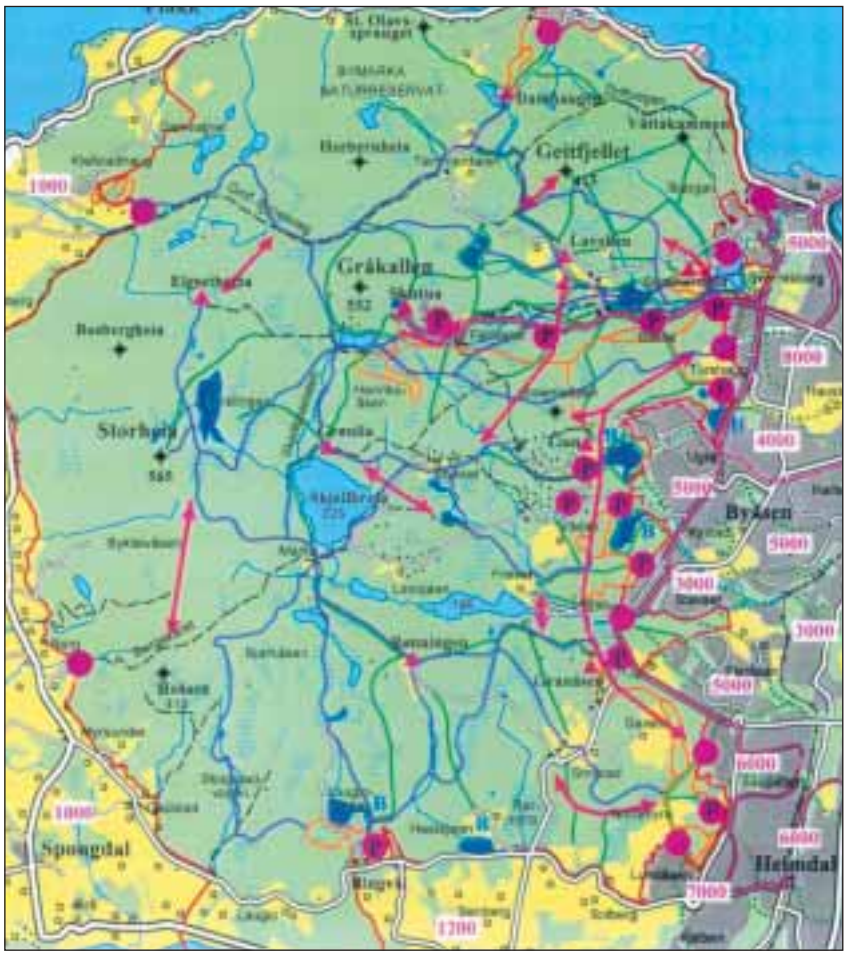


I analysen bør en ta utgangspunkt i detaljert kunnskap om stier, løyper osv. O-kart og turkart er godt utgangspunktet for detaljvurderinger i slike analyser, mens kart i mindre målestokk må nyttes for å sammenstille og framstille oversikter og prinsipper.

6.1.4 Tilrettelegging, atkomster og sammenhenger

For å få fram hvordan tilrettelegginga bør videreutvikles og følges opp ønsker en å analysere hvordan forholdene er for friluftsliv, for dem som bor i ulike bydeler eller boligområder, for ulike typer aktiviteter, til ulike årstider, for ulike grupper osv. Dette kan gjøres ved en gjennomgang av tilrettelegging, atkomster og sammenhenger:

- Nærhet til marka
- Atkomster og innfallsporter
- Sammenhenger innen og mellom markaområder
- Inndelinger, hindre og barrierer
- Gjenomgang av sti- og løypenettet
- Annen tilrettelegging



Resultatet av analysen av tilrettelegginga bør være et oversiktskart som viser hovedmønstret av eksisterende tilrettelegging med stier og løyper, adkomster, turdrag i bydeler og boligområder, sammenhenger mellom delområder, parkering, kollektiv transport osv. Behovet for nye eller forbedrete sammenhenger, nye stier og løyper osv. bør også framstilles på kartet. Eksempel fra markaplan for Trondheim.

Analyse av forholdene for friluftslivet:
I en gjennomgang av forholdene for friluftslivet bør det for de ulike utgangspunktene i bydeler eller tettstedet foretas en grovanalyse av mulighetene for korte og lange turer, på ski / barmark, tørt / vått, med sykkel, med hest, bading, fiske osv. I en oppfølgende sti- løypeplan bør en slik analyse gjøres mer detaljert.

Nærhet til marka

Det kan foretas en gjennomgang av nærhet til marka og andre naturområder for ulike boligområder eller bydeler i tettstedet eller byen. Mange bor nær marka, andre kan nå marka via turdrag i grønnstrukturen, mens mange er avhengig av transport. En analyse bør se på hvordan atkomstforholdene er fra boligområder og hvilke muligheter det er for å lette tilgangen til marka og gjøre det enklere for folk å komme seg ut, også uten bruk av bil.

At bydeler eller boligområder har gode alternativer til turer i marka i form av turmuligheter i grønnstrukturen, langs sjø og vassdrag, i attraktive og skjermete by- eller havneområder osv. er viktig å ta med i en analyse av tilgjengelighet til marka.

En analyse kan f eks gi opplysning om omtrentlig andel av befolkninga:

- som bor innen en avstand på 1 km fra markaområder, eller innen 0,5 km fra attraktivt og godt opparbeida turdrag med kontakt til marka innen 1,5 km,
- som kan nå markaområder med kollektivreise på 15 / 30 / 45 / 60 minutter og
- som kan nå markaområder innen 15/ 30 minutters bilkjøring.

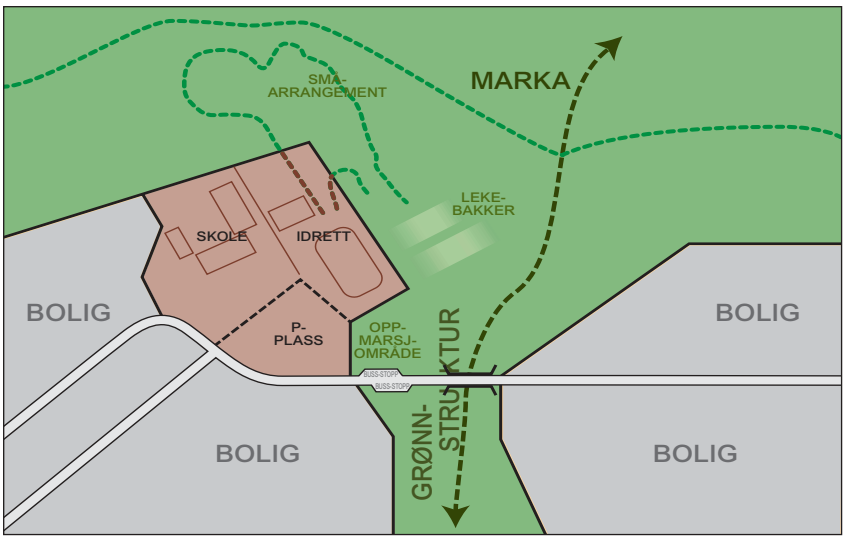
Atkomster og innfallsporter

En må gå gjennomgå hvordan atkomstene til markaområdene fungerer og er tilrettelagt. En bør se på hvordan mulighetene er for å nå marka for dem som bor i ulike deler av byen eller tettstedet. Det er viktig at de stedlige forhold utnyttes best mulig og at gode forhold også blir utvikla for nye bydeler. For å beholde markaområdenes størrelse og "dybde", bør atkomster til markaområder fortrinnsvis ligge til ytterområdene, og gjerne med utgangspunkt i bydeler og boligområder. Det kan også være aktuelt å tilrettelegge atkomster andre steder med allment god tilgjengelighet, f.eks. der det likevel går buss eller bane.

Utviklinga av turdragene til marka:
Analysen bør gjennomgå hvilke turdrag fra boligområder og bydeler som brukes som attraktive og funksjonelle atkomster til marka, hvilke turdrag som er sikret, men ikke opparbeida og mulighetene for å utvikle turdrag. Konkret bør det identifiseres mangler eller brudd i sammenhenger og øvrige oppfølgingsbehov for å sikre sammenhenger og verdier. I de tilfeller kommunen har plan for grønnstrukturen, bør en slik analyse hentes fra eller samordnes med dette planarbeidet.

Tilbudet av kollektivtransport:
Et godt kollektivt transporttilbud fram til gode markaatkomster er viktig. Kollektivtransporttilbudet er avgjørende for dem som ikke disponerer bil, men er også viktig for å skape varierte muligheter for turfriluftslivet, f.eks. for dem som vil starte turen ett sted og ende opp et annet. For mange byer gir busser og baner som betjener markanære boligområder også god atkomst til marka.

I en analyse bør en klargjøre behov og muligheter for omlegginger eller nye ruter og avganger og flytting eller omlegging av holdeplasser for å gjøre atkomsten fra buss og bane til marka



Idealisert inngangsport til marka. Et turdrag fra byggesonen møter marka. De som kommer med buss går rett over på sti- og løypesystem. Utfartsparkering er kombinert med parkering for skole- og idrettsområde. Det er plass til småarrangement og er attraktive områder for skileik og aking.



Hovedstier bør være tørre og ha en rimelig bredde. Skal de være tilpassa for rullestolbrukere, må de også være plane og ikke for bratte. Men de kan likevel vare varierte og opplevelsesrike.



Sti lagt over myr. Stier og løyper som en kan forvente barmarksferdsel på, bør i størst mulig grad gå over tørt land og med korte kryssinger av fuktige områder. Dette gir vanligvis de rimeligste, minst vedlikeholdskrevende og mest opplevelsesrike stiføringer. Det gjelder også dersom det stilles krav til planhet og slake stigninger. Våtmark og myr er sårbar natur som ikke bør belastes med inngrep.

Velkommen til marka!

- de vanskelige startpunktene og overgangsområdene

Den fysiske utforminga av innfallsportene til marka, der store og små stier og løyper tar inn, utfartsparkeringsplasser osv. krever omtanke og planlegging. En ønsker å vise fram at nå står du ved inngangen til et attraktivt markaområde. En vil informere og synliggjøre og lede folk naturlig inn i marka – også de som ikke er så kjent. Turfolket skal ønskes "Velkommen til marka!", samtidig som en skal tydeliggjøre at stier og turveger ikke er for bilkjøring.

En målestokk på om en har fått til gode løsninger, er at disse i stor grad fungerer selvinstruktivt, at folk på egen hånd finner fram og tar i bruk området slik en ønsker at de skal gjøre det. En unngår behov for mye skilting, sammenblanding turgåere og biltrafikk osv. Gode funksjonelle løsninger er ofte også vakre og godt naturtilpassete løsninger.

DER STIEN TAR AV

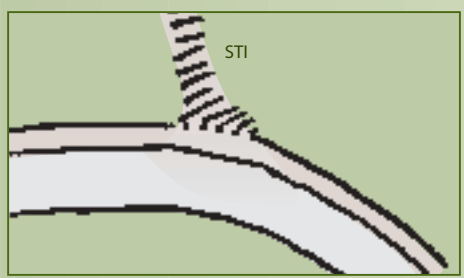


Skilt viser hvor hovedsti tar av og hvor du kan komme hvis du følger den.



Mindre stier som fører inn i marka og ikke skiltes kan f.eks. synliggjøres med en lett gjenkjennelig stolpetype av enkel standard. Stolpen viser at det fører fram å følge denne stien og at dette f.eks. ikke bare er en blindsti inn til nabolagets hageavfallssted. Samme type stolpe kan også godt brukes til å tydeliggjøre snarstier i byggesonen.

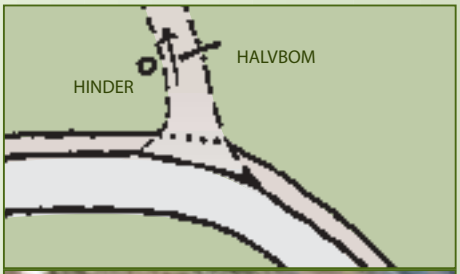
NÅR BILKJØRING INN PÅ TURVEGER OG STIER SKAL HINDRES



Velg fysiske løsninger som gjør det opplagt at dette er en sti eller turveg og at den ikke er for bilkjøring. Både trafikkreglene og lov om motorisert ferdsel i utmark og på vassdrag gjør det klart at kjøring på stier og turveger ikke er tillatt.



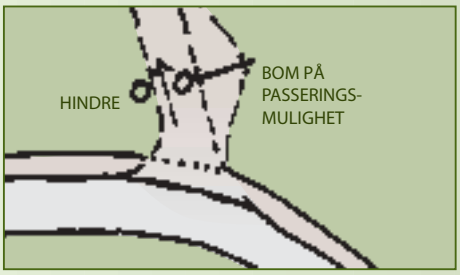
Bruk skilt dersom dette likevel er nødvendig. Det kan brukes godkjent oppsatt trafikkskilt med motorisert ferdsel forbudt eller opplysningskilt som klargjør at dette er tursti, turveg eller løype.



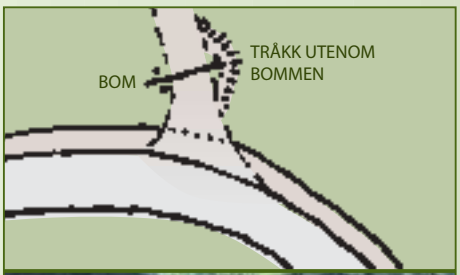


Fysiske hindre som bommer kan bli nødvendig dersom bilkjøring innover stier og turveger blir et problem. Når slike løsninger brukes, må en sørge for å velge løsninger som ønsker turfolket inn, slik at bare bilkjøring avvises.

Halvbommer brukes i mange boligområder og kan utformes naturvennlig for bruk i marka.



Dersom helbom nyttes, bør denne settes på et sideløp av vegen, så turfolket slipper gjennom rett fram.





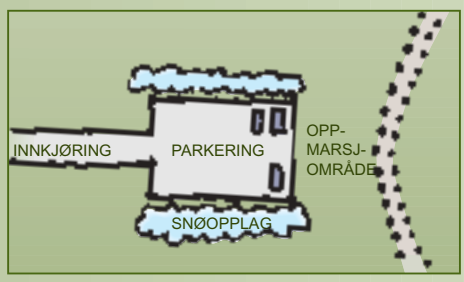
Bommer som sperrer i hele turvegens bredde er en enkel løsning å velge. Men den hindrer både bilkjøring og turgåere og gjør at turgåere må ta seg fram rundt bommen. Det finnes gode alternativer til dette.



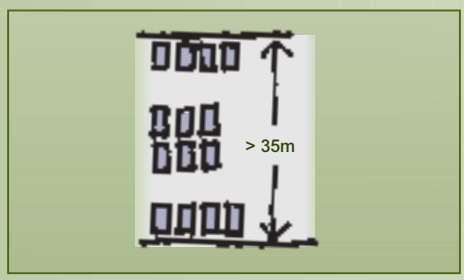
Med et skilt som varsler at bomme stenges uten varsel, kan bommen periodevis holdes åpen når dette er praktisk for driftstrafikk. Det er viktig at bommen virkelig og jevnlig holdes stengt.

Når utfartsparkeringsplasser skal utformes

Foran i dette punktet er illustrert en idealisert innfallsport til marka der en utfartsparkeringsplass er kombinert med bruken for skoler, idrettsområde osv. Men det vil ofte også være behov for å etablere eller videreutvikle spesielle utfartsparkeringsplasser ved innfallsporter til marka.



Utform parkeringsplassen slik at den har kontakt med kjørevegen på ene sida og sti- og løypenettet på den andre. For skibruk bør det være et "oppmarsjområde" mot løypesystemet. Det bør være plass for snøopplag på sidene av plassen og ikke fylles opp snø på oppmarsjområdet.



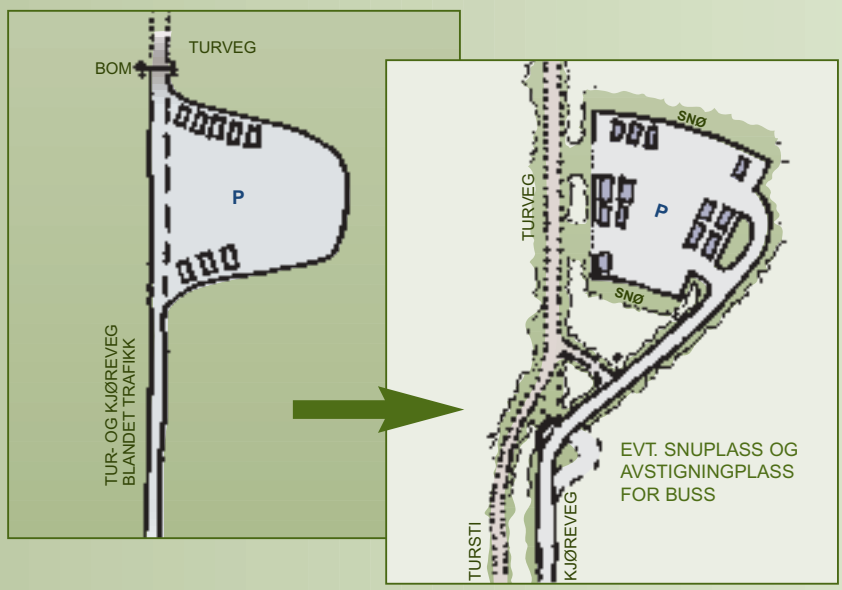
Erfaringsmessig er den største bredde på en parkeringsplass som skal fungere selvinstruktivt uten oppmerking, av to parkeringsrekker mot sidene og to motstående på midten, bredde minst 35 meter.



Store parkeringsplasser bør underdeles og tilpasses til terrenget, så de ikke framstår som svære åpne arealer og utnyttes effektivt. Det bør avsettes vegetasjon og tas opp høgdeforskjeller mellom de ulike delene. Lokale forhold bør utnyttes til å få til gode tilpassete løsninger.

En bør tilstrebe et godt grusdekke på plassene som gror til med gras.

BEHOVET FOR Å GJENNOMGÅ GAMLE LØSNINGER



Mange steder er parkeringsplasser utvikla over lang tid, og det kan være stort behov for å forbedre forholdene. Når vegen inn i marka skal være turveg og bilkjøring bare skal tillates for driftstrafikk, bør en velge løsninger som naturlig fører biltrafikken inn på parkeringsplassen, fører turgåere inn i marka uavhengig av biltrafikken, unngår å blande turgåere og biltrafikk og skjermer parkeringsplassen fra omgivelsene med vegetasjon eller terrengformer.

best mulig. Kollektivtilbudet i helgene er særlig viktig. Buss- eller baneholdeplasser bør ligge mest mulig direkte til markaatkomstene.

Tilbudet av parkeringsplasser:
Det bør være gode muligheter for parkering ved flere atkomster til marka. Selv om mulighetene for parkering vanligvis er godt dekket opp, bør en gjennomgå parkeringsbehov og -muligheter. En bør generelt se på mulighetene for flerbruk av parkeringsplasser, f.eks. knytta til skoler og forsamlingshus og idrettsområder for å sikre en fornuftig utnytting av parkeringsarealer.

Ferdselspresset på sårbare naturområder kan ofte dempes ved å begrense parkeringsmulighetene.

Utviklinga av innfallsportene:
Innfallsportene til marka bør utvikles som attraktive startsteder. Innfallsportene vil i stor grad allerede være etablert. Men utforming, tilrettelegging og tydeliggjøring kan ofte være mangelfull. Det kan også være ønskelig å etablere nye atkomster til marka f.eks. der etablerte eller planlagte turdrag gjennom byggesonen når marka, der det kan bygges ut parkeringskapasitet eller der muligheter finnes for sambruk av parkeringsplasser, f.eks. ved skoler, forsamlingslokaler, butikker osv. og der det kan etableres holdeplasser for kollektivtransport eller når nye bydeler og boligområder bygges ut. Dette er forhold som bør gjennomgås i analysen.

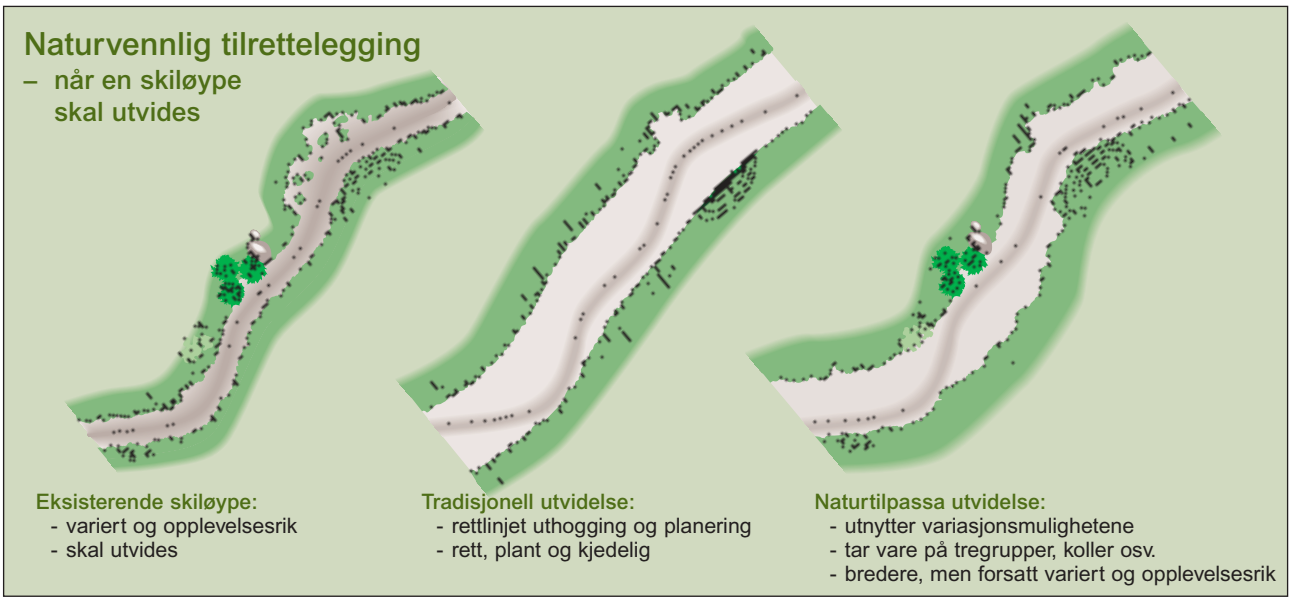
En bør søke etter muligheter for å utvikle forholdene for ulike aktiviteter ved noen av markaatkomstene. Det kan være leikebakker for aking og ski, natursti, naturbasert hinderløype osv. Ved noen av innfallsportene bør det også kunne utvikles arealer med plass til f.eks. barneskirenn, skikurs og de bør kunne være startsteder for mindre terreng- og o-løpsarrangement. Innfallsporter som generelt er lett tilgjengelige, ligger til skoler eller forsamlingshus osv. vil være mest interessante for slik utvidet funksjon. I en analyse bør en gå gjennom hvordan slike behov er dekket opp og muligheter utnyttet.

Sammenhenger innen og mellom markaområder

I de fleste markaområder vil det være sammenhenger mellom og innen områder som er avgjørende for å nå inn til områder, for å kunne utnytte delområder i sammenheng og for å få til en god variasjon i turmuligheter, lange og korte turer osv. I en analyse bør en se på om det kan oppnås forbedringer ved å utvikle, synliggjøre og informere om sammenhenger.

Inndelinger, hindre og barrierer

Det vil gjerne være områder innen eller ved markaområdene som har redusert tilgjengelighet pga. av ulike typer virksomheter som hyttebebyggelse, skytevirksomhet, drikkevannsrestriksjoner, massetak, idrettsanlegg osv. Det er viktig å gjennomgå forholdene i slike områder, ha kunnskap om virksomhetene og vurdere behovet for å gjøre tiltak. En bør se på om en gjennom omlegginger av virksomhetene kan bedre forholdene, f.eks. ved å få opprettet sammenheng i sti- eller løypesystemet, åpnet delområder for aktiviteter osv. Når det likevel er grunnlag for omlegginger innen virksomhetene, bør en se på muligheter for å få frigjort arealer, f.eks. i forhold til virksomheter innen forsvaret, omlegginger av vannforsyning osv. Se punktet 6.5 Hytter og boligbebyggelse, ulike typer virksomheter, forsvarets anlegg, drikkevannsforsyning osv.



Illustrasjonen er hentet fra DN-håndbok 3-1993 Naturvennlig tilrettelegging og tilpassing.

Differensiert stinett

Det som kjennetegner friluftslivets turmønster er at folk gjerne har ett eller flere steder som mål for turen og at de går fram en veg og tilbake en annen. Turens lengde varierer mye. Tilrettelegging for turer bør ivareta muligheter for korte og lange turer med gjennomgående standard på sti- og løypenett, f.eks. med tørr stistandard, preparert, ikke for krevende løyper osv. Tilrettelegginga for en idrett som langrenn skiller seg fra friluftslivets ved at det for trening og konkurranser ønskes rundløyper med lengder i faste intervaller.



Det bør være **hovedstier** i viktige turdrag i grønnstrukturen og som hovedforbindelser i nærturområdene i marka. Hovedstinettet vil bestå av en kombinasjon av gamle stier og ferdselsveger og nyanlagte strekninger og forbindesler. Hovedstinettet bør nå inn til og være forbindelser mellom viktige turmål inne i marka, bl.a. de nære bevertningssteder. Hovednettet bør være tørt og ha god jevnhet. Men det bør fortrinnsvis være mjukt å gå på, variert, ikke unødvendig bredt, være godt tilpassa terrenget og anlagt slik at det gror fint til. Deler av hovednettet bør være tilpassa barnevognbruk, og i noen nærområder bør det være sammenhenger for bruk av rullestol. Det bør skiltes mellom viktige passerings- og målpunkter. I praksis vil ulike typer veger i marka utgjøre deler av hovedstinettet og bør derfor utformes slik at de ivaretar de opplevelseskvaliteter som folk søker på markaturer.

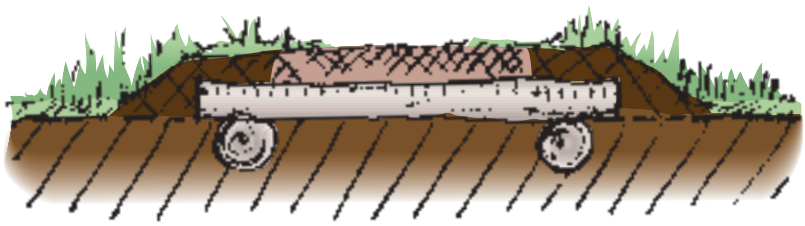


Det bør være et godt nett av **naturgåtte turstier** både i nærområdene og innover i marka. De bør bl.a. gi forbindelser til turmål som topper og bevertningssteder inne i marka. Disse stiene vil i stor grad bestå av de gamle stiene i marka skapt av folk og dyr, men også av nyanlagte strekninger og forbindelser. Turstiene bør mange steder danne supplerende eller alternative ruter til hovedstiene. De bør legges slik i terrenget at de normalt holder seg tørre og slik at vedlikeholdsbehovet blir begrenset. Våte partier må forsterkes. Deler av nettet bør skiltes som supplement til hovedstiene.



Nettet av anlagte hovedstier og naturgåtte turstier danner et tilrettelagt stinett som de aller fleste vil følge. En har gjennom en slik tilrettelegging oppnådd en kanalisering av turferdselen som gjør at marka kan tåle stor bruk. Nettet av **småstier og tråkk** skapt av ferdsel fra folk og dyr er viktig for dem som vil gå i marka utenom de tilrettelagte stiene. Det er viktig at en målretta ivaretar mulighetene utenom ved konkret å ivareta åpne drag i terrenget ved skogplanting og ved rydding. Det bør foreligge en detaljert kartlegging av småstinett og åpne drag i skogen for de mest brukte deler av marka som grunnlag for skogsdrifta.





Kavlesti over myr. Langsgående stokker med tverrlagte stokker lagt tett på tvers. Myr og fastere masse lagt oppå. Stien vil sige ned og treverk ligge konstant vått nede i myra, så det ikke råtner.

Ved anlegg og vedlikehold av stier og løyper og innretninger som bruer over bekker og klopper over myrer bør det i størst mulig grad brukes materialer og løsninger som gjør at tilrettelegginga blir vakrere ved lang tids bruk og ikke gir skjemmende sår og forsøpling ved mangelfullt vedlikehold. Gode, gamle vegbyggingsteknikker over myr er litt omfattende å anlegge, men gir varige, vakre løsninger som raskt gror fint til. Ved forfall, dersom stien går ut av bruk, blir det vakre minner om tidligere tids stier og de går etter hvert helt tilbake til naturen.



Det er ofte ikke størrelsen på hyttene som avgjør om bebyggelsen virker avvisende i forhold til turferdsel. Hyttene kan være små, få og ligge spredt, men turfolk opplever likevel området som privatisert og ser ikke på området som aktuelt å bruke. En tilrettelagt og skiltet stiforbindelse gjennom området kan bidra til å "invitere" turfolk gjennom. En bedre markering rundt hyttene av begrensete private områder, f.eks. ved oppsetting av lave gjerder, kan også bidra til at turfolk ikke opplever at de blir avvist, men tar i bruk områder med spredt bebyggelse som en del av marka.

Gjennomgang av sti- og løypenettet

Et tilrettelagt sti- og løypenett er viktig for å ha varierte muligheter for turgåing, for å nå badeplasser, fiskeplasser og andre aktivitets- og oppholdsområder osv. Nettet med turveger, stier av ulike standarder, noen opparbeidet, andre dannet av dyr og menneskers tråkk, og ulike typer skiløyper er vanligvis kommet til over en lang tidsperiode. Det knytter seg en lang historie til systemet.

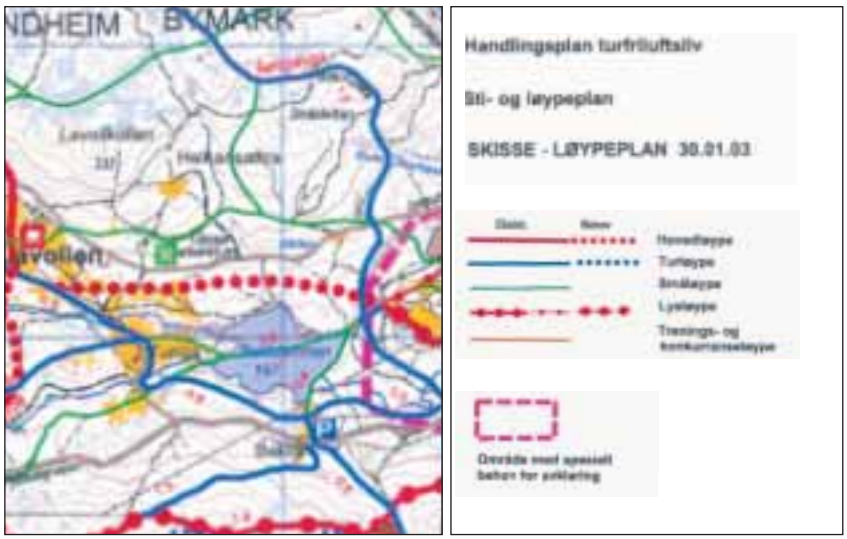
Selv i områder med et veletablert nett der en ikke opplever noe behov for endringer, bør en gjennomgå hvordan nettet fungerer for ulike brukergrupper, med ulike forutsetninger, til ulike årstider, tider på døgnet og for ulike typer turer. Gjennomganger av sti- og løypenettet må gjøres på grunnlag av god kunnskap om nettet. Ofte vil orienteringskart utgjøre det beste utgangspunkt for en gjennomgang. Et viktig grunnlag vil også være kunnskap om brukergrupper, befolkningsunderlag osv., som gjennomgått i punktene Nærhet til marka og Atkomster og innfallsporter under 6.1.2 Markaområdene. Det kan være hensiktsmessig å ta gjennomgangen av turforbindelsene i grønnstrukturen og ferdselsmuligheter etter stier og veger i tilgrensende jordbrukslandskap med i en sti- og løypegjennomgang som en felles oppfølging for grønnstrukturen, marka og det by- og tettstedsnære kulturlandskapet.

Slike analyser vil både bidra til å identifisere behovet for å styrke og utvikle overordna sammenhenger og sammenhenger på mer detaljert nivå. En bør kunne påvise grunnleggende mangler ved tilrettelegging fra bydeler eller boligområder og at det foreligger muligheter som ikke er utnytta for en bydel med dårlige forhold. En bør også se på om det er gode rundtursmuligheter av varierende lengde og letthet, jevnhet, tørrhet osv. med utgangspunkt i bydeler og boligområder og for ulike startsteder og innfallsporter til marka. En bør se på opplevelseskvalitetene for sti- og løypenettet som grunnlag for å forbedre dette gjennom omleggingar eller utbedringer. Kunnskap om lokale forhold innen jord- og skogbruk, naturmiljø sårbart for forstyrrelser, slitasjesvake områder, nedslagsfelt for drikkevatn med restriksjoner osv. vil også være et viktig grunnlag for gjennomgangen og vil kunne begrunne omleggingar.

Det vil vanligvis ikke være hensiktsmessig innen selve markaplanarbeidet å foreta en detaljert gjennomgang av tilrettelegginga. I markaplanen bør en begrense seg til å gjennomgå hovedstrukturen som grunnlag for å sette opp mål og rammer for:

- sti- og løypenettet generelt (standarder, sammenhenger, kvalitetskrav osv)
- hvor innsatsen bør settes inn for konkrete forbedringer, styrking av sammenhenger osv,
- hvilke delområder (bestemte inngangsporter, områder med spesielle kvaliteter eller der samordningsbehovet er stort) eller brukergrupper (forhold for bevegelseshemma, forhold for fotturer om vinteren osv) som bør gjennomgås nøyere i oppfølgende planlegging og
- administrativ oppfølging og ansvar for oppgaver i marka.

Mål og rammer for sti- og løypenettet i markaplanen bør ligge på det nivå som kommunen mener er det rette for den politiske styring. De må samtidig utgjøre et egnet grunnlag for mer detaljert arbeid og prioriteringer i en sti- og løypeplan og forvaltninga av sti- og løypenettet. Det vil være opp til kommunen om en også vil velge å behandle en sti- og løypeplan politisk, eller om



Selve markaplanen bør i de fleste tilfeller bare angi hovedstrukturen for tilrettelegginga av stier, løyper osv. og angi hovedrammer for videreutvikling og forvaltning. Retningslinjer for den praktiske forvaltning, konkretisering av nye tilretteleggingstiltak osv. må fastlegges gjennom et oppfølgende sti- og løypeplanarbeid. Kartet er en skisse i diskusjonen om videreutvikling av skiløyper i Trondheimsmarka. Se også illustrasjon til punkt 5.2 om sti- og løypestandarder.



Gamle plasser i marka kan sikres godt vedlikehold og markatilknytta bruk, og områdene rundt kan holdes tilgjengelige som deler av marka ved å gi dem funksjon som bevertningssted, sted for friluftslivsorganisasjoner, skoler o.l.



I analysen bør en gjennomgå hvordan forholdene er for bading og fisking i vassdrag og vatn.

en slik plan ses på som et administrativt verktøy som grunnlag for forvaltninga. Uansett bør gjennomgangen av sti- og løypenettet inngå som en del av grunnlaget for rullering eller videreutvikling av markaplan.

Det er en erfaring at en analyse av tilrettelegginga må bygge på relativt detaljert kunnskap om eksisterende tilrettelegging, bruk og forhold det er viktig å ta hensyn til, selv om den skal danne grunnlag for overordnete mål og rammer og en forutsetter oppfølgende planlegging for temaet. Særlig viktig vil utdypende kunnskap være der det f.eks. er krevende topografiske forhold eller kompliserte grunneierforhold.

Naturvennlig tilrettelegging

Gode råd om tilrettelegging er gitt i DN-håndbok 3-1993, *Naturvennlig tilrettelegging* og 5-1994, *Gamle veger og vegfar*. Kulturdepartementets og DNs håndbok *Stier, løyper og turveier*, Universitetsforlaget 1991 og Den norske Turistforenings *Merkehåndbok* anbefales også.

Annen tilrettelegging

Markaområdene vil ha ulike tilbud når det gjelder badeplasser, tilrettelegging for fiske, rasteplasser, bevertningssteder osv. som også bør gjennomgås. Ofte kan det være hensiktsmessig å knytte alle eller noen av disse temaer til gjennomgangen av stier og løyper. Det kan bl.a. gjelde for bevertningssteder, rasteplasser, badeplasser i ferskvatn og andre målpunkter for turfriluftslivet. Tilrettelegging for fiske kan være et eget oppfølgingspunkt eller naturlig å knytte til en oppfølgende plan for vassdrag hvor også avveininger f.eks. i forhold til drikkevannsforsyning og bading er med. En markaplan bør ha med en enkel gjennomgang av temaet som grunnlag for fastleggelsen av mål og rammer for fiske i marka.

6.1.5 Potensiell bruk og nye områder

Det bør gjøres en gjennomgang av potensiell bruk av marka og muligheter for å utvikle nye områder som deler av marka:

- Potensialet for økt bruk
- Nye områder

Potensialet for økt bruk

Med utgangspunkt i gjennomgangen av punktene foran, bør det klargjøres mulighetene for økt bruk av marka. Økt bruk kan knyttes til bedring av tilrettelegginga i bestemte områder. Det kan gjelde tiltak for å styrke tilrettelegginga ved nye bydeler eller boligområder, ved å opparbeide manglende turforbindelser inne i marka eller mellom delområder av marka osv.

Økt bruk kan også oppnås gjennom generell satsing på å bedre forholdene i nærområdene av marka, ved å fjerne hindre og etablere funksjonelle sammenhenger i turnettet for bestemte brukergrupper, som f.eks. rullestols- og barnevognsbrukere, ved å utvikle særlig attraktive rasteområder eller turmål, ved å foreta en oppjustering av tilrettelegginsstandard eller opplevelseskvaliteter i bestemte områder eller gjennom generelle informasjonstiltak. Områder som folk opplever som vanskelig å ta seg fram gjennom, kjedelig, skyggefullt, forsøplet el.likn., kan ofte ved et sett med enkle, samordnete tiltak utviklet slik at de framstår som attraktive områder.

Når det gjelder tilretteleggingstiltak som tiltak for å øke bruken av markaområdene, viser vi til 6.1.4 Tilrettelegging, atkomster og sammenhenger.

Også arrangementer og informasjonstiltak overfor bestemte grupper som barnefamilier, eldre mennesker, grupper med annen kulturell bakgrunn osv., kan bidra til økt bruk av marka og til aktivisering av særlig viktige grupper.

Når det gjelder undersøkelser av potensiale for økt bruk, viser vi til ramme under 6.1.3 om "Friluftslivsundersøkelser for marka".



En naturidyll i nærmarka. Ved å forbedre og synliggjøre mulighetene i nærturområdene kan mange bli oppmerksom på hvor lettvint og attraktivt det er å komme seg ut i marka.

Nye områder

Ved mange byer og tettsteder er det større og mindre naturområder eller naturinnslag i kulturlandskapet som ikke fungerer som eller oppfattes som markaområder, men som kan utvikles til nye deler av markaområdene. Særlig viktig er det å søke etter slike muligheter der det er knapphet på markaarealer, som i byer og tettsteder som ligger i områder som domineres av jordbrukslandskap. Men også for byer og tettsteder som har bra med markaarealer bør det sikres og utvikles nye områder som kan styrke forholdene for friluftslivet nå og i framtida.

Vi viser ellers til punktet 6.1.2 Markaområdene, og særlig "Markas størrelse, form og beliggenhet".



Ikke alle boligområder og bydeler har tilrettelagte markaområder nær ved. Men mange steder finnes det nære naturområder som kan bli attraktive markaområder gjennom tilretteleggingstiltak.

6.2 Tema: Miljøverdier

Analysen av miljøverdiene skal utgjøre et faglig grunnlag for å forvalte og ivareta verdiene, for hvordan en bør utvikle tilrettelegginga for friluftsliv slik at en oppnår en ønsket kunnskap om, bruk av og tilgjengelighet til verdiene og for at verdiene skal bli tatt hensyn til ved ulik bruk av marka.

Naturen utgjør hovedrammen for friluftslivet. I arbeidet for å ivareta forholdene for friluftslivet er det derfor helt grunnleggende å forvalte naturmiljøet – det biologiske mangfold – slik at det bidrar som opplevelsesverdi nå og for framtidas generasjoner. Menneskepåvirka innslag i naturen, kulturmiljøene og de enkelte kulturminnene, utgjør viktige verdier for friluftslivet. Kulturmiljøet bidrar til en historisk forankring og er viktige opplevelsesverdier. Jordbrukslandskapet utgjør de fleste steder viktige områder for friluftslivet og godt ivaretatte kulturlandskap bidrar til gode opplevelser. Landskapsbildet utgjør den estetiske omgivelsesrammen. Fravær av uønsket støy og annen forurensning er viktig for friluftslivet.

I tillegg til tematiske kartlegginger av biologisk mangfold, kulturminner, landskapsbilde og forurensningsforhold, kan det også kartlegges områder, steder eller strekninger som oppleves som særlig viktige av et utvalg aktive friluftslivsutøvere. Et utvalg brukere kan spørres f.eks. om hvilke områder, steder eller strekninger som de setter særlig pris på eller som er viktig for deres vanligste friluftslivsaktiviteter.

Enkeltområder, objekter og sammenhenger i marka vil representere spesielle miljøverdier som må forvaltes og ivaretas særskilt.

Samlet vil gjennomgangen av miljøverdier gi kunnskap om steder, områder eller forekomster som bør ivaretas særskilt gjennom informasjon, vern eller andre spesielle tiltak, som bør tas hensyn til ved tilrettelegging av marka for friluftslivet, innen skogbrukets virksomhet osv., men også hva som bør utvikles og tas i bruk som attraksjoner i marka og hva som bør skjermes eller ikke bør gjøres allment kjent gjennom informasjon og tilrettelegging.

Vi viser ellers til 6.1.2 Markaområdene, punktene Verdier og opplevelseskvaliteter og Tilgjengelighet til og påvirkning av miljøverdiene.

Som grunnlag for skogbruksplanlegginga foretas det også miljøregistreringer, bl.a. av biologisk mangfold og kulturminner. Disse registreringene skal primært være kunnskap som knyttes til driftsplanlegginga for skogeierne. I markaplanlegginga bør en søke å få tilgang til og nyttiggjøre seg denne kunnskapen.

Naturmiljø – biologisk mangfold

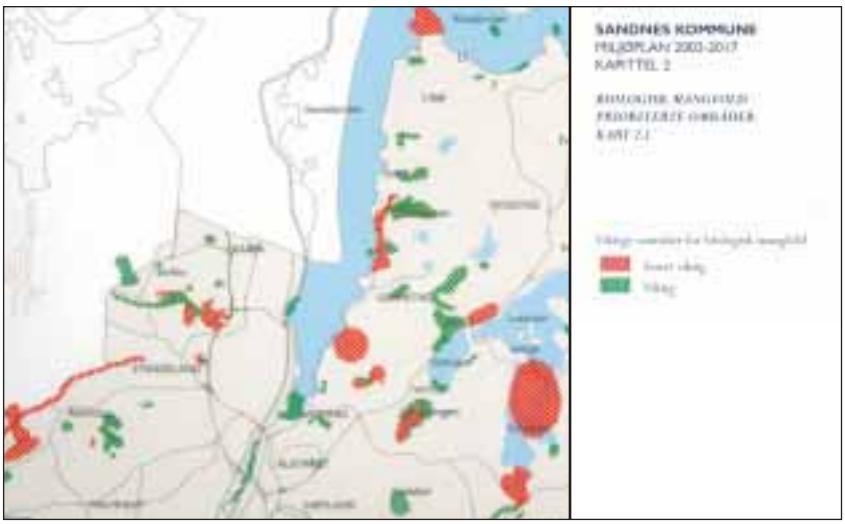
De aller fleste byer og tettsteder ligger ved sjø eller vassdrag, mange ved elveutløp. Dette er områder som gjerne i utgangspunktet har hatt meget store naturverdier og en del verdier er også ofte i behold. Det kan være biologisk mangfold som har stor verdi fordi det er sjeldent eller trua. Den viktigste betydninga av naturmiljøet ved byer og tettsteder vil likevel vanligvis være som opplevelsesverdi knytta til friluftsliv og annen bruk av naturen.

I de by- og tettstedsnære markaområdene vil det vanligvis være mye kunnskap om naturmiljøet. Opplegget for kartlegging og verdisetting av biologisk mangfold, jf. DN-håndbok 13 – 1999 "Kartlegging av naturtyper - verdisetting av biologisk mangfold" skal både bidra til å gjøre tilgjengelig eksisterende kunnskap og innhente ny for å ivareta en god kartlegging av naturmiljøet i kommunene og en verdisetting av de viktigste områdene. Også kartlegginga av miljøverdier som gjøres som grunnlag for skogbruksplanlegginga vil utgjøre en viktig kilde til kunnskap om det biologiske mangfold.

Gjennom den kommunale kartlegginga vil en identifisere enkeltområder og -sammenhenger i marka som er særlig viktig å ivareta. Men en analyse av naturmiljøet i en markaplan bør også baseres på kartlegginger av hva som utgjør viktige opplevelsesverdier og attraksjoner for friluftslivet, for skolers og barnehagers bruk av naturen osv. Det kan være områder eller forekomster i marka som kanskje ikke har så stor "vitenskapelig" verdi, men som er viktig for folk som ferdes i marka, som f.eks. særlig vakre hvitveisenger, steder der en jevnlig kan oppleve elg og rådyr, særlig vakre eller spesielle trær osv.

Det kan også være nyttig å foreta en gjennomgang av opplevelseskvalitetene i markaområdenes ulike naturtyper som en del av markaplanlegginga som grunnlag for mål og rammer for tilrettelegging og skogforvaltning knytta til delområder eller soner. Markslagskartlegginga som foreligger som grunnlag for landbruket kan brukes som utgangspunkt.

Analysen av naturmiljø og naturtyper bør også si noe om hvilke deler av marka som er velegnet for å ta imot mye ferdsel og hvilke som bør skjermes pga. slitasjesvakhet eller annen sårbarhet. I en analyse må en vurdere hvilke enkeltområder som bør skjermes i for-



Som grunnlag for markaplanlegginga er det viktig å vite om områder med verdifullt biologisk mangfold. Illustrasjonen viser verdisettinga av biologisk manfold for en del av Sandnes kommune, Se ***www.dirnat.no****, TEMA, DYR OG PLANTER, KARTLEGGING OG OVERVÅKING, KARTLEGGING. Det er også viktig å vite om naturområder med særlig opplevelsesverdi for friluftslivet.*



Gammelskogen kan ha store naturverdier og er samtidig en skog som er åpen og fin å gå tur i og gir rike opplevelser.



For markaområder der terrengslitasje kan være et problem, bør kartlegging av slitasjestyrke foreligge som grunnlag for markaplanlegginga. En grovoversikt over slitasjestyrke kan gjøres på grunnlag av markslagskart. En slik kartlegging bør suppleres med en konkret registrering av områder med slitasjeskader fra ferdsel.

hold til ferdsel og bruk og hva som bør gjøres kjent og tilgjengelig gjennom informasjon og tilrettelegging. Slike vurderinger bør danne et nyttig grunnlag for de mål og rammer som skal fastlegges for bl.a. tilrettelegging i marka knytta til ulike delområder eller soner.

Kulturminner og kulturmiljøer

Kulturminner og kulturmiljøer kan være historiefortellende innslag som gamle plasser, dammer, ferdselsveger osv. Mange steder utgjør de store opplevelsesverdier for friluftslivet og har et potensiale for tilrettelegging og aktiviteter. Nær byer og større tettsteder er det minner etter mange typer virksomheter gjennom en ofte lang og variert utviklingshistorie. En analyse av kulturmiljøet i marka bør klarlegge hvordan gamle anlegg, bygninger og kulturlandskap bør forvaltes og vernes om, bl.a. hva som bør synliggjøres og utvikles, men også hva som bør skjermes i forhold til ferdsel og bruk.

Når en planlegger for tilrettelegging, er det viktig at kulturminneverdiene i området er kjent. Kulturminner fra før 1537, samiske kulturminner eldre enn 100 år og byggverk med opprinnelse fra perioden 1537-1649 er automatisk fredet. For å være sikker på å ha god nok oversikt over kulturmiljøverdier, og hvordan disse bør forvaltes, bør den lokale, evt. også regionale kulturminnemyndighet (fylkeskommunen og Sametinget), kontaktes.

Ofte utgjør gamle ferdselsveger en grunnstamme i stinettet. En analyse av gamle ferdselsveger utgjør et viktig grunnlag for arbeidet med tilrettelegging av stier og løyper. Gamle ferdselsveger som har gått ut av bruk kan utgjøre viktige nye forbindelser. De ligger ofte godt i terrenget, går på god grunn og det kan være knyttet hevdvunnete rettigheter til ferdsel og derved også til opprettholdelse av dem.

Gamle skogshusvære og gårdsanlegg har ofte en lang historie. I de fleste tilfeller bør det inspireres til videre drift av gårder i marka. De utgjør noen steder utfartsmål og bevertningssteder i marka. En måte å verne om slike anlegg og samtidig gjøre områdene rundt dem tilgjengelige, kan være å utvikle dem til steder for skoler, barnehager eller organisasjoners bruk av marka. De bør også være aktuelle dersom en ønsker at nye bevertningssteder skal etableres.

Rester etter gammel bebyggelse, mølleanlegg, gruvevirksomhet, gamle dammer osv. utgjør viktige attraksjoner i marka. Det er ikke bare svært gamle kulturminner det er viktig å ivareta. Også strøk med intakt eldre hyttebebyggelse og anlegg eller spor etter okkupasjonen av Norge mellom 1940 - 45 vil være viktige når minner fra ulik bruk av markaområdene opp gjennom historien skal ivaretas.

Noen attraksjoner bør gjøres tilgjengelig med sti fram til eller forbi og de bør merkes med informasjonsskilter. Andre bør bare gå fram av kart eller andre informasjonskilder og være en utfordring å finne fram til for de særlig interesserte.

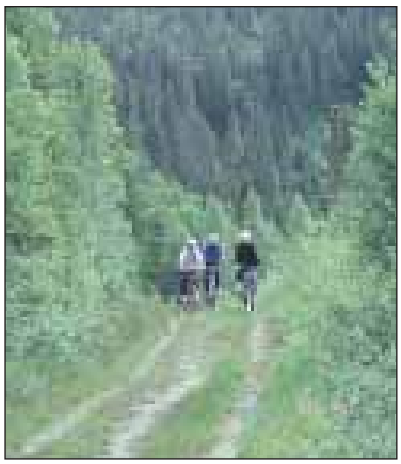
Når en bygning eller et anlegg går over fra å være et uønsket "inngrep" til å være et positivt opplevd kulturminne, er vanskelig å definere. Skal et historisk anlegg gi positive opplevelser for folk som bruker marka, er det viktig at området er tilgjengelig, at anlegget er godt tilpasset omgivelsene, at et opprinnelig miljø rundt er bevart osv.

Det kan også være et poeng at anlegget ivaretar en funksjon som folk forstår samfunnsnytten ved. En reguleringsdam i et vassdrag som skal ivareta vannforsyninga blir f.eks. lettere opplevd som noe positivt når den er vakkert utført, godt tilpasset, ferdselsmuligheter er ivaretatt ved at sti er tilrettelagt over demningen, vannstandsreguleringa tar hensyn til skiløyper over vatnet osv. Motsatt vil dammen bli opplevd som et "inngrep" hvis dammen er stygt utført, en dårlig tilpasset driftsveg fører inn til den eller det ikke ivaretas passeringsmuligheter. Det samme vil være tilfellet med andre anlegg og bygninger.

Landskapsbilde

Marka er de fleste steder en viktig landskapsestetisk ramme for byen. I tillegg er marka inndelt i ulike landskapsrom og inneholder karakteristiske eller særlig synlige landskapsformer. Også de dystre, mørke eller dramatiske deler av markaområdenes landskap er viktig for folks opplevelse. Både det som danner helheten og de enkelte delområdenes kjennetegn er viktig å ivareta og evt. å videreutvikle.

For noen byer og tettsteder vil det allerede foreligge vurderinger av landskapsbilde enten knytta til generell kommuneplanlegging eller til større utbygginger som er planlagt. Disse vil ofte også ta for seg markaområder og kulturlandskap som ramme rundt de bebygde områdene. For selve markaområdene vil slike vurderinger sjelden finnes fra før.



Den tidligere gamle kjørevegen gjennom marka er stengt for kjøretrafikk, har fått et trivelig grodd preg og er blitt en attraktiv turveg. Som kjøreveg brukes denne nå bare til tømmertransport på snøføre.

Som et minimum bør det foretas forenkla landskapsbetraktninger som ledd i markaplanarbeidet. Det kan f.eks. gjelde synlighet av marka sett fra ulike deler av byen eller tettstedet og visuell kontakt med eller fjernhet fra byen og tettstedet fra ulike deler av marka. Det bør kartlegges områder som er særlig vakre og særprega eller landskapsestetisk viktige sett fra viktige områder og steder i marka. Det bør også gjøres landskapsvurderinger ved lokalisering av parkeringsarealer, ved plassering eller omlegging av kraftledninger og andre tekniske anlegg.

Landskapsanalyser bør også ligge til grunn for skogforvaltninga for å kunne



Ny utbygging kan "flytte" grensa for byggesonen sett fra marka. Synlighet av anlegg og utbygging sett fra marka bør være et viktig poeng når grensa mellom byggesonen og marka vurderes. Denne utbygginga flytta de nærmest synlige deler av byggesonen ca. 3 km inn mot marka.

ta stilling til skogområder som bør forvaltes spesielt f.eks. på grunn av synlighet og silhuettvirkning, som omgivelse til viktige områder eller steder i marka eller som nærområde til boliger. Ved vurderinger av nye eller omlegging av stier og løyper bør det gjøres vurderinger av utsikt, åpenhet og variasjon i landskapsopplevelser.

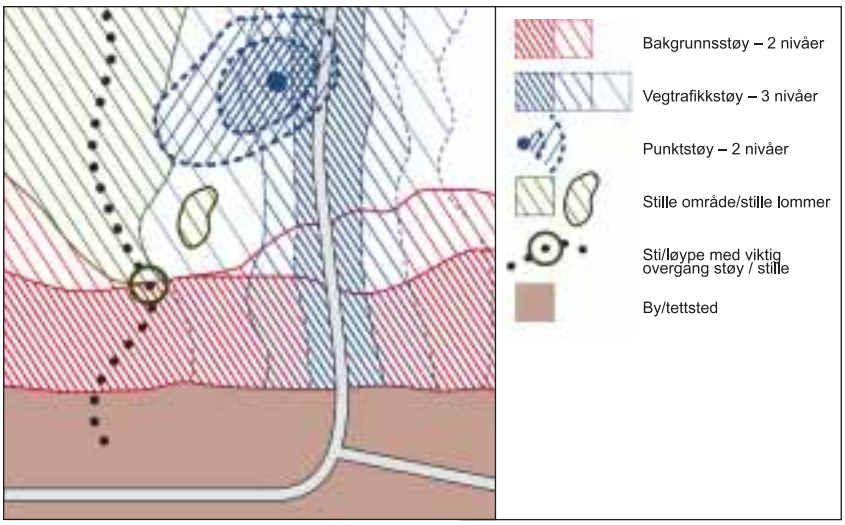
Skjemmende sår i forbindelse med opparbeiding av stier, løyper og skjemmende landskapsinngrep ved utvikling av idrettsarenaer eller som følge av tiltak i skogbruket utgjør negative opplevelser for dem som driver friluftsliv. Det kan være aktuelt å fastlegge forutsetninger om landskapstilpassing og rask istandsetting i de mål og rammer som markaplanen eller oppfølgende planlegging trekker opp.

I alle deler av landet har vi en høst- og vinterperiode med lange mørke kvelder og netter. Det bør derfor generelt gjøres analyser av synlighet og landskapsvirkning i nattlandskapet ved planlegging av f.eks. lysløyper og idretts- og aktivitetsanlegg som alpin- og hoppbakker som skal ha eller en kan påregne kan få belysning. En må vurdere hvor det er akseptabelt å lokalisere slike anlegg ut fra nattlandskapet og evt. hvordan anleggene bør tilpasses.

Også i forhold til valg av utviklingsretninger for byen eller tettstedet og utbyggingsform kan det være viktig hvordan ulike aktuelle utbyggingsområder er eksponert sett fra marka. Dersom et nytt aktuelt utbyggingsområde "flytter" grensa for hva som er synlig bebyggelse sett innenfra marka, bør det være en kunnskap som er kjent når beslutninger skal tas om utbygginga.

Stillhet

Stillhet og ro er miljøverdier som vi gjennom undersøkelser vet at markabrukere verdsetter svært høgt. Kontrasten



Stillhet, fravær av uønsket lyd, er viktig for markaopplevelsen. Fire faktorer vil normalt påvirke opplevelsen av stillhet:
- *bakgrunnsstøy fra byen eller tettstedet*
- *støy fra veger i marka som er åpne for biltrafikk*
- *støy fra virksomheter i marka (massetak, høyttaler på idrettsanlegg osv.)*
- *flystøy (overflygingsruter for rutefly og helikoptre og småfly)*

Luftfuktighet, vindforhold og årstid (snødekke, vegetasjon/trær) vil påvirke støy-/stille-opplevelsen.

er stor mellom byens eller tettstedets støy og hektiske liv og den ro en skal kunne oppleve i marka. Å få oppleve stillhet og ro er en hovedverdi for friluftslivet – en viktig grunn til å drive friluftsliv.

En gjennomgang av stillhet som opplevelseskvalitet bør både omfatte støynivået fra byen eller tettstedet og trafikkårer, flystøy fra ut- og innflyging fra flyplasser, støy fra massetak og knuseverk osv. som påvirker markaområdene utenfra, men også støykilder innen markas grenser, som trafikken på bilveger, motorbåttrafikk, skytebaner, hundegårder, idrettsarenaer osv.

Kontrasten mellom stille, indre områder i marka og nærområdene som ofte er mer støyutsatt kan være en kvalitet som bør telle med når sonering for tilrettelegging skal fastlegges. En må også ta støyspredning med i vurderinga ved lokalisering av idrettsanlegg som alpinanlegg og hoppbakker, som baserer seg på høyttaleranlegg hvor lyden vil bære mye lenger enn til selve arenaområdene. Også biltrafikk og motorisert ferdsel fra drift og preparering bidrar til at slike anlegg tilfører støy til markaområdene rundt. En analyse av støy og stillhet bør også påvirke hvilke typer virksomheter i marka som fortsatt bør kunne videreføres her og hvilke som det bør legges vekt på at blir omplassert, nedlagt eller tidsbegrenset.

Renhet

I markaområdene forventer folk at vatnet skal være så rent i bekker, elver og vatn, at en skal kunne drikke det. Og en regner med at områdene ikke skal være preget av lukt og annen luftforurensning fra industrivirksomhet, knuseverk, avfallsbehandlingsanlegg, bilveger osv.

Kunnskap om forurensningskilder bør nyttes til å vurdere miljøpåvirkning i ulike deler av markaområdene og må bl.a. påvirke hva som bør aksepteres lagt ved eller i marka og hva en bør arbeide for flytting, nedlegging eller omlegging av.

Det stilles krav til støy og utslipp fra ulike virksomheter etter forurensingslovgivninga. Men de mål en bør ha for miljøtilstanden i markaområder, bør være høgere enn de minimumskrav regelverket setter, fordi folk i marka konkret søker gode miljøkvaliteter.

6.3 Tema: Jord- og skogbruk

Skogen utgjør en viktig miljøverdi i de aller fleste by- og tettstedsnære marka-områdene. Samtidig er skogen en viktig økonomisk ressurs. I markaområdene vil det ofte være gårdsbruk i aktiv drift og gammelt kulturlandskap.

Det er jordloven og skogbruksloven og øvrige rammebetingelser innen land-bruket som regulerer virksomheten i jord- og skogbruket. Driftsplanene i skog-bruket og landbruksplaner som er utarbeida i mange kommuner, utgjør det viktigste grunnlaget for hvordan skogbruket drives og hver skogeier praktisk legger opp sin drift av skogen. Miljøfaglige vurderinger skal ligge til grunn for disse planene. For å ivareta utfordringene overfor friluftslivet i den by- eller tettstedsnære skogforvaltninga, bør dette temaet gis spesiell oppmerksomhet i markaplanlegginga.

I marka, som i andre naturområder, er virksomheten innen jord- og skog-bruket regulert etter jordloven og skog-bruksloven. Tilskuddsordninger er etablert for å bidra til å fremme en ønsket ressursforvaltning og miljø-hensyn. Mange kommuner vil ha ut-arbeidet en landbruksplan som omtaler ressurser og strategier for hvordan kommunen skal ivareta sine oppgaver som landbruksmyndighet. Med utgangspunkt i den landbrukspolitiske virkemiddelbruken vil det også være etablert ulike andre planer og prosjekter som omhandler ressursforvaltning og miljøtiltak. Det gjelder skogbruks-planer eller miljøplaner for det enkelte bruk og f.eks. vegplaner. I tillegg vil det gjerne være slik at ressursene forvaltes etter retningslinjer ut over lov- og regelverk, slik som standarder for bærekraftig skogbruk, sertifiserings-opplegg o.l.

Samtidig er det noen typer tiltak i land-bruket som reguleres av plan- og byg-ningsloven (pbl.). MDs veileder T-1382, Kommuneplanens arealdel, kap. 3.2. Landbruks-, natur- og friluftsområder (LNF) (§20-4 nr.2), gjør bl.a. greie for hvilke tiltak i landbruket innen LNF-områdene som reguleres av pbl.

Særlige fagvurderinger i forhold til friluftsliv i markaplanen bør bl.a. gi grunnlag for avveininger av hvordan skogbruket kan tilpasses og bygge opp under natur- og opplevelsesverdiene for friluftslivet. De bør også begrunne hvordan friluftslivet, bl.a. gjennom til-rettelegginga, bør tilpasse seg viktige forhold for landbruket. Analysen for jord- og skogbruk hører nært sammen med gjennomgangen av naturmiljøet og bør ses i sammenheng med friluftslivs-analysen. Det kan også være behov for å gjennomgå forhold som f.eks. beiting, gjerdebruk, forvaltning av jordbruks-områder som har gått ut av aktiv drift og muligheter for stiforbindelser som passerer gjennom dyrka områder.



For å oppnå en variert og opplevelsesrik rekreasjonsskog gjennom ulike stadier, kreves en faglig kompetent praktisk skogforvaltning hvor hensynet til opplevelser prioriteres.

Skogbruk

I arbeidet med markaplanlegginga er det aktuelt bl.a. å drøfte:

- skogområdenes opplevelsesverdier
  - områdetyper med ulike kvaliteter
  - særlig viktige naturtyper, steder og strekninger
- arealdifferensiering i forhold til miljøverdier
  - hogst
  - tømmertransport
  - foryngelse

Skogen er en viktig verdi og ressurs for samfunnet: økonomisk, med et rikt økologisk mangfold og som opplevel-sesverdi. De som driver skogbruk i områder som er mye brukt til friluftsliv har et særlig ansvar som noen av "hovedleverandørene" av opplevelses-verdier. Gjennom den medvirkning som må ivaretas i markaplanlegginga, kan en få fram miljøverdiene i skogen og ivareta disse verdiene gjennom skog-bruksmessige tilpasninger til gode for friluftslivet.

I de fleste markaområder er det sko-gressurser som er viktig for samfunnet og som utgjør en viktig del av inntekts-grunnlaget for eierne. Rammene for skogbruket trekkes opp gjennom land-brukspolitikken. Gjennom fylkesvise skogpolitiske strategier og landbruks-

planer i kommunene konkretiseres den nasjonale skogpolitikken. Skogbruket og skogbrukets miljøtilpassinger er regulert av skogbruksloven (lov om skogbruk og skogvern, av 21.5.65). Skogbruksplanene for de enkelte eiendommer er viktige styringsverktøy for den enkelte eiers forvaltning av skogressursene, bl.a. ivaretakelse av natur- og friluftslivshensyn. Enkelte av plan- og bygningslovens bestemmelser gjelder for noe av bygge- og anleggsvirksomheten innen skogbruket.

Skogpolitikken legger opp til at skogforvaltninga skal være kunnskapsbasert og stedstilpasset. Både den kommunale kartlegginga av biologisk mangfold og skogbrukets miljøregistreringer i skog vil gi kunnskap om naturmiljøverdier som er viktig å ivareta. Kfr. *www.skogforsk.no*, emne Miljøregister i skog

Skogbruket har i samarbeid med friluftslivs- og miljøvernorganisasjoner utarbeida et sett med standarder for bærekraftig skogbruk (Levende skog). Disse standardene er lagt til grunn for skogsertifisering. Levende skogstandardene er bransjens selvpålagte krav til hvordan skogeierne bør ivareta miljøhensyn i skogbruket. I de gjeldende standarder stilles det ikke særlige krav til skogforvaltninga i by- og tettstedsnære markaområder, men dette er aktuelt å ta opp ved en ny gjennomgang av standardene.

Analysen for skogbruk bør gjøres i sammenheng med analysen for friluftsliv. Den bør gi det faglige grunnlag for å oppnå gjensidige tilpasninger mellom friluftslivet og skogbruket, bl.a danne grunnlag for avtaler om tilrettelegging.

I 6.1 Friluftsliv er det tatt opp tilpassinger som bør ivaretas i skogbruket som kan verne om, men også tilføre, verdier til marka for friluftslivet.



God kunnskap om miljøforhold skal ligge til grunn for virksomheten i skogbruket. I prosjektet Miljøregistreringer i skog – biologisk mangfold, MiS, er det prøvet ut et registreringsverktøy. Se ***www.skogforsk.no****.*

Utdrag fra St.meld. nr. 17 (1998-99) Verdiskaping og miljø – muligheter i skogsektoren (skogmeldinga):

8.4 Skogbrukets miljøutfordringer

Skogbrukets virksomhet omfatter frø- og planteproduksjonstiltak, etablering av skog og skjøtsel av etablerte bestand, avvirkning, terrengtransport og skogsveibygging. Gjennom konkrete tilpasninger kan skogbruket begrense og hindre påvirkning som er til vesentlig skade for biologisk mangfold, kulturminner og friluftsliv. Det er nødvendig å vurdere de enkelte arealer konkret, slik at styrken i miljøhensynene blir vurdert ut fra de konkrete miljøkvalitetene i det enkelte område.

.....

8.4.2 Opplevelseskvaliteter

Skogen er et viktig landskapselement i Norge fordi de skogkledde arealene dekker en så stor del av landet. Skogen er viktig i rekreasjonssammenheng, og er i henhold til friluftslovens bestemmelser om allmennhetens adgang til fri ferdsel tilgjengelig for alle. Den brukes til en rekke ulike friluftslivs- og idrettsaktiviteter der bl.a. naturens opplevelsesverdier har stor betydning. Bruken varierer sterkt fra de tettstedsnære skogområder, som er viktige nærturområder og områder for lek, idrettslige aktiviteter og undervisning, til fjerntliggende skogområder som brukes mindre intenst, men som gir opplevelse av lite påvirket natur.

Det er en viktig utfordring for skogbruket å tilpasse sin virksomhet til skogens betydning som friluftslivs- og opplevelsesområder for befolkningen. Skogbruket må i denne sammenheng legge vekt på å unngå at det oppstår unødvendige brukskonflikter, ved bl.a. å ta hensyn til turveier, stier og skiløyper. Ut over de generelle aktsomhetskriteriene som gjelder for alle skogområder, må skogbruket særlig ta hensyn til opplevelseskvalitetene i by- og tettstedsnære områder. Også i forbindelse med veibygging i såkalte villmarkspregede områder står skogbruket overfor viktige utfordringer i denne sammenheng

Det vises ellers til St.meld. nr. 17 (1998-99), jf. Internettadresse: *www.odin.dep.no/ld/* og Stortingets behandling av denne, Innst. S. nr. 208 (1998-99) *www.stortinget.no*.

Miljøhensyn i skogbruket:

Formålsparagrafen i skogbruksloven sier:

"Denne lov har til formål å fremme skogproduksjon, skogreising og skogvern. Det skal tas sikte på at skogbruket gjennom rasjonell skjøtsel kan gi et tilfredsstillende resultat for næringens utøvere og sikre effektiv og jevn råstofftilførsel til industrien. ***Videre skal det legges vekt på skogens betydning som rekreasjonskilde for befolkningen, som viktig del av landskapsbildet, som livsmiljø for planter og dyr og som områder for jakt og fiske."*** (vår utheving)

Lovens § 17b gir Regjeringa hjemmel til å innføre forskrifter for å ivareta områder av særlig verdi for friluftsliv og naturvern spesielt. Forskrift er til nå bare innført for Oslomarka (Kgl. res. av 23.9.83) og Vestfjella i Østfold. Forskriften for Oslomarka omfatter areal i 3 fylker og 18 kommuner.

I skogbruksloven er det ikke formulert spesielle krav til skogsdrift i by- og tettestedsnære marka-områder. Men nasjonale rammer som er trukket opp for landbruket klargjør at særlige hensyn skal tas i by- og tettstedsnære skogområder.

Foran i dette kapittelet er det referert fra skogmeldinga om hvordan miljøhensyn skal ivaretas i skogbruket.

I tillegg foreligger det mål for hvilke hensyn som skal ivaretas i de by- og tettstedsnære marka-områder gjennom Stortingets behandling av stortingsmeldinger om regional planlegging og arealpolitikk (St.meld. nr. 29 (1996-97)), friluftsliv og miljøet i byer og tettsteder. Noe av dette er referert på slutten av kapittel 1.



De miljøkrav som nå stilles innen skogbruket bør bidra til langt bedre tilpassinger av hogster til naturmiljø, landskapsbilde og friluftsliv enn det vi har opplevd i mange markaområder.

Levende skog

"Levende skog" er skogbrukets prosjekt for å ivareta markedets krav til miljøhensyn innen skogbruket. De aller fleste skogeiere har bundet seg til "Levende skogs standarder for et bærekraftig norsk landbruk".
Vi viser til nettstedet: *www.levendeskog.no*.

"Bakgrunn

Levende Skog startet opp i 1995 som følge av økt internasjonalt fokus på skog- og miljøspørsmål bl.a. i markedet, og norsk skogbruks eget ønske om og vilje til å drive langsiktig og ansvarlig skogforvaltning. Næringen og myndighetene dekket 50% hver av budsjettrammen på 30 millioner kroner. Prosjektet ble avsluttet 1. juli 1998.

Levende Skog har bl.a. gjennomført et omfattende utredningsarbeid, som sammen med erfaringene fra forsøksvirksomhet og forskningsprosjekter har gitt det faglige grunnlaget for valg av standarder for et bærekraftig skogbruk i Norge. Arbeidet har skjedd gjennom en bred og åpen prosess.

Med basis i utredningene kom en egen arbeidsgruppe innenfor Levende Skog (Delprosjekt 2) fram til enighet om standarder for bærekraftig skogbruk i Norge den 27. mars 1998. I gruppen satt representanter fra skogeiersiden, skogindustrien, arbeidstakerne, miljøsiden, friluftslivet, forbrukersiden og myndighetene. Det er disse standardene som gjengis i brosjyren.

Standardene omfatter arealene hvor det skal drives skogbruk i Norge, det vil si der Skogbruksloven gjelder. Standardene gir enten mer konkrete anbefalinger eller anbefaler at skogbehandlingen skal legge seg på et høyere ambisjonsnivå enn gjeldende lov- og regelverk krever.

Ønsker man å ha et håndfast bevis (sertifikat) på hvilken skogbehandling man driver, kan standardene også brukes som grunnlag for en sertifisering. Levende Skogs sertifiseringsutvalg, som ble opprettet i samråd med miljø- og friluftsorganisasjonene, anbefaler hvordan det er mulig å organisere sertifisering i Norge.

Levende Skog har lagt til grunn at kunnskap er nøkkelen i ambisjonen om å drive en langsiktig og ansvarlig skogbe-

handling. Studietilbudene «Rikere Skog» og «Biologisk Mangfold i Skog» gir godt grunnlag, mens «Standarder for et bærekraftig norsk skogbruk» presenterer standardene nærmere. "

(Fra heftet med Levende skog-standardene)

Levende skog trekker opp standarder for disse temaer:

Skogbehandling

- Hogst
  - Granskog
  - Furuskog
  - Edellauvskog
  - Fjellskog
  - Myr- og sumpskog
  - Utforming av hogst
  - Livsløpstrær og død ved
  - Spesielle hensyn til stier og vassdrag
  - Kantsoner mot myr
  - Kantsoner mot vann og vassdrag
  - Skogbryn mot verdifulle kulturlandskap
  - Terrengtransport
- Foryngelse og skjøtsel
  - Valg av treslag
  - Valg av plantemateriell
  - Markberedning
  - Sprøyting
  - Grøfting av myr og sumpskog
  - Gjødsling
- Skogreising/treslagsskifte
  - Unntak fra skogreising
  - Utforming av skogreisingsfelt
  - Valg av treslag ved skogreising
  - Hensyn til stier
- Andre tiltak
  - Skogsveier
  - Avfallshåndtering
  - Spesielle miljøhensyn
- Biologisk viktige områder
  - Nøkkelbiotoper
  - Brannpåvirket skog
- Kulturminner

Her er noen eksempler på hvordan standardene for noen temaer er satt opp:

"HOGST

Avvirkningsmulighetene skal utnyttes innenfor de rammer hensynet til økonomi, biologisk mangfold og andre miljøverdier setter. Valg av hogstform og gjennomføringen av hogsten skal tilpasses forholdene på stedet, slik at områdets miljøkvaliteter bevares og forholdene legges til rette for en tilfredsstillende foryngelse med treslag tilpasset voksestedet.

Granskog

Der forholdene økonomisk og biologisk ligger til rette for det, skal det brukes lukkede hogster ved foryngelse av gran. Forutsetningen for bruk av lukkede hogstformer i grandominert skog er at en kan oppnå god stabilitet hos gjenstående trær, og at hogstformen gir grunnlag for en tilfredsstillende foryngelse slik forholdene er på voksestedet. Småflatehogst kan brukes når dette gir tilfredsstillende muligheter for naturlig foryngelse. Når forholdene ikke er tilstede for naturlig foryngelse, benyttes flatehogst og planting eller såing.

Furuskog

Der forholdene ligger til rette for det, skal furuskog forynges ved hjelp av frøtrestillingshogst eller andre hogstformer som legger forholdene til rette for naturlig foryngelse. Ved treslagsskifte og når betingelsene for naturlig foryngelse ikke er til stede, skal flatehogst og planting benyttes.

……

Utforming av hogst

Størrelse og arrondering av flatehogster og frøtrestillingshogster skal tilpasses landskapets former og linjer. I mye brukte friluftslivsområder skal det legges vekt på å begrense og variere størrelsen på foryngelsesflatene.

Livsløpstrær og død ved

Ved avvirkning skal det settes igjen gjennomsnittlig 5–10 stormsterke trær pr. hektar som livsløpstrær, gjerne i grupper. Livsløpstrærne velges primært blant de eldste trærne i bestandet. Både dominerende treslag og eventuelt sjeldne,

uvanlige treslag bør være blant livsløpstrærne. Spesielle skogstrær med stor visuell verdi, trær med reirfunksjon, gamle grove ospetrær og gamle styva edellauvtrær, skal prioriteres ved utvelgelse av livsløpstrær. Livsløpstrær som dør, skal forbli i skogen. Grove læger (liggende døde stammer) som er eldre enn 5 år skal ikke tas ut. Ved gjennomføring av skogbrukstiltak skal en legge vekt på å unngå skader på døde stammer i midlere og seine nedbrytningsfaser.

Spesielle hensyn til stier og vassdrag

Hogstavfall skal ryddes bort fra bekker, elver, vann og mye brukte stier og løyper, etter avsluttet hogst.
Det skal tas hensyn til etablerte raste-, fiske- og badeplasser, samt mye brukte stier og løyper ved skogbehandlingen langs vassdrag

FORYNGELSE OG SKJØTSEL
… … …
Valg av treslag
Gjennom skogbehandlingen skal det legges til rette for bruk av norske treslag. I skogstrøk kan utenlandske treslag bare brukes i tilfeller der det er problemer med å etablere en tilfredsstillende foryngelse med stedegne treslag, og til produksjon av spesielle kvaliteter i mindre omfang. Spredning av utenlandske treslag skal holdes under kontroll gjennom skogbehandlingen og ved å unngå bruk av treslag med stor eller usikker spredningsevne.

Der de klimatiske og jordbunnsmessige forhold ligger til rette for det, skal det tilstrebes et betydelig lauvtreinnslag; med egne lauvbestand, lauv i grupper og som enkelttrær, herunder gamle, grove lauvtrær. På eiendomsnivå skal 10% være retningsgivende for lauvinnslaget.

Der forholdene ligger til rette for det, skal det tilstrebes ei blanding av gran og furu. Treslag som er sjeldne i området, skal ivaretas og/eller fremmes ved skogbrukstiltak.
… … …
Markberedning
Markberedning kan utføres på de arealtyper der tiltaket har positiv effekt på foryngelse og etablering av ny skog. Markberedning gjennomføres på en mest mulig skånsom måte der en tar hensyn til mye brukte stier, bekker, erosjonsfare og kulturminner. Primært skal overflatebehandling benyttes. I hellende terreng med erosjonsfare skal sammenhengende furer ikke forekomme.
… … …
Grøfting av myr og sumpskog
Nygrøfting av myr og sumpskog skal normalt ikke skje. Unntaksvis kan nygrøfting foregå når det etter en nærmere registrering er dokumentert at tiltaket ikke berører myrer og sumpskog som er rike, sjeldne, har stor betydning for biologisk mangfold, stor landskapsmessig verdi eller betydning for friluftslivet. Grøfterensk og suppleringsgrøfting kan skje så sant det ikke er behov for restaurering av nøkkelbiotoper på denne marktypen på eiendommen.
… … …

ANDRE TILTAK
Skogsveier
Ved planlegging og bygging av skogsveier skal hensyn til friluftsliv og miljøverdier vektlegges, i tillegg til de rent skogbruksmessige og annen næringsmessig arealbruk.

Trasevalg og veistandard planlegges slik at naturinngrepene blir minst mulig. Linjeføringen skal i størst mulig grad tilpasses landskapet og veien skal bygges lett i terrenget.

Ved planlegging av nye veianlegg skal skogeier dokumentere at veibygging over områder med registrerte spesielle miljøverdier unngås. I større sammenhengende skogarealer som har spesielle verdier for miljøvern og friluftsliv i kraft av lite omfang av tekniske inngrep skal nye veianlegg søkes unngått. Det samme gjelder veibygging i klasse 3-områder i arealdelen av kommuneplanen for varig vernede vassdrag.

I marginale skogstrøk hvor annen bruk av arealene enn rent skogbruk er av vesentlig betydning, skal enkle veiløsninger som traktorveier og vinterbilveier prioriteres.
… … …
"

Det er i Levende skog-standardene ikke formulert spesielle krav om hvordan en skal ivareta skogbildet ved hogst i overgangssonen mot bebygde områder for å ivareta eller utvikle opplevelsesverdiene her.

Standardene følger opp skoglovens forutsetning (§ 16) om *"at allmennhetens fortsatte bruk av stier, løyper og andre ferdselsårer ikke unødig vanskeliggjøres etter at avvirkningen er avsluttet"* ved et krav om at *"Hogstavfall skal ryddes bort fra bekker, elver og vann og mye brukte stier og løyper, etter avsluttet hogst"*.

Ved skogreising skal det generelt tas hensyn til stier: *"Ved skogreising skal det tas hensyn til mye brukte stier og løyper slik at opplevelsesverdien knyttet til bruken av stien/ løypa opprettholdes. Det skal ikke plantes nærmere enn 2,5 meter fra slike stier og løyper.*

Annen landbruksvirksomhet

I arbeidet med markaplanlegginga er det aktuelt bl.a. å drøfte:

- jordbruksområder, gårdsbruk, grender,
  - positiv miljøfaktor i og ved marka
  - barrierer og andre konfliktforhold
  - behov for tilpassinger av virksomheten
  - behov for tilpassinger av friluftslivstilrettelegging
- kulturlandskap, beiting
- beiteområder – forholdet utmark/innmark og allemannsretten
- evt. andre virksomheter i landbruket

Det kan i en analyse bl.a. være aktuelt å se på hvordan behovet for stiforbindelser gjennom eller forbi dyrka områder er ivaretatt både i randsonen av marka og for enkeltgårder eller grender inne i marka, hvordan jordbrukslandskapet bidrar til opplevelsesverdiene i marka og hvordan gjerdebruk og grinder fungerer. En bør gjennomgå evt. behov for å tilpasse virksomhetene innen landbruket til friluftslivet og for å tilpasse tilrettelegginga slik at landbrukets behov ivaretas.

Jordbruksområder som har gått ut av aktiv drift er ofte historisk viktige kulturlandskap, de er viktige for naturmiljøet og er en viktig ressurs for friluftslivet. Det vil være behov for å gjennomgå forvaltninga av slike områder, bl.a. hvordan beite eller slått bør gjennomføres for å opprettholde områdene som åpne landskaper, for å ta vare på blomsterenger som er av avhengig av fortsatt drift og samtidig ivareta tilgjengeligheten til områdene.

Et aktivt jordbruk vil være viktig for å opprettholde variasjonen i markalandskapet. Beitedyr i marka er en positiv miljøfaktor i seg selv, og viktig for å opprettholde kulturlandskap og for å ivareta en viktig del av det biologiske mangfold. Samtidig kan beiting innebære at allmenheten i praksis utelukkes fra inngjerdete områder hvor forholdet innmark/utmark kan være vanskelig å definere.

6.4 Tema: Idretts- og andre fritidsaktiviteter

Analysen bør ta utgangspunkt i en oversikt over de idretts- og fritidsaktiviteter som foregår i marka, hvilke anlegg som finnes og hvordan disse brukes. Idrettsorganisasjonenes og –myndighetenes egne vurderinger av idrettsanleggene bør brukes som grunnlag for gjennomgangen, jf. forutsetningen om at spillemiddelstøtte krever at et anlegg skal være med i en kommunedelplan for idrett og fysisk aktivitet. Analysen må ses i sammenheng med analysen for friluftsliv, bl.a. for fritidsaktiviteter som ligger i grenseområdet mot friluftsliv som terrengsykling, hundekjøring osv.

Analysen bør gi grunnlag for å vurdere hvordan aktiviteter og anlegg bør videreføres ut fra en avveining mellom behovet til idretten / fritidsaktivitetene og de hensyn som må ivaretas til friluftsliv og evt. andre brukerinteresser.

De aktiviteter eller anlegg som bør gjennomgås er særlig det som er viktig for bruken av marka, som utgjør en konflikt i forhold til friluftsliv eller andre brukerinteresser, som gir konsekvenser som følge av bilkjøring og parkeringsbehov eller der det kan være behov for samordning.

Vi viser også til et punkt under analysen av friluftsliv, 6.1.3 Nåværende bruk av marka, Motsetninger mellom utøvergrupper.

Det bør foretas en gjennomgang bl.a. av:

- Anlegg
  - idrettsanlegg, arenaer og aktivitetsområder
  - virksomheten ut fra disse

  ✔ eksisterende anlegg
  ✔ behovet for omlegginger
  ✔ ønsket om nye anlegg
  ✔ behovet for tilpassinger til friluftslivet, andre brukerinteresser eller andre hensyn
  ✔ særlige konflikter

- Aktiviteter
  - muligheter for ulike typer arrangement
  - trening med sykkel i marka
  - riding og kjøring med hest
  - hundekjøring

Aktiviteter:

Det foregår mye idretts- og treningsaktivitet i marka i form av løpe- eller skitrening etter stier og løyper. Dette er aktiviteter som foregår i naturomgivelser og forutsetter tilrettelegging tilsvarende turfriluftslivet. Tilsvarende kan mange mindre idrettsarrangementer foregå uten store anleggs- eller arenakrav. Det gjelder bl.a. barneskirenn, mindre o-løpsarrangement osv. Disse vil mange steder være lette å tilpasse i forhold til friluftslivsbruken av marka. En bør gjennomgå hvordan forholdene ligger til rette eller er ivaretatt for slike småaktiviteter.



Vanlige o-løpsarrangement er blant de idrettsaktiviteter som normalt ikke vil være i konflikt med friluftslivsbruken av marka.

Andre aktivitetstyper kan komme i strid med eller stiller andre krav enn den tradisjonelle friluftslivsbruk av marka. Det kan gjelde trening på terrengsykkel etter mye beferda eller smale stier, skitrening som krever spesielt brede løyper, hundekjøring etter skiløyper osv. Dette er motsetninger som går mellom det tradisjonelle turfriluftslivet på den ene sida og nye friluftslivsformer og idretts- og fritidsaktiviteter på den andre. Det vises til 6.1.3 Nåværende bruk av marka, Motsetninger mellom brukergrupper, der behovet for en gjennomgang av slike motsetninger er tatt opp.

Motsetningene dreier seg om to ting:

- **forstyrrelse** overfor andre markabrukere
- **slitasje** på stier og spor i skiløyper

Sykling eller riding etter faste og tørre stier og turveger kan være helt uproblematisk en hverdags ettermiddag med få turgåere, mens det vil være til stor forstyrrelse for turgåerne en lørdag eller søndag formiddag med stor utfart. Sykling i stor fart er særlig konfliktfull. Sykling eller riding etter naturlige stier på mykt eller vått underlag vil gi slitasjeskader og være konfliktfylt uansett. Et fåtall ryttere etter stier i marka kan være uproblematisk, mens omfattende riding både kan bli et ferdsels- og slitasjeproblem.

En analyse bør bidra til å finne fram til hvor og hvordan aktiviteter kan drives og hvordan de kan utøves uten å skape motsetninger i forhold til tradisjonelt friluftsliv og annen markabruk.

Anlegg:

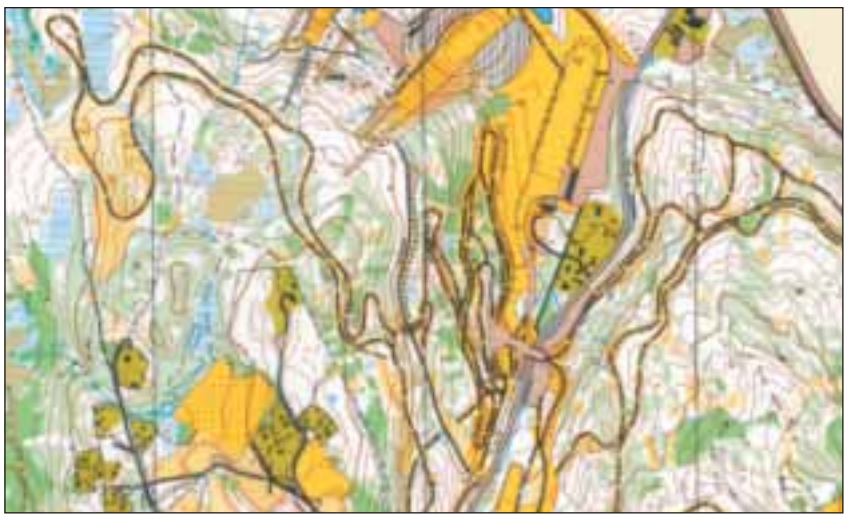
Idrettsområder som alpinbakker, langrennsarenaer osv. er en tilrettelegging for en viktig del av fritidsbruken av marka. Men idrettsanlegg og areanaområder og virksomheten på og ut fra disse kan også utgjøre en konflikt med



Trening etter stier og løyper i marka foregår i naturomgivelser og forutsetter tilrettelegging tilsvarende friluftslivet.



Gjennomgangen av idrettsanlegg i markaplanen må få fram eventuelle behov for endringer for å ivareta friluftslivet godt nok, bl.a. sikre gode sti- og løypesammenhenger gjennom eller forbi området. En må også få fram om idretten har behov for endringer eller utbygging av anleggene og om det er muligheter for å lokalisere andre markatilhørende aktiviteter til anleggene. Ved behov for større omlegginger av idrettsanlegg som ligger lite hensiktsmessig eller konfliktfylt til, bør omlokaliseringsmuligheter vurderes.



Moderne medietilpassa langrennsarenaer med løypenett har krevende løyper og omfattende infrastruktur i kompakte anlegg. Anleggene krever vesentlig omforming av landskapet og er blitt vanskeligere å integrere i markaområdene, men de dekker begrensa arealer. De kompakte anleggene og krevende løypene gjør det mindre interessant å kombinere turløyper med deler av konkurranseløypesystemet.

friluftslivsbruken av marka. F.eks. gjør kravene til utforming av langrennsanlegg at det stadig blir vanskeligere å tilpasse og legge disse inn i turområdene. Og det er blitt mindre aktuelt å la deler av konkurranseløyper for langrenn være ledd i turløypesammenhenger. Skytebaner, områder for skiskyting og områder for paintballaktivitet virker både til å avskjære sammenhenger og annen bruk og skaper støy som en ikke ønsker i marka. Slike anlegg stiller særlige krav til lokalisering for å unngå konflikt med friluftslivet.

Det som krever en gjennomgang i markaplanarbeidet er først og fremst hvordan eksisterende idretts- og aktivitetsanlegg og -områder kan forvaltes og videreføres, og om det er behov for tilpassinger slik at hensynet til friluftslivet og andre markainteresser ivaretas sammen med aktivitetenes behov. Det vil særlig være behov for gjennomgang av muligheter f.eks. der arenaområder sperrer eller vanskeliggjør viktige tursammenhenger, der anlegg bidrar til å forstyrre ro og fred i marka, der økning i idrettsaktivitet, trening og arrangementer, gjør at friluftslivet i stor grad er i ferd med å bli fortrengt og der det foreligger gode muligheter for samordning av anlegg og områder som ikke er utnyttet.

Muligheter for flytting, tilpassing eller nedlegging kan være aktuelt å vurdere i de tilfellene der det er gode anlegg og god kapasitet andre steder, eller der det likevel er behov for utvidelser eller omlegginger av arena- eller arrangementsområder og disse er vanskelig å tilpasse til friluftsliv og annen bruk av marka.

I noen tilfeller vil marka være aktuelt å vurdere for plassering av nye idretts- eller aktivitetsanlegg. Det må da gjennomgås hvor slike lokaliseringer kan skje i marka og om det er mulig å forene dem med friluftslivsbruken av de aktuelle områdene. Lokalisering av nye og vesentlige omlegginger av anlegg og aktiviteter bør skje gjennom arealplanlegginga som konkrete lokaliseringsprosesser etter plan- og bygningsloven. Mulige steder for lokalisering og for utforming av anlegg må komme fram sammen med de virkninger anlegget, kjøreatkomster og bruken av det vil ha bl.a. for turutfart, sti- og løypenettet, landskapsbilde og andre brukerinteresser i marka.


Sykkelbøller i Bymarka

Jeg har også nesten blitt meiet ned av syklister i bymarka. På vei til Rønningen fra Granåsen kommer to syklender ned i racerfart. Hadde vi hatt barn med, så hadde noe alvorlig skjedd.

Nå må noen ta ansvar før dødsfall eller invalidisering skjer.

Ivrig bruker av Bymarka

Markaråd til syklister, ryttere osv.

Mange steder kan det være en god løsning å lage et informasjonsopplegg for noen aktuelle aktiviteter med råd om atferd og kart med anbefalte ruter eller områder. Sykling, riding, kjøring med hest og trening med hundekjøring kan være aktuelle aktiviteter for slik informasjon. Informasjonen kan settes opp som en folder som gjøres generelt tilgjengelig og distribueres til aktuelle organisasjoner, spesialbutikker mm. Informasjonen må også være lett å finne på kommunens internettsted og bør lenkes til aktuelle organisasjoners nettsteder. Materialet bør tilrettelegges for bruk i aviser, radio og fjernsyn.

Anbefalte sykkelruter bør f.eks. bestå av et grovmasket nett som en kombinasjon av turveger og driftsveger, evt. supplert med kortere lite beferda og slitasjesterke stistrekninger for viktige sammenknytninger. I tillegg kan noen slitasjesterke stistrekninger anbefales for sykling i perioder med liten turutfart. Krevende terrengsykkeltrening sommers tid kan evt. anbefales i egna langrennsarena eller alpinanlegg. Det bør også gis generelle råd om at det ikke skal sykles etter småstinettet eller der det et tett med turgåere, ikke sykles langs myke eller våte stistrekninger, ikke etter skiløyper, at en alltid skal tilpasse fart og atferd slik at en ikke forstyrrer turgåere urimelig, at en må ta særlig hensyn til eldre og barn osv.

Adgangen til å forby aktiviteter som sykling er tatt opp under punkt 6.1.3 Nåværende bruk av marka.

KART OVER ANBEFALT NETT FOR SYKLING I MARKA

- Hovednett av veger hvor sykling anbefales
- Supplerende strekninger av turveger og slitesterke oversiktlige stier hvor sykling anbefales utenom helger
- Kortere sammenknyttede strekninger av turveger og -stier hvor trilling av sykkel anbefales – ikke sykling

RÅD OM SYKLING I MARKA

- Syklister skal alltid vise stort hensyn til turgåere, særlig til eldre og barn.
- Det bør ikke sykles der det går mye folk.
- Det bør ikke sykles på smale og slitasjesvake stier.
- Det bør ikke sykles på turveg- og -stinett i nærturområdene.

Etter friluftsloven (§2) er det ikke tillatt å sykle i naturen utenom stier og veger annet enn på fjellet.

Vi viser til Kulturdepartementets veiledere Idrettsanlegg og estetikk V-0896 når det gjelder råd om utforming av idrettsanlegg, og om kommunal planlegging for idrett og fysisk aktivitet, V-0798.

Samlokaliseringsmuligheter og vekslende bruk på barmark / snøføre bør være med i analysene både i forhold til gjennomgang av eksisterende anlegg og behovet for nye. Det kan f.eks. gjelde bruk av deler av alpinanlegg eller langrennsanlegg som område og arena for terrengsykling.



6.5 Andre temaer: Hytter og boligbebyggelse, ulike typer virksomheter, forsvarets anlegg, drikkevannsforsyning osv.

Analysen må danne et grunnlag for hvordan eksisterende bebyggelse, anlegg og virksomhet og tilgjengelighet og atkomster til disse, kan fungere og tilpasses friluftslivet og andre brukerinteresser i marka. Virksomheter og anlegg som er aktuelle å gjennomgå er f.eks. spredt hytte- og boligbebyggelse i marka, forsvarets anlegg og virksomhet, vannforsyningsanlegg osv. En bør se på mulighetene både for omlegging, flytting og evt. nedtrapping / avvikling dersom det er særlig konfliktfylte virksomheter eller anlegg. Også aktuelle nye anlegg og virksomheter bør gjennomgås.

Noen typer virksomheter oppleves å høre naturlig heime i marka. Det vil f.eks. gjelde demninger knytta til eksisterende eller tidligere vannforsyning og enkelthytter eller grupper av tradisjonelle hytter som har lange tradisjoner på stedet og med opprinnelig preg og størrelse i behold.

Andre virksomheter oppleves å være uvedkommende i marka eller de kan utgjøre en konflikt på grunn beliggenheten eller måten de brukes eller drives på. Det vil i de aller fleste tilfeller gjelde større kraftledninger og massetak, forsvarets anlegg osv. og hytte- og boligbebyggelse som legger beslag på viktige områder, har atkomster i strid med markainteressene eller er endret vesentlig fra et opprinnelig beskjedent preg. Det vil variere hva som oppleves som uønsket virksomhet i marka, hva som utgjør de største konfliktene og hvordan en skal håndtere dem ved arealplanlegging, markaforvaltning og tiltak.

Dersom virksomheter innen markaområdene legges ned, bør anleggene eller områdene i prinsippet alltid tilbakeføres til og gjenlegges som deler av marka.



Bruk av skiarenaer eller veger i marka til motorstevner bør ikke være aktuelt. Foto: Norsk Motorsportforbund.



En vakkert bygd gammel demning er det ingen som ser på som et inngrep. Den kan berike markaopplevelsen, og vatnet gir muligheter for å fiske, bade og å stå på skøyter.



Det er en utfordring å avslutte drifta av et steinbrudd slik at ferdselsmuligheter for friluftslivet ivaretas, og at området oppleves som en attraktiv del av marka.
Illustrasjon: Gullik Gulliksen A.S. Landskapsarkitekter MNLA

Områder med virksomheter, bygninger eller anlegg inne i marka som egentlig ikke har noe i marka å gjøre, bør i de fleste tilfeller forvaltes som deler av marka. Gjennom arbeidet med markaplanen bør en finne fram til hensiktsmessige rammer for utviklinga av bebyggelsen og virksomhetene. Ved bruk av ulike virkemidler kan en oppnå en ønsket eller akseptabel utvikling for slike områder og hindre at forholdene får utvikle seg til å gi større problemer. Målet for mange områder må være at de tilbakeføres som mest mulig inngrepsfrie deler av marka for framtida.

I områder med spredt hyttebebyggelse kan målet være å begrense videre utbygging og å gjøre området lettere å ferdes gjennom ved f.eks. å etablere eller forbedre stiforbindelser gjennom og å begrense inngjerdinga til opparbeidete arealer ved bebyggelsen. For andre områder kan det være et ønske å få til en langsom eller rask målretta tilbakeføring, slik at de etter hvert blir deler av marka. Dette kan særlig være aktuelt dersom det dreier seg om virksomheter av midlertidig karakter, som massetak, avfallsdeponi, forsvarsanlegg aktuelle for omlegging osv. Det samme kan være ønskelig for områder med hytte- eller boligbebyggelse som ligger i klar konflikt med viktige friluftslivsinteresser. Ofte bør målsettinga være over tid å trappe ned og fase ut aktiviteter som ikke er forenlig med beliggenheten i marka.

Der det er større områder inne i marka med bebyggelse eller virksomheter, og der muligheten for å avgrense eller trappe ned virksomhetene er begrenset, blir det en avveining om en skal innlemme områdene i marka, eller om en skal trekke grensa rundt og ikke ha ambisjoner om å legge rammer for utviklinga av områdene med markaplan som virkemiddel.

Det er viktig at en ikke fastlegger strenge bestemmelser, mål eller retningslinjer for delområder av marka hvor det ikke er nødvendig at strenge markabestemmelser skal gjelde. Områder med spredt boligbebyggelse som ligger i utkanten og perifert i et markaområde, bør ikke inngå som deler av marka. Avgrensa områder som ligger som lite konfliktfylte lommer inne i marka, kan gis tilpassa og noe romsligere rammer når det gjelder størrelse på bebyggelse osv. enn bebyggelsen ellers i marka. For noen slike avgrensa områder vil det ofte ikke være like viktig med en streng praksis for den videre utvikling av arealer og bebyggelse som for områdene i marka generelt. Det vil lett kunne bidra til dårlig forståelse for

målretta og klare markabestemmelser og konsekvent praktisering generelt, dersom en lar strenge regler også gjelde for områder der det ikke er behov for en særlig streng praksis.

Det vil ofte være hensiktsmessig å bruke reguleringsplan som virkemiddel for å kunne fastlegge tilpassa og avveide rammer for utvikling av områder med bebyggelse eller virksomheter.

Dersom ny aktivitet skal være aktuelt ved nedlegging av virksomheter inne i marka, bør bare markatilhørende virksomheter være aktuelt å vurdere.

Utfasing av vatn og vassdrag i marka som drikkevannskilde kan bidra positivt på mange måter, f.eks. til å bedre bademulighetene.

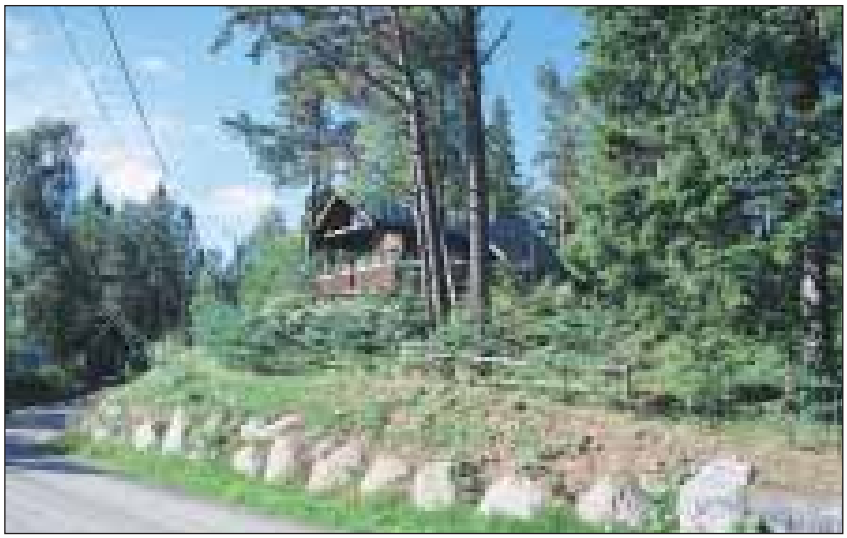
En plananalyse for markaområdene bør gjennomgå hver enkelt virksomhetstype eller -område. Temaer som bør gjennomgås kan bl.a. være:

- hytter: områder og enkelthytter
- boliger: områder og enkeltboliger
- ulike typer virksomheter
  - verksteder
  - lagringsplasser
- massetak og massebehandlingsanlegg
- vannforsyning: anlegg, drift og nedslagsfelt
- forsvar: anlegg og virksomhet

En bør både gjennomgå anleggene og atkomster og virksomheten knytta til dem.

For hver virksomhetstype eller område kan det være aktuelt å gjennomgå f.eks.:

- tilhørighet eller motsetning i forhold til friluftslivet i marka
- alternative lokaliseringer
- alternative atkomster eller avbøtende tiltak
- muligheter for tilpassing eller nedlegging og tilbakeføring.



Noe av den gamle hyttebebyggelsen i marka, hvor opprinnelig preg og størrelse er beholdt, kan oppleves som positive innslag i marka. Men dersom hyttene tas i bruk til boliger, øker bruken av dem og det stilles helt andre krav til kjøreadkomst, størrelse, vann- og avløpsstandard osv., som gjør at beliggenheten i marka blir en konflikt.

Følgende har i særlig grad bidratt til innholdet i veilederen

Bodø og Molde har utarbeidet egne kommunedelplaner for sine marka-områder. Dette har gitt nyttige erfaringer i arbeidet med håndboka.
Representanter fra Bodø og Molde kommuner, fylkesmannen i Møre og Romsdal og Møre- og Romsdal fylkes-kommune har sittet i en referansegruppe.
Trondheim kommunes markaplan har vært en viktig kilde til arbeidet, bl.a. når det gjelder analysearbeid, kart-framstillinger og planeksempler.
Tore Angell-Petersen har utviklet kart-materialet for denne planen.
Asplan Viak, Landbruksdepartementet, Miljøverndepartementet, Bergen Turlag og kommunene Bergen, Sandefjord, Hurum og Stavanger har også gitt gode bidrag i ulike faser av arbeidet.

Håndbok oversikt

1990		
1-1990	Håndbok i kalking av surt vann.	Utgått
1991		
2-1991	Uteinformasjon i naturvern-, friluftslivs- og kulturminneområder.	40,-
1993		
3-1993	Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv.	50,-
1994		
4-1994	Friluftslivsområder - sikring og forvaltning. erstattes av 16-2001	
5-1994	Gamle veger og vegfar. Bruk - vern - vedlikehold.	70,-
6-1994	Planlegging av grønnstruktur.	40,-
1995		
7-1995	Vern og forvaltning av naturvernområder.	Utgått
8-1995	Rettleiar i vassdragsplanlegging.	50,-
9-1995	Inngrep i vassdrag effekter og tiltak.	50,-
10-1995	Tilrettelegging for fritidsfiske.	75,-
1996		
11-1996	Viltkartlegging.	75,-
1997		
12-1997	Naturforvaltning i kommunene - en oppslagsbok.	100,-
1999		
13-1999	Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold.	100,-
2000		
14-2000	Fjerning av ulovlige stengsel i strandsonen.	50,-
15-2000	Kartlegging av ferskvannslokaliteter.	internettutgave
11- revidert 2000	Viltkartlegging.	internettutgave
2001		
16-2001	Friluftslivsområder – Offentlig sikring og forvaltning.	75,-
17-2001	Områdevern og forvaltning.	75,-
18-2001	Friluftsliv i konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven	100,-
19-2001	Kartlegging av marint biologisk mangfold	75,-
2002		
20-2002	Juss i strandsonen	100,-
21-2002	Kartlegging av strandsonen	100,-
22-2002	Slipp fisken fram. Fiskens vandringsmulighet gjennom kulverter og stikkrenner	75,-
2003		
23-2003	Grønn by ... arealplanlegging og grønnstruktur	100,-
24-2003	Marka. Planlegging av by- og tettstedsnære naturområder	100,-

Direktoratet for naturforvaltning

Direktoratet for naturforvaltning (DN) er det sentrale fagorganet for naturforvaltning i Norge. DN ble opprettet i 1985 og er underlagt Miljøverndepartementet.

Myndigheten til å forvalte naturressurser er gitt gjennom ulike lover og forskrifter. Utover lovbestemte oppgaver har direktoratet også ansvar for å identifisere, forebygge og løse miljøproblemer ved samarbeid, rådgivning og informasjon overfor andre myndigheter og grupper i befolkningen.



Direktoratet for
naturforvaltning

7485 Trondheim Telefon: 73 58 05 00 Telefaks: 73 58 05 01
www.dirnat.no

DN-håndbok nr. 24 – 2003: Planlegging av marka Utgitt av Direktoratet for naturforvaltning . September 2003 Opplag 1000 Bokmål Te 1073 Grafisk utforming og trykk: Skipnes AS